

Θεματικό δελτίο Ηλεκτρονικό εμπόριο και συμβατικές υποχρεώσεις

Πρόλογος

Η ρύθμιση του ηλεκτρονικού εμπορίου βρίσκεται στο επίκεντρο της οδηγίας 2000/31/EK¹, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά, η οποία θεσπίζει τους κανόνες σχετικά με τις απαιτήσεις για την εγκατάσταση και πληροφόρηση των φορέων παροχής υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, καθώς και σχετικά με την ευθύνη των μεσαζόντων παροχής υπηρεσιών.

Ωστόσο, το ηλεκτρονικό εμπόριο άπτεται διαφόρων τομέων της οικονομικής ζωής οι οποίοι δεν υπόκεινται στις ρυθμίσεις της εν λόγω οδηγίας, όπως τα τυχηρά παίγνια, τα ζητήματα σχετικά με συμφωνίες ή πρακτικές διεπόμενες από τη νομοθεσία περί συμπράξεων καθώς και η φορολογία (βλ. άρθρο 1, παράγραφος 5, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο, το οποίο ορίζει τον σκοπό και το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας). Ομοίως, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα, τα δικαιώματα επί εμπορικών σημάτων, η προστασία των καταναλωτών και η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα εμπίπτουν στον τομέα του ηλεκτρονικού εμπορίου, αλλά διέπονται από ένα σύνολο ειδικών οδηγιών και κανονισμών.

Το παρόν θεματικό δελτίο παρουσιάζει συνολική επισκόπηση της σχετικής νομολογίας έως τις 30 Απριλίου 2024. Για τον σκοπό αυτόν, κατατάσσει τις κύριες αποφάσεις που αφορούν τους τομείς αυτούς σε δύο ενότητες, ήτοι, αφενός, τις σχετιζόμενες με τις συμβατικές υποχρεώσεις μεταξύ των μερών και, αφετέρου, τις σχετιζόμενες με το νομικό πλαίσιο που διέπει το ηλεκτρονικό εμπόριο.

Στο πλαίσιο του παρόντος θεματικού δελτίου παρουσιάζονται οι σημαντικότερες αποφάσεις του Δικαστηρίου στους συγκεκριμένους τομείς, οι περισσότερες εκ των οποίων εκδόθηκαν από το τμήμα μείζονος συνθέσεως.

¹ Οδηγία 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

Κατάλογος των σχετικών πράξεων

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ

Κανονισμός (ΕΚ) 40/94 του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1993, για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 1994, L 11, σ. 1).

Κανονισμός (ΕΚ) 2790/1999 της Επιτροπής, της 22ας Δεκεμβρίου 1999, για την εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 3, της Συνθήκης σε ορισμένες κατηγορίες κάθετων συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών (ΕΕ 1999, L 336, σ. 21).

Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1).

Κανονισμός (ΕΚ) 864/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Ιουλίου 2007, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές («Ρώμη II») (ΕΕ 2007, L 199, σ. 40).

Κανονισμός (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I) (ΕΕ 2008, L 177, σ. 6).

Κανονισμός (ΕΕ) 330/2010 της Επιτροπής, της 20ής Απριλίου 2010, για την εφαρμογή του άρθρου 101, παράγραφος 3, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ορισμένες κατηγορίες κάθετων συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών (ΕΕ 2010, L 102, σ. 1).

Κανονισμός (ΕΕ) 2015/2120 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2015, για τη θέσπιση μέτρων σχετικά με την πρόσβαση στο ανοικτό διαδίκτυο και την τροποποίηση της οδηγίας 2002/22/ΕΚ για την καθολική υπηρεσία και τα δικαιώματα των χρηστών όσον αφορά δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών και του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 531/2012 για την περιαγωγή σε δημόσια δίκτυα κινητών επικοινωνιών εντός της Ένωσης (ΕΕ 2015, L 310, σ. 1).

Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1).

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 282/2011 του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2011, για τη θέσπιση μέτρων εφαρμογής της οδηγίας 2006/112/ΕΚ σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2011, L 77, σ. 1).

ΟΔΗΓΙΕΣ

Οδηγία 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Σεπτεμβρίου 1984, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παραπλανητική διαφήμιση, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2005/29/ΕΚ (ΕΕ 1984, L 250, σ. 17).

Οδηγία 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 1989, L 40, σ. 1).

Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

Οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31).

Οδηγία 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 1997, για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις (ΕΕ 1997, L 144, σ. 19).

Οδηγία 98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 1998, L 204, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 98/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1998 (ΕΕ 1998, L 217, σ. 18, στο εξής: οδηγία 98/34).

Οδηγία 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

Οδηγία 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10).

Οδηγία 2001/83/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για

ανθρώπινη χρήση (ΕΕ 2001, L 311, σ. 67), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2011/62/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2011 (ΕΕ 2011, L 174, σ. 74).

Οδηγία 2002/58/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία [της] ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (ΕΕ 2002, L 201, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 11).

Οδηγία 2004/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας (ΕΕ 2004, L 157, σ. 45, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 195, σ. 16).

Οδηγία 2005/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2005, για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές των επιχειρήσεων προς τους καταναλωτές στην εσωτερική αγορά και για την τροποποίηση της οδηγίας 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου, των οδηγιών 97/7/ΕΚ, 98/27/ΕΚ, 2002/65/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου («Οδηγία για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές») (ΕΕ 2005, L 149, σ. 22).

Οδηγία 2006/112/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1).

Οδηγία 2006/114/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, για την παραπλανητική και τη συγκριτική διαφήμιση (ΕΕ 2006, L 376, σ. 21).

Οδηγία 2006/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας (ΕΕ 2006, L 376, σ. 28).

Οδηγία 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2006, L 376, σ. 36).

Οδηγία 2007/64/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Νοεμβρίου 2007, για τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, την τροποποίηση των οδηγιών 97/7/ΕΚ, 2002/65/ΕΚ, 2005/60/ΕΚ και 2006/48/ΕΚ, και την κατάργηση της οδηγίας 97/5/ΕΚ (ΕΕ 2007, L 319, σ. 1).

Οδηγία 2009/22/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών (ΕΕ 2009, L 110, σ. 30).

Οδηγία 2009/24/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών (ΕΕ 2009, L 111, σ. 16).

Οδηγία (ΕΕ) 2015/1535 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 2015, L 241, σ. 1).

Οδηγία (ΕΕ) 2019/790 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/EK και 2001/29/EK (ΕΕ 2019, L 130, σ. 92).

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Απόφαση 2000/520/EK της Επιτροπής, της 26ης Ιουλίου 2000, βάσει της οδηγίας 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την επάρκεια της προστασίας που παρέχεται από τις αρχές ασφαλούς λιμένα για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και τις συναφείς συχνές ερωτήσεις που εκδίδονται από το Υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ (ΕΕ 2000, L 215, σ. 7).

Απόφαση 2010/87/ΕΕ της Επιτροπής, της 5ης Φεβρουαρίου 2010, σχετικά με τις τυποποιημένες συμβατικές ρήτρες για τη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε εκτελούντες επεξεργασία εγκατεστημένους σε τρίτες χώρες βάσει της οδηγίας 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2010, L 39, σ. 5), όπως τροποποιήθηκε με την εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2016/2297 της Επιτροπής, της 16ης Δεκεμβρίου 2016 (ΕΕ 2016, L 344, σ. 100).

Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2016/1250 της Επιτροπής, της 12ης Ιουλίου 2016, βάσει της οδηγίας 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την επάρκεια της προστασίας που παρέχεται από την ασπίδα προστασίας της ιδιωτικής ζωής ΕΕ-ΗΠΑ (ΕΕ 2016, L 207, σ. 1).

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	3
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ.....	4
I. ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ	9
1. Σύναψη της σύμβασης.....	9
2. Εφαρμοστέο δίκαιο/διεθνής δικαιοδοσία	13
3. Προστασία των καταναλωτών.....	20
4. Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.....	26
5. Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.....	62
II. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΔΙΕΠΕΙ ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ	76
1. Διαφήμιση	76
2. Ευθύνη των μεσαζόντων παροχής υπηρεσιών.....	91
3. Δίκαιο του ανταγωνισμού	100
4. Πώληση φαρμάκων και ιατροτεχνολογικών προϊόντων μέσω διαδικτύου.....	107
5. Τυχηρά παίγνια.....	114
6. Συνεργατική οικονομία	117
7. ΦΠΑ.....	124

I. Συμβατικές υποχρεώσεις μεταξύ των μερών

1. Σύναψη της σύμβασης

Απόφαση της 5ης Ιουλίου 2012, Content Services (C-49/11, [EU:C:2012:419](#))

Η εταιρία Content Services διατηρούσε υποκατάστημα στο Mannheim (Γερμανία) και πρότεινε διάφορες ηλεκτρονικές υπηρεσίες σε απευθείας σύνδεση (on-line) στην ιστοσελίδα της, η οποία εμφανιζόταν στη γερμανική γλώσσα και ήταν επίσης προσβάσιμη από την Αυστρία. Ειδικότερα, από την ιστοσελίδα αυτή ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί ηλεκτρονική παραγγελία δωρεάν λογισμικών ή δοκιμαστικών εκδόσεων λογισμικών επί πληρωμή. Πριν υποβάλουν την παραγγελία τους, οι χρήστες του διαδικτύου ήταν υποχρεωμένοι να συμπληρώσουν αίτηση εγγραφής και, σημειώνοντας σχετικό τετραγωνίδιο περιλαμβανόμενο στην αίτηση, να δηλώσουν ότι αποδέχονται τους γενικούς όρους πώλησης και ότι παραιτούνται από το δικαίωμά τους υπαναχώρησης.

Οι πληροφορίες αυτές δεν παρουσιάζονταν απευθείας στους χρήστες του διαδικτύου. Ωστόσο, οι χρήστες μπορούσαν να τις εμφανίσουν κάνοντας κλικ σε σύνδεσμο ο οποίος βρισκόταν στη σελίδα την οποία συμπλήρωναν προκειμένου να συνάψουν τη σύμβαση. Η σύναψη σύμβασης ήταν αδύνατη χωρίς να σημειωθεί το σχετικό τετραγωνίδιο. Στη συνέχεια, ο ενδιαφερόμενος χρήστης λάμβανε από την Content Services μήνυμα το οποίο δεν περιείχε καμία πληροφορία σχετικά με το δικαίωμα υπαναχώρησης, αλλά περιελάμβανε εκ νέου σύνδεσμο μέσω του οποίου μπορούσε να εμφανίσει τις σχετικές πληροφορίες. Το Oberlandesgericht Wien (ανώτερο περιφερειακό δικαστήριο Βιέννης, Αυστρία) υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 97/7/ΕΚ². Ζήτησε να διευκρινιστεί αν εμπορική πρακτική με την οποία καθίσταται δυνατή η πρόσβαση του καταναλωτή στις προβλεπόμενες από τη διάταξη αυτήν πληροφορίες μόνο μέσω υπερσυνδέσμου περιλαμβανόμενου σε ιστοσελίδα της οικείας επιχείρησης πληροί τις απαιτήσεις της εν λόγω διάταξης.

Κατά το Δικαστήριο, το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 97/7/ΕΚ έχει την έννοια ότι η εμπορική αυτή πρακτική δεν πληροί τις απαιτήσεις της εν λόγω διάταξης, καθόσον οι πληροφορίες αυτές ούτε έχουν «δοθεί» από την επιχείρηση ούτε έχουν «ληφθεί» από τον καταναλωτή, η δε ιστοσελίδα δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «μόνιμο υπόθεμα».

Συγκεκριμένα, ο καταναλωτής πρέπει να λαμβάνει την επιβεβαίωση των εν λόγω πληροφοριών, χωρίς να απαιτείται ενεργητική συμπεριφορά εκ μέρους του. Περαιτέρω, προκειμένου μια ιστοσελίδα να θεωρηθεί μόνιμο υπόθεμα, πρέπει να διασφαλίζει στον καταναλωτή, κατά τρόπο ανάλογο με την έντυπη μορφή, την κατοχή

² Οδηγία 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 1997, για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις (ΕΕ 1997, L 144, σ. 19).

των πληροφοριών που αναφέρονται στη συγκεκριμένη διάταξη, ώστε αυτός να έχει τη δυνατότητα να προβάλει, εφόσον απαιτηθεί, τα δικαιώματά του. Συναφώς, πρέπει να του παρέχει τη δυνατότητα αποθήκευσης των εν λόγω πληροφοριών που του απευθύνονται προσωπικώς, να διασφαλίζει το αμετάβλητο του περιεχομένου τους καθώς και τη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτές για ικανό χρονικό διάστημα, και επίσης να παρέχει στους καταναλωτές τη δυνατότητα αναπαραγωγής τους.

Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2017, BAWAG (C-375/15, EU:C:2017:38)

Η τράπεζα BAWAG, η οποία ασκούσε δραστηριότητες σε ολόκληρη την Αυστρία, χρησιμοποιούσε τυποποιημένη συμβατική ρήτρα για την πρόσβαση των καταναλωτών στις τραπεζικές υπηρεσίες μέσω διαδικτύου (e-banking).

Κατά την εν λόγω ρήτρα, «οι πληροφορίες και οι διευκρινίσεις που η τράπεζα οφείλει να παρέχει ή να θέτει στη διάθεση των πελατών της θα διαβιβάζονται είτε ταχυδρομικώς είτε διά της ηλεκτρονικής οδού, στο πλαίσιο του συστήματος ηλεκτρονικής τραπεζικής (e-banking)». Οι πληροφορίες μπορούσαν να διαβιβαστούν μέσω συστήματος ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ενσωματωμένου στους λογαριασμούς ηλεκτρονικής τραπεζικής. Οι καταναλωτές μπορούσαν να συμβουλευθούν, να αναπαράγουν και να τηλεφορτώνουν τα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Τα μηνύματα που βρίσκονταν στις θυρίδες ηλεκτρονικού ταχυδρομείου των λογαριασμών ηλεκτρονικής τραπεζικής «e-banking» παρέμεναν εκεί χωρίς τροποποίηση και δεν σβήνονταν τουλάχιστον για όσο χρόνο χρειαζόταν για την ενημέρωση των καταναλωτών, ώστε αυτοί να μπορούν να τα συμβουλευθούν και να τα αναπαράγουν αυτούσια, είτε σε ηλεκτρονική είτε σε έντυπη μορφή. Ωστόσο, οι καταναλωτές δεν ενημερώνονταν με άλλον τρόπο για τη λήψη νέου μηνύματος ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία) υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, προκειμένου να διευκρινιστεί αν το άρθρο 41, παράγραφος 1, της οδηγίας 2007/64/ΕΚ³, σε συνδυασμό με το άρθρο 36, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, έχει την έννοια ότι μια πληροφορία η οποία αποστέλλεται μέσω θυρίδας ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ενσωματωμένης σε πλατφόρμα ηλεκτρονικής τραπεζικής «παρέχεται σε σταθερό μέσο».

Κατά το Δικαστήριο, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ορισμένοι διαδικτυακοί τόποι μπορούν να χαρακτηριστούν «μέσα ανθεκτικά στον χρόνο» κατά την έννοια του άρθρου 4, σημείο 25, της οδηγίας.

Ωστόσο, μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι τροποποιήσεις της σύμβασης-πλαισίου οι οποίες γνωστοποιούνται από τον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών στον χρήστη των υπηρεσιών

³ Οδηγία 2007/64/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Νοεμβρίου 2007, για τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, την τροποποίηση των οδηγιών 97/7/ΕΚ, 2002/65/ΕΚ, 2005/60/ΕΚ και 2006/48/ΕΚ, και την κατάργηση της οδηγίας 97/5/ΕΚ (ΕΕ 2007, L 319, σ. 1).

αυτών μέσω θυρίδας ηλεκτρονικού ταχυδρομείου παρέχονται επί μέσου ανθεκτικού στον χρόνο, μόνον αν συντρέχουν οι ακόλουθες δύο προϋποθέσεις:

- ο οικείος διαδικτυακός τόπος παρέχει αποκλειστικά στον χρήστη τη δυνατότητα να αποθηκεύει και να αναπαράγει τις πληροφορίες με τέτοιον τρόπο ώστε να μπορεί να έχει πρόσβαση σε αυτές για όσο χρόνο χρειάζεται.
- η διαβίβαση των πληροφοριών συνοδεύεται από ενεργή συμπεριφορά του παρόχου η οποία έχει ως σκοπό να θέσει υπόψη του χρήστη ότι οι πληροφορίες είναι διαθέσιμες.

Η συμπεριφορά αυτή μπορεί να συνίσταται στην αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος στη διεύθυνση η οποία χρησιμοποιείται συνήθως από τον χρήστη των υπηρεσιών αυτών για την επικοινωνία του με άλλα πρόσωπα και έχει συμφωνηθεί, στο πλαίσιο της σύμβασης-πλασίου μεταξύ του χρήστη και του παρόχου, ότι μπορεί να χρησιμοποιείται και μεταξύ τους. Δεν επιτρέπεται, όμως, να επιλεγεί ως τέτοια διεύθυνση η θυρίδα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του συγκεκριμένου χρήστη στο διαδικτυακό σύστημα ηλεκτρονικής τραπεζικής το οποίο διαχειρίζεται ο πάροχος των υπηρεσιών πληρωμών.

Απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2020 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Telenor Magyarország (C-807/18 και C-39/19, [EU:C:2020:708](#))

Η εταιρία Telenor, η οποία εδρεύει στην Ουγγαρία, παρέχει, μεταξύ άλλων, υπηρεσίες πρόσβασης στο διαδίκτυο. Μεταξύ των υπηρεσιών που προτείνει στους πελάτες της περιλαμβάνονται δύο πακέτα προτιμησιακής πρόσβασης (αποκαλούμενα «μηδενικού τέλους»), η ιδιαιτερότητα των οποίων έγκειται στο ότι η κίνηση δεδομένων συνεπεία της χρήσης συγκεκριμένων υπηρεσιών και εφαρμογών δεν συνυπολογίζεται στην κατανάλωση του όγκου δεδομένων που έχουν αγοράσει οι πελάτες. Επιπλέον, άπαξ και εξαντληθεί ο συμφωνηθείς όγκος δεδομένων, οι πελάτες μπορούν να συνεχίσουν να χρησιμοποιούν άνευ περιορισμών τις συγκεκριμένες αυτές εφαρμογές και υπηρεσίες, ενώ η κίνηση δεδομένων επιβραδύνεται ή παρεμποδίζεται όσον αφορά τις λοιπές διαθέσιμες εφαρμογές και υπηρεσίες.

Ο ουγγρικός φορέας μέσων ενημέρωσης και επικοινωνίας, αφού κίνησε δύο διαδικασίες προκειμένου να ελέγξει αν τα δύο αυτά πακέτα υπηρεσιών ήταν συμβατά προς τον κανονισμό 2015/2120 για τη θέσπιση μέτρων σχετικά με την πρόσβαση στο ανοικτό διαδίκτυο⁴, εξέδωσε δύο αποφάσεις με τις οποίες έκρινε ότι τα εν λόγω πακέτα δεν συμβιβάζονταν με τη γενική υποχρέωση περί ισότιμης και χωρίς διακρίσεις μεταχείρισης της κίνησης την οποία επιβάλλει το άρθρο 3, παράγραφος 3, του κανονισμού αυτού, η δε Telenor όφειλε να παύσει να τα διαθέτει.

⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2015/2120 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2015, για τη θέσπιση μέτρων σχετικά με την πρόσβαση στο ανοικτό διαδίκτυο και την τροποποίηση της οδηγίας 2002/22/ΕΚ για την καθολική υπηρεσία και τα δικαιώματα των χρηστών όσον αφορά δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών και του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 531/2012 για την περιαγωγή σε δημόσια δίκτυα κινητών επικοινωνιών εντός της Ένωσης (ΕΕ 2015, L 310, σ. 1).

Επιληφθέν δύο προσφυγών που άσκησε η Telenor, το Fővárosi Törvényszék (πρωτοδικείο περιφέρειας πρωτεύουσας, Ουγγαρία) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκειμένου να διευκρινισθεί η ερμηνεία και η εφαρμογή των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 3 του κανονισμού 2015/2120 –διατάξεων που εγγυώνται ορισμένα δικαιώματα⁵ στους τελικούς χρήστες υπηρεσιών πρόσβασης στο διαδίκτυο και απαγορεύουν στους παρόχους τέτοιων υπηρεσιών να συνάπτουν συμφωνίες ή να εφαρμόζουν εμπορικές πρακτικές που περιορίζουν την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών – καθώς και της παραγράφου 3 του ίδιου άρθρου 3, που επιβάλλει γενική υποχρέωση περί ισότιμης και χωρίς διακρίσεις μεταχείρισης της κίνησης.

Με την απόφαση που εξέδωσε στις 15 Σεπτεμβρίου 2020, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου ερμήνευσε για πρώτη φορά τον κανονισμό 2015/2120, με τον οποίο κατοχυρώνεται η βασική αρχή του ανοικτού διαδικτύου (κοινώς γνωστή ως «ουδετερότητα του δικτύου»).

Όσον αφορά, πρώτον, την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 2015/2120, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η δεύτερη από τις διατάξεις αυτές προβλέπει ότι τα δικαιώματα τα οποία εγγυάται στους τελικούς χρήστες υπηρεσιών πρόσβασης στο διαδίκτυο ασκούνται «μέσω της υπηρεσίας πρόσβασης στο διαδίκτυο που διαθέτουν» και ότι η πρώτη από τις διατάξεις απαιτεί να μη συνεπάγεται η υπηρεσία αυτή περιορισμό της άσκησης των εν λόγω δικαιωμάτων. Εξάλλου, από το άρθρο 3, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού προκύπτει ότι οι υπηρεσίες ενός παρόχου πρόσβασης στο διαδίκτυο πρέπει να αξιολογούνται, υπό το πρίσμα της προμνησθείσας απαίτησης, από τις εθνικές ρυθμιστικές αρχές⁶ και υπό τον έλεγχο των αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων, λαμβανομένων υπόψη τόσο των συμφωνιών που συνάπτει ο πάροχος με τους τελικούς χρήστες όσο και των εμπορικών πρακτικών που εφαρμόζει ο εν λόγω πάροχος.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο, αφού παρέσχε ορισμένες γενικές διευκρινίσεις ως προς τις έννοιες των «συμφωνιών», των «εμπορικών πρακτικών» και των «τελικών χρηστών»⁷ του κανονισμού 2015/2120, έκρινε ότι η σύναψη συμφωνιών με τις οποίες συγκεκριμένος πελάτης επιλέγει πακέτο υπηρεσιών το οποίο συνδυάζει «μηδενικό τέλος» και μέτρα παρεμπόδισης ή επιβράδυνσης της κίνησης, σε συνάρτηση με τη χρήση εφαρμογών και υπηρεσιών διαφορετικών από τις συγκεκριμένες υπηρεσίες και εφαρμογές που υπόκεινται στο εν λόγω «μηδενικό τέλος», είναι δυνατόν να περιορίζει την άσκηση των δικαιωμάτων των τελικών χρηστών, κατά την έννοια του άρθρου 3,

⁵ Δικαίωμα των τελικών χρηστών να έχουν πρόσβαση σε εφαρμογές, σε περιεχόμενο και σε υπηρεσίες, καθώς και να κάνουν χρήση αυτών, αλλά και να παρέχουν εφαρμογές, περιεχόμενο και υπηρεσίες, καθώς και να χρησιμοποιούν τερματικό εξοπλισμό της επιλογής τους.

⁶ Βάσει του άρθρου 5 του κανονισμού 2015/2120.

⁷ Η τελευταία αυτή έννοια περιλαμβάνει κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που χρησιμοποιεί ή ζητεί διαθέσιμη στο κοινό υπηρεσία ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Περιλαμβάνει, εξάλλου, τόσο φυσικά ή νομικά πρόσωπα που χρησιμοποιούν ή ζητούν υπηρεσίες πρόσβασης στο διαδίκτυο με σκοπό την πρόσβαση σε περιεχόμενο, εφαρμογές και υπηρεσίες όσο και εκείνα που βασίζονται στην πρόσβαση στο διαδίκτυο για την παροχή περιεχομένου, εφαρμογών και υπηρεσιών.

παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού, σε σημαντικό τμήμα της αγοράς. Πράγματι, τέτοια πακέτα υπηρεσιών είναι ικανά να αυξήσουν τη χρήση των εφαρμογών και υπηρεσιών που τυγχάνουν προνομιακής μεταχείρισης και, συνακόλουθα, να μειώσουν τη χρήση των λοιπών διαθέσιμων εφαρμογών και υπηρεσιών, λαμβανομένων υπόψη των μέτρων με τα οποία ο πάροχος υπηρεσιών πρόσβασης στο διαδίκτυο καθιστά τη χρήση αυτή τεχνικά δυσχερέστερη ή ακόμη και αδύνατη. Επιπλέον, όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των πελατών που συνάπτουν τέτοιες συμφωνίες τόσο ο σωρευτικός αντίκτυπος των συμφωνιών, λόγω της κλίμακάς του, είναι δυνατόν να προκαλέσει σημαντικό περιορισμό στην άσκηση των δικαιωμάτων των τελικών χρηστών, ή ακόμη και να θίξει την ίδια την ουσία των δικαιωμάτων αυτών.

Δεύτερον, όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 3, του κανονισμού 2015/2120, το Δικαστήριο σημείωσε ότι, για να διαπιστωθεί ασυμβατότητα προς τη διάταξη αυτή, δεν απαιτείται καμία αξιολόγηση του αντίκτυπου που έχουν τα μέτρα παρεμπόδισης ή επιβράδυνσης της κίνησης στην άσκηση των δικαιωμάτων των τελικών χρηστών. Πράγματι, η ανωτέρω διάταξη δεν προβλέπει τέτοια απαίτηση προκειμένου να εκτιμηθεί η τήρηση της προβλεπόμενης από αυτή γενικής υποχρέωσης ισότιμης και χωρίς διακρίσεις μεταχείρισης της κίνησης. Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, εφόσον τα μέτρα παρεμπόδισης ή επιβράδυνσης της κίνησης δεν βασίζονται σε αντικειμενικά διαφορετικές απαιτήσεις τεχνικής ποιότητας των υπηρεσιών για συγκεκριμένες κατηγορίες κίνησης, αλλά σε εμπορικούς λόγους, τα εν λόγω μέτρα πρέπει να θεωρηθούν, αυτά καθεαυτά, ασύμβατα προς την προμνησθείσα διάταξη.

Κατά συνέπεια, πακέτα υπηρεσιών όπως τα εξεταζόμενα από το αιτούν δικαστήριο είναι, κατά κανόνα, δυνατόν να αντιβαίνουν τόσο στην παράγραφο 2 του άρθρου 3 του κανονισμού 2015/2120 όσο και στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου, διευκρινιζόμενου ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές και τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια μπορούν να τα εξετάζουν πρώτα υπό το πρίσμα της δεύτερης από τις διατάξεις αυτές.

2. Εφαρμοστέο δίκαιο/διεθνής δικαιοδοσία

Απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Verein für Konsumenteninformation (C-191/15, [EU:C:2016:612](#))

Η εδρεύουσα στο Λουξεμβούργο εταιρία Amazon EU Sàrl πραγματοποιούσε ηλεκτρονικές πωλήσεις αγαθών σε καταναλωτές που κατοικούσαν σε διάφορα κράτη μέλη. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, η αυστριακή ένωση για την πληροφόρηση των καταναλωτών (Verein für Konsumenteninformationen) άσκησε αγωγή παραλείψεως,

βάσει της οδηγίας 2009/22/ΕΚ⁸, ισχυριζόμενη ότι οι συμβατικές ρήτρες που χρησιμοποιούσε η Amazon ήταν αντίθετες στη νομοθεσία και τα συναλλακτικά ήθη.

Το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία), ενώπιον του οποίου προσέφυγε η αυστριακή ένωση, ζήτησε να διευκρινιστεί αν ρήτρα που περιλαμβάνεται στους γενικούς όρους πώλησης σε σύμβαση συναπτόμενη με ηλεκτρονικά μέσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή και προβλέπει ότι η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο του κράτους μέλους της έδρας του επαγγελματία είναι καταχρηστική, υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ⁹. Επιπλέον, το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο) υπέβαλε το ερώτημα αν η εκ μέρους επιχείρησης επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα υπόκειται, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46/ΕΚ¹⁰, στο δίκαιο του κράτους μέλους προς το οποίο κατευθύνεται η επιχειρηματική της δραστηριότητα.

Κατά το Δικαστήριο, οι κανονισμοί Ρώμη Ι¹¹ και Ρώμη ΙΙ¹² έχουν την έννοια ότι το εφαρμοστέο δίκαιο σε τέτοια αγωγή παραλείψεως πρέπει να καθορίζεται βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη ΙΙ, καθόσον οι προσβολές της έννομης τάξης προκαλούνται με τη χρήση καταχρηστικών ρητρών. Αντιθέτως, το εφαρμοστέο δίκαιο για την αξιολόγηση συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας πρέπει πάντα να καθορίζεται κατ' εφαρμογήν του κανονισμού Ρώμη Ι, είτε πρόκειται για ατομική αγωγή είτε για συλλογική αγωγή.

Εντούτοις, από το άρθρο 6, παράγραφος 2, του κανονισμού Ρώμη Ι προκύπτει ότι η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου δεν μπορεί να θίξει την εφαρμογή των διατάξεων αμέσου εφαρμογής του δικαίου της χώρας όπου κατοικούν οι καταναλωτές των οποίων τα συμφέροντα προστατεύονται με την αγωγή παραλείψεως. Οι διατάξεις αυτές μπορούν να περιλαμβάνουν τις διατάξεις που μεταφέρουν στο εθνικό δίκαιο την οδηγία 93/13/ΕΟΚ, στον βαθμό που διασφαλίζουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας του καταναλωτή.

Συνεπώς, ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης και σύμφωνα με την οποία η σύμβαση που συνάπτεται με καταναλωτή στο πλαίσιο του ηλεκτρονικού εμπορίου διέπεται από το δίκαιο του κράτους μέλους της έδρας του επαγγελματία είναι καταχρηστική υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ, εφόσον δημιουργεί στον καταναλωτή την εσφαλμένη εντύπωση ότι στη σύμβαση έχει εφαρμογή μόνον το δίκαιο του συγκεκριμένου κράτους, χωρίς να τον πληροφορεί για το γεγονός ότι έχει επίσης το δικαίωμα να επικαλεστεί την προστασία

⁸ Οδηγία 2009/22/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών (ΕΕ 2009, L 110, σ. 30).

⁹ Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

¹⁰ Οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31).

¹¹ Κανονισμός (ΕΕ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι) (ΕΕ 2008, L 177, σ. 6).

¹² Κανονισμός (ΕΚ) 864/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Ιουλίου 2007, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές («Ρώμη ΙΙ») (ΕΕ 2007, L 199, σ. 40).

των αναγκαστικού χαρακτήρα διατάξεων του δικαίου που θα είχε εφαρμογή ελλείψει της εν λόγω ρήτρας.

Εξάλλου, το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46/EK έχει την έννοια ότι η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από επιχείρηση ηλεκτρονικού εμπορίου διέπεται από το δίκαιο του κράτους μέλους προς το οποίο η επιχείρηση αυτή κατευθύνει τις δραστηριότητές της, εφόσον αποδεικνύεται ότι η επιχείρηση προβαίνει στην επεξεργασία των επίμαχων δεδομένων στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων εγκατάστασης ευρισκόμενης στο συγκεκριμένο κράτος μέλος. Αυτό που πρέπει να αξιολογηθεί είναι τόσο ο βαθμός μονιμότητας της εγκατάστασης όσο και ο πραγματικός χαρακτήρας της άσκησης των δραστηριοτήτων εντός του εν λόγω κράτους μέλους.

Απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2010 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Pammer και Alpenhof (C-585/08 και C-144/09, EU:C:2010:740)

Οι συνεκδικασθείσες υποθέσεις Pammer και Alpenhof αφορούν δύο ένδικες διαφορές σχετικά με παρόμοια ζητήματα. Στην υπόθεση Pammer, καταναλωτής, κάτοικος Αυστρίας, στράφηκε κατά εταιρίας εμπορικών πλοίων εδρεύουσας στη Γερμανία, με αίτημα την επιστροφή του τιμήματος του ταξιδιού. Ο καταναλωτής ισχυριζόταν ότι το πλοίο και οι συνθήκες του ταξιδιού δεν ανταποκρίνονταν στην περιγραφή που παρεχόταν στον διαδικτυακό τόπο του επίσης εδρεύοντος στη Γερμανία πρακτορείου που είχε ενεργήσει ως ενδιάμεσος και προσέφερε τέτοια ταξίδια.

Το αυστριακό πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι είχε διεθνή δικαιοδοσία. Αντιθέτως, το εφετείο έκρινε ότι τα αυστριακά δικαστήρια στερούνταν διεθνούς δικαιοδοσίας. Το προδικαστικό ερώτημα του Oberster Gerichtshof (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Αυστρία) αφορούσε τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να ερμηνεύεται η έννοια της σύμβασης ταξιδιού που παρέχει συνδυασμό μεταφοράς και καταλύματος αντί συνολικού τιμήματος υπό την έννοια του άρθρου 15, παράγραφος 3, η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του τμήματος 4 του κεφαλαίου II του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001¹³. Στη συνέχεια, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να διευκρινιστεί εάν το γεγονός ότι ο Αυστριακός καταναλωτής πληροφορήθηκε την ύπαρξη του ταξιδιού συμβουλευόμενος τον διαδικτυακό τόπο του πρακτορείου που ενήργησε ως ενδιάμεσος, χωρίς η κράτηση να πραγματοποιηθεί μέσω διαδικτύου, αρκεί για να διαπιστωθεί η διεθνής δικαιοδοσία των αυστριακών δικαστηρίων.

Στη δεύτερη υπόθεση, Alpenhof, η διαφορά της κύριας δίκης είχε ανακύψει μεταξύ αυστριακής εταιρίας εδρεύουσας στην Αυστρία, η οποία εκμεταλλευόταν ξενοδοχείο, και καταναλωτή ο οποίος διέμενε στη Γερμανία, με αντικείμενο την εξόφληση τιμολογίου για την παροχή ξενοδοχειακών υπηρεσιών, η οποία είχε συμφωνηθεί διά

¹³ Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1).

της ανταλλαγής μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου βάσει πληροφοριών που παρέχονταν στον διαδικτυακό τόπο της ενάγουσας εταιρίας. Τα αυστριακά δικαστήρια απέρριψαν την αγωγή, κρίνοντας ότι στερούνταν διεθνούς δικαιοδοσίας για να επιληφθούν της διαφοράς.

Κατά το Δικαστήριο, σύμβαση με αντικείμενο ταξίδι σε εμπορικό πλοίο μπορεί να αποτελεί σύμβαση μεταφοράς στο συνολικό τίμημα της οποίας περιλαμβάνεται ο συνδυασμός δαπανών ταξιδιού και καταλύματος, εφόσον στο συνολικό τίμημα του ταξιδιού αυτού σε εμπορικό πλοίο περιλαμβάνονται και οι δαπάνες καταλύματος και η διάρκεια του ταξιδιού υπερβαίνει τις 24 ώρες.

Προκειμένου να καθοριστεί αν έμπορος του οποίου η δραστηριότητα προβάλλεται στον διαδικτυακό τόπο του ή στον διαδικτυακό τόπο ενδιαμέσου «κατευθύνει» τη δραστηριότητά του προς το κράτος μέλος κατοικίας του καταναλωτή, πρέπει να εξετασθεί αν ο έμπορος προτίθετο να συνάψει εμπορικές σχέσεις με καταναλωτές οι οποίοι έχουν την κατοικία τους σε ένα ή πλείονα κράτη μέλη.

Τα ακόλουθα στοιχεία, ο κατάλογος των οποίων δεν είναι εξαντλητικός, δύνανται να αποτελούν ενδείξεις βάσει των οποίων μπορεί να γίνει δεκτό ότι η δραστηριότητα του εμπόρου κατευθύνεται προς το κράτος μέλος κατοικίας του καταναλωτή: ο διεθνής χαρακτήρας της δραστηριότητας, η περιγραφή δρομολογίων για τη μετάβαση από άλλα κράτη μέλη προς τον τόπο εγκατάστασης του εμπόρου, η χρήση διαφορετικής γλώσσας ή διαφορετικού νομίσματος από αυτήν ή αυτό που χρησιμοποιείται συνήθως στο κράτος μέλος όπου είναι εγκατεστημένος ο έμπορος και η παράλληλη δυνατότητα κράτησης ή επιβεβαίωσης της κράτησης στη διαφορετική αυτή γλώσσα. Αντιθέτως, δεν αρκεί απλώς η εντός του κράτους μέλους κατοικίας του καταναλωτή δυνατότητα πρόσβασης στον διαδικτυακό τόπο του εμπόρου ή στον διαδικτυακό τόπο του ενδιαμέσου του. Το αυτό ισχύει και για την αναγραφή ηλεκτρονικής διεύθυνσης ή άλλων στοιχείων επικοινωνίας, καθώς και για τη χρήση της γλώσσας ή του νομίσματος που χρησιμοποιούνται συνήθως στο κράτος μέλος εντός του οποίου είναι εγκατεστημένος ο έμπορος.

Απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2012, Mühlleitner (C-190/11, EU:C:2012:542)

Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορούσε διαφορά μεταξύ της καταναλώτριας D. Mühlleitner, κατοίκου Αυστρίας, με πωλητές αυτοκινήτων εγκατεστημένους στο Αμβούργο, στη Γερμανία, σχετικά με την αγορά αυτοκινήτου. Αφού εντόπισε τα στοιχεία τους από τον διαδικτυακό τόπο τους, η D. Mühlleitner τηλεφώνησε από την Αυστρία στους πωλητές, από τους οποίους έλαβε στη συνέχεια προσφορά με μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Η σύναψη της σύμβασης ωστόσο έλαβε χώρα στις εγκαταστάσεις των πωλητών στη Γερμανία.

Στη συνέχεια, το επιληφθέν σε πρώτο βαθμό Landesgericht Wels (περιφερειακό δικαστήριο Wels, Αυστρία), απέρριψε την αγωγή λόγω ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας. Το Oberlandesgericht Linz (ανώτερο περιφερειακό δικαστήριο Linz,

Αυστρία) επικύρωσε την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, υπενθυμίζοντας ότι ένας αμιγώς «παθητικός» διαδικτυακός τόπος δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι μια δραστηριότητα κατευθύνεται στο κράτος του καταναλωτή. Κατά της απόφασης αυτής η D. Mühlleitner άσκησε αναίρεση ενώπιον του Oberster Gerichtshof (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Αυστρία). Το δικαστήριο αυτό υπέβαλε στο Δικαστήριο το ερώτημα αν η εφαρμογή του άρθρου 15, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού Βρυξέλλες I¹⁴ εξαρτάται από το αν η σύμβαση μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία έχει καταρτισθεί εξ αποστάσεως.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 έχει την έννοια ότι δεν απαιτεί την εξ αποστάσεως σύναψη της σύμβασης μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία.

Πρώτον, η διάταξη αυτή δεν εξαρτά ρητώς την εφαρμογή της από το γεγονός ότι οι συμβάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της έχουν καταρτισθεί εξ αποστάσεως. Δεύτερον, όσον αφορά την τελολογική ερμηνεία της εν λόγω διάταξης, προσθήκη προϋπόθεσης συνδεδεμένης με την κατάρτιση των συμβάσεων καταναλωτών εξ αποστάσεως θα ήταν αντίθετη προς τον επιδιωκόμενο από τη διάταξη αυτή σκοπό, ιδίως τον σκοπό της προστασίας των καταναλωτών ως αδύναμων μερών της σύμβασης. Τρίτον, η ουσιώδης προϋπόθεση από την οποία εξαρτάται η εφαρμογή του άρθρου 15, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του εν λόγω κανονισμού είναι αυτή που έχει σχέση με την εμπορική ή επαγγελματική δραστηριότητα που κατευθύνεται στο κράτος της κατοικίας του καταναλωτή. Συναφώς, τόσον η εξ αποστάσεως επικοινωνία όσο και η κράτηση προϊόντος ή υπηρεσίας εξ αποστάσεως ή, κατά μείζονα λόγο, η σύναψη καταναλωτικής σύμβασης εξ αποστάσεως αποτελούν ενδείξεις περί της συνδέσεως της σύμβασης με μια τέτοια δραστηριότητα.

Απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2013, Emrek (C-218/12, EU:C:2013:666)

Ο L. Emrek, κάτοικος Saarbrücken (Γερμανία), βρισκόταν σε αναζήτηση αυτοκινήτου και είχε ενημερωθεί από γνωστούς του για την ύπαρξη της επιχείρησης του V. Sabranovic. Ο τελευταίος διατηρούσε στο Spicheren (Γαλλία) επιχείρηση εμπορίας μεταχειρισμένων αυτοκινήτων. Στον διαδικτυακό τόπο του αναγράφονταν τα στοιχεία της επιχείρησής του, περιλαμβανομένων αριθμών τηλεφώνου στη Γαλλία και ενός αριθμού γερμανικού κινητού τηλεφώνου, μαζί με τους αντίστοιχους κωδικούς για διεθνείς κλήσεις. Ωστόσο, ο L. Emrek δεν είχε πληροφορηθεί την ύπαρξη της επιχείρησης από τον διαδικτυακό τόπο. Ως καταναλωτής, συνήψε με τον V. Sabranovic, στις εγκαταστάσεις της επιχείρησης του τελευταίου, γραπτή σύμβαση πώλησης μεταχειρισμένου αυτοκινήτου.

Αργότερα, ο L. Emrek άσκησε αγωγή κατά του V. Sabranovic βάσει των διατάξεων για την εγγύηση ενώπιον του Amtsgericht Saarbrücken (τοπικού δικαστηρίου Saarbrücken,

¹⁴ Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1).

Γερμανία). Το δικαστήριο αυτό έκρινε ότι δεν είχε διεθνή δικαιοδοσία για να επιληφθεί της αγωγής. Ο L. Emrek άσκησε έφεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, Landgericht Saarbrücken (περιφερειακού δικαστηρίου Saarbrücken, Γερμανία). Το εν λόγω δικαστήριο υπέβαλε το ερώτημα αν, για την εφαρμογή του άρθρου 15, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001, απαιτείται να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των δραστηριοτήτων του εμπόρου που κατευθύνονται προς το κράτος μέλος της κατοικίας του καταναλωτή μέσω διαδικτύου και της σύναψης συμβάσεων.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, με την απόφασή του Pammer και Alpenhof (C-585/08 και C-144/09), έχει απαριθμήσει ενδεικτικώς ορισμένα στοιχεία τα οποία μπορούν να βοηθήσουν τον εθνικό δικαστή να καταλήξει αν πληρούνται η βασική προϋπόθεση της στόχευσης της εμπορικής δραστηριότητας στην αγορά του κράτους μέλους της κατοικίας του καταναλωτή.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 έχει την έννοια ότι δεν απαιτεί την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ, αφενός, του μέσου που χρησιμοποιείται προκειμένου η επαγγελματική ή εμπορική δραστηριότητα να κατευθυνθεί στο κράτος μέλος της κατοικίας του καταναλωτή, όπως είναι, παραδείγματος χάριν, ένας διαδικτυακός τόπος, και, αφετέρου, της σύναψης της σύμβασης με τον εν λόγω καταναλωτή. Πάντως, η ύπαρξη τέτοιας συνάφειας αποτελεί ένδειξη ότι η οικεία σύμβαση συνδέεται με την ως άνω δραστηριότητα.

Απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, El Majdoub (C-322/14, [EU:C:2015:334](#))

Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε την πώληση αυτοκινήτου μέσω διαδικτυακού τόπου. Οι γενικοί όροι πώλησης, οι οποίοι ήταν προσβάσιμοι στον διαδικτυακό τόπο, περιείχαν συμφωνία διεθνούς δικαιοδοσίας υπέρ δικαστηρίου ευρισκόμενου σε κράτος μέλος. Το παράθυρο που περιείχε τους γενικούς όρους πώλησης δεν άνοιγε αυτομάτως με την εγγραφή ούτε με κάθε επιμέρους αγορά, ο δε αγοραστής όφειλε να επιλέξει ειδικό τετραγωνίδιο προκειμένου να αποδεχθεί τους γενικούς όρους.

Το Δικαστήριο κλήθηκε από το Landgericht Krefeld (περιφερειακό δικαστήριο Krefeld, Γερμανία) να αποφανθεί κατά πόσον είναι δυνατόν να τεθεί εν αμφιβόλω το κύρος ρήτρας περί διεθνούς δικαιοδοσίας στην περίπτωση χρήσης της μεθόδου αποδοχής μέσω ενός «κλικ».

Πρώτον, όσον αφορά το υποστατό της συγκατάθεσης των ενδιαφερομένων, το οποίο αποτελεί έναν από τους σκοπούς του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο αγοραστής στην υπόθεση της κύριας δίκης είχε αποδεχθεί ρητώς, επιλέγοντας το αντίστοιχο τετραγωνίδιο στον διαδικτυακό τόπο του πωλητή, τους κρίσιμους γενικούς όρους. Δεύτερον, έκρινε ότι από τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου 23, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού προκύπτει ότι το άρθρο αυτό απαιτεί να «είναι εφικτή» η μεταγενέστερη πρόσβαση στο περιεχόμενο της συμφωνίας διεθνούς δικαιοδοσίας, ανεξαρτήτως του κατά πόσον ο αγοραστής

πράγματι κατέγραψε μόνιμα το κείμενο των γενικών όρων προτού ή αφότου επέλεξε το τετραγωνίδιο με το οποίο δηλώνει ότι αποδέχεται τους όρους αυτούς.

Συναφώς, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η διάταξη αυτή αποσκοπεί στην εξομίωση ορισμένων μορφών ηλεκτρονικής διαβίβασης προς τον γραπτό τύπο, ούτως ώστε να απλουστευθεί η σύναψη συμβάσεων διά του διαδικτύου, δεδομένου ότι η διαβίβαση των οικείων πληροφοριών πραγματοποιείται εξίσου εφόσον οι πληροφορίες είναι προσβάσιμες μέσω οθόνης. Προκειμένου να μπορεί η ηλεκτρονική διαβίβαση να προσφέρει τα ίδια εχέγγυα, μεταξύ άλλων ως προς την απόδειξη, αρκεί να είναι «εφικτή» η αποθήκευση και η εκτύπωση των πληροφοριών πριν από τη σύναψη της σύμβασης. Ως εκ τούτου, εφόσον η μέθοδος αποδοχής μέσω ενός «κλικ» καθιστά δυνατή την εκτύπωση και την αποθήκευση του κειμένου των γενικών όρων πριν από τη σύναψη της σύμβασης, η περίπτωση ότι η περιέχουσα τους όρους αυτούς ιστοσελίδα δεν εμφανίζεται αυτομάτως με την εγγραφή στην ιστοσελίδα και με κάθε αγορά δεν είναι δυνατόν να θέσει εν αμφιβόλω το κύρος της συμφωνίας διεθνούς δικαιοδοσίας. Επομένως, η συγκεκριμένη μέθοδος αποδοχής συνιστά διαβίβαση με ηλεκτρονικά μέσα κατά την έννοια του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001.

Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2018, Schrems (C-498/16, [EU:C:2018:37](#))

Ο Maximilian Schrems ήταν από το 2008 κάτοχος λογαριασμού στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης Facebook, το οποίο χρησιμοποιούσε για ιδιωτικούς σκοπούς. Είχε αναπτύξει δημόσια δράση κατά της εταιρίας Facebook Ireland Limited. Επιπλέον, από το 2011, είχε ανοίξει σελίδα στο Facebook την οποία είχε καταχωρίσει και δημιουργήσει ο ίδιος, με σκοπό να ενημερώνει τους χρήστες του διαδικτύου για τη δράση του. Είχε ιδρύσει μη κερδοσκοπικό σύλλογο για τον σεβασμό του θεμελιώδους δικαιώματος της προστασίας των δεδομένων και την οικονομική υποστήριξη πιλοτικών υποθέσεων.

Στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του M. Schrems και της Facebook Ireland Limited, με αντικείμενο την αναγνώριση προσβολής, την παύση της και την παροχή πληροφοριών και λογιστικών στοιχείων της Facebook, το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία) έθεσε το ερώτημα αν το άρθρο 15 του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 έχει την έννοια ότι ένας καταναλωτής παύει να έχει την ιδιότητα αυτή εάν, μετά από μακρόχρονη χρήση ιδιωτικού λογαριασμού στο Facebook, δημοσιεύει βιβλία, δίνει διαλέξεις επ' αμοιβή ή εκμεταλλεύεται διαδικτυακούς τόπους. Το αιτούν δικαστήριο έθεσε επίσης το ερώτημα αν το άρθρο 16 του εν λόγω κανονισμού έχει την έννοια ότι ένας καταναλωτής δύναται να προβάλει ως ενάγων, συγχρόνως με τις δικές του απαιτήσεις από σύμβαση καταναλωτή, και παρόμοιες απαιτήσεις άλλων καταναλωτών οι οποίοι έχουν την κατοικία τους είτε στο ίδιο κράτος μέλος είτε σε άλλο κράτος μέλος ή και σε τρίτο κράτος.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η έννοια του «καταναλωτή» πρέπει να ερμηνεύεται αυτοτελώς και συσταλτικώς. Προκειμένου να διαπιστωθεί αν έχει εφαρμογή το

άρθρο 15, πρέπει η σύμβαση που συνήφθη μεταξύ των μερών να έχει ως αντικείμενο μη επαγγελματική χρήση του σχετικού αγαθού ή της σχετικής υπηρεσίας. Όσον αφορά ένα πρόσωπο που συνάπτει σύμβαση για μια χρήση η οποία έχει σχέση εν μέρει με την επαγγελματική δραστηριότητά του, ο σύνδεσμος της σύμβασης αυτής με την επαγγελματική δραστηριότητα του ενδιαφερομένου είναι τόσο ισχνός ώστε να καθίσταται περιθωριακός και επομένως να έχει αμελητέο ρόλο στο πλαίσιο ολόκληρης της οικονομικής πράξης.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο καταναλωτής προστατεύεται υπό την ιδιότητά του αυτή μόνον εφόσον είναι ο ίδιος ενάγων ή εναγόμενος σε δίκη. Συνεπώς, ο ενάγων που δεν είναι ο ίδιος συμβαλλόμενος στην επίμαχη καταναλωτική σύμβαση δεν υπάγεται στις ευεργετικές διατάξεις της δωσιδικίας του τόπου κατοικίας του καταναλωτή. Οι εκτιμήσεις αυτές πρέπει να ισχύσουν και στην περίπτωση καταναλωτή προς τον οποίο έχουν εκχωρηθεί απαιτήσεις άλλων καταναλωτών. Πράγματι, το άρθρο 16, παράγραφος 1, προϋποθέτει κατ' ανάγκην τη σύναψη σύμβασης του καταναλωτή με τον συγκεκριμένο επαγγελματία.

Εξάλλου, η εκχώρηση απαιτήσεων δεν μπορεί, αφ' εαυτής, να ασκεί επιρροή στον καθορισμό του δικαστηρίου που έχει διεθνή δικαιοδοσία. Επομένως, η διεθνής δικαιοδοσία άλλων δικαστηρίων δεν μπορεί να θεμελιωθεί διά της σωρεύσεως πλειόνων απαιτήσεων στο πρόσωπο ενός και μόνον ενάγοντος. Ο κανονισμός δεν τυγχάνει εφαρμογής επί αγωγής που ασκεί καταναλωτής όπως στην προκείμενη περίπτωση.

3. Προστασία των καταναλωτών

Απόφαση της 16ης Οκτωβρίου 2008, Bundesverband der Verbraucherzentralen (C-298/07, [EU:C:2008:572](#))

Η εταιρία ασφάλισης οχημάτων DIV προσέφερε τις υπηρεσίες της αποκλειστικά μέσω διαδικτύου. Στον διαδικτυακό τόπο της ανέφερε την ταχυδρομική και την ηλεκτρονική διεύθυνσή της, όχι όμως και τον αριθμό τηλεφώνου της. Ο αριθμός αυτός ανακοινωνόταν μόνο μετά τη σύναψη σύμβασης ασφάλισης. Αντιθέτως, οι ενδιαφερόμενοι για τις υπηρεσίες της DIV είχαν τη δυνατότητα να της απευθύνουν ερωτήσεις συμπληρώνοντας ένα τυποποιημένο ερωτηματολόγιο ηλεκτρονικής μορφής, οι απαντήσεις στο οποίο αποστέλλονταν με ηλεκτρονικό μήνυμα. Η Bundesverband der Verbraucherzentralen, γερμανική ομοσπονδία ενώσεων καταναλωτών, φρονούσε ωστόσο ότι η DIV όφειλε να αναγράφει τον αριθμό τηλεφώνου της στον διαδικτυακό τόπο της. Συγκεκριμένα, κατά την Bundesverband der Verbraucherzentralen, τούτο ήταν το μοναδικό μέσο που θα εξασφάλιζε άμεση επικοινωνία.

Στη συνέχεια, το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο το ερώτημα αν το άρθρο 5, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2000/31/EK¹⁵ επιβάλλει τη γνωστοποίηση αριθμού τηλεφώνου.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2000/31/EK πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ο φορέας παροχής υπηρεσιών, πριν καν συνάψει σύμβαση με τους αποδέκτες της υπηρεσίας, οφείλει να τους γνωστοποιεί, εκτός από τη διεύθυνσή του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, και άλλες πληροφορίες που παρέχουν τη δυνατότητα ταχείας επαφής, καθώς και άμεσης και ουσιαστικής επικοινωνίας.

Οι πληροφορίες αυτές δεν χρειάζεται να περιλαμβάνουν υποχρεωτικά αριθμό τηλεφώνου. Μπορούν να συνίστανται σε ένα τυποποιημένο ερωτηματολόγιο ηλεκτρονικής μορφής, διά του οποίου οι αποδέκτες της υπηρεσίας μπορούν να απευθύνονται μέσω διαδικτύου στον φορέα παροχής υπηρεσιών και στο οποίο ο φορέας αυτός απαντά με ηλεκτρονικό μήνυμα, εκτός των περιπτώσεων κατά τις οποίες ο αποδέκτης της υπηρεσίας, αδυνατώντας, μετά την ηλεκτρονικού τύπου επαφή με τον φορέα παροχής υπηρεσιών, να συνδεθεί με το ηλεκτρονικό δίκτυο, ζητεί από τον φορέα αυτόν να του παράσχει πρόσβαση σε άλλο τρόπο μη ηλεκτρονικής επικοινωνίας.

Απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2009, Messner (C-489/07, [EU:C:2009:502](#))

Η P. Messner, Γερμανίδα καταναλώτρια, προέβη σε υπαναχώρηση από τη μέσω διαδικτύου αγορά φορητού υπολογιστή. Ο πωλητής του υπολογιστή είχε αρνηθεί τη δωρεάν επισκευή βλάβης που εμφανίστηκε οκτώ μήνες μετά την αγορά. Στη συνέχεια, η P. Messner δήλωσε ότι υπαναχωρεί από τη σύμβαση πώλησης και πρότεινε να επιστρέψει τον φορητό υπολογιστή στον πωλητή έναντι αντικαταβολής του τιμήματος πώλησης. Η υπαναχώρηση έλαβε χώρα εντός της προβλεπόμενης από τον Bürgerliches Gesetzbuch (γερμανικό αστικό κώδικα) προθεσμίας, στο μέτρο που η P. Messner δεν είχε ενημερωθεί περί του δικαιώματος υπαναχώρησης που προβλέπεται από τις διατάξεις του κώδικα αυτού, προκειμένου να εκκινήσει η προθεσμία της υπαναχώρησης. Η P. Messner αξίωσε την καταβολή του ποσού των 278 ευρώ ενώπιον του Amtsgericht Lahr (τοπικού δικαστηρίου Lahr, Γερμανία). Ο πωλητής αντέταξε ότι η P. Messner, σε κάθε περίπτωση, του όφειλε αποζημίωση για τη χρήση του φορητού υπολογιστή επί σχεδόν οκτώ μήνες.

Στην απόφασή του, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι διατάξεις του άρθρου 6, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, και παράγραφος 2, της οδηγίας 97/7/EK¹⁶ πρέπει να

¹⁵ Οδηγία 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

¹⁶ Οδηγία 97/7/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 1997, για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις (ΕΕ 1997, L 144, σ. 19).

ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αποκλείουν εθνική ρύθμιση προβλέπουσα γενικώς τη δυνατότητα του πωλητή να αξιώσει από τον καταναλωτή αποζημίωση για τη χρήση του αποκτηθέντος με εξ αποστάσεως σύμβαση αγαθού, στην περίπτωση που αυτός άσκησε εμπρόθεσμα το δικαίωμα υπαναχώρησης.

Πράγματι, αν ο καταναλωτής είχε την υποχρέωση καταβολής κατ' αποκοπήν αποζημίωσης εκ μόνου του γεγονότος ότι διέθετε τη δυνατότητα χρήσης του αγαθού για το διάστημα που αυτό βρισκόταν στην κατοχή του, δεν θα μπορούσε να ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης παρά μόνον έναντι καταβολής της εν λόγω αποζημίωσης. Μια τέτοια συνέπεια θα ερχόταν σε ευθεία αντίθεση με το γράμμα και τον σκοπό του άρθρου 6, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, και παράγραφος 2, της οδηγίας 97/7/ΕΚ και θα στερούσε μεταξύ άλλων από τον καταναλωτή τη δυνατότητα να κάνει ελεύθερη χρήση και χωρίς καμία πίεση της προθεσμίας εξέτασης που του παρέχει η οδηγία.

Ομοίως, η χρησιμότητα και η αποτελεσματικότητα του δικαιώματος υπαναχώρησης θα περιορίζονταν αν ο καταναλωτής είχε την υποχρέωση να καταβάλει αποζημίωση απλώς και μόνον εκ του γεγονότος ότι εξέτασε και δοκίμασε το αγαθό. Δεδομένου ότι το δικαίωμα υπαναχώρησης αποσκοπεί ακριβώς στην παροχή αυτής της δυνατότητας στον καταναλωτή, το γεγονός ότι ο καταναλωτής κάνει όντως χρήση της δεν πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα την εξάρτηση της άσκησης αυτού του δικαιώματος από την καταβολή αποζημίωσης.

Εντούτοις, οι ίδιες διατάξεις δεν αποκλείουν την επιβολή υποχρέωσης καταβολής αποζημίωσης εκ μέρους του καταναλωτή για τη χρήση του αγαθού, στην υποθετική περίπτωση που ο τελευταίος χρησιμοποιήσει το αγαθό κατά τρόπο μη συνάδοντα προς τις αρχές του αστικού δικαίου, όπως αυτές της καλής πίστης ή του αδικαιολόγητου πλουτισμού, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θίγεται ο σκοπός της εν λόγω οδηγίας και, ιδίως, η χρησιμότητα και η αποτελεσματικότητα του δικαιώματος υπαναχώρησης, στοιχείο που απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει.

Απόφαση της 15ης Απριλίου 2010, Heinrich Heine (C-511/08, EU:C:2010:189)

Η εταιρία πωλήσεων δι' αλληλογραφίας Heinrich Heine προέβλεπε στους γενικούς όρους συναλλαγών της ότι ο καταναλωτής βαρύνεται με το κατ' αποκοπή ποσό των 4,95 ευρώ ως συμμετοχή στα έξοδα αποστολής. Το ποσό αυτό δεν επιστρεφόταν από τον προμηθευτή ακόμη και σε περίπτωση που ο καταναλωτής ασκούσε το δικαίωμα υπαναχώρησης. Η γερμανική ένωση καταναλωτών Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen άσκησε κατά της Heinrich Heine αγωγή με αίτημα την παύση της πρακτικής αυτής, καθώς φρονούσε ότι, σε περίπτωση υπαναχώρησης, τα έξοδα αποστολής δεν έπρεπε να βαρύνουν τον καταναλωτή. Κατά το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία), το γερμανικό δίκαιο δεν παρέχει ρητώς στον καταναλωτή αξίωση επιστροφής των εξόδων αποστολής του εμπορεύματος που έχει

παραγγέλλει. Έχοντας εντούτοις αμφιβολίες ως προς το αν είναι συμβατή με την οδηγία 97/7/ΕΚ¹⁷ η καταβολή από τον καταναλωτή των εξόδων αποστολής των εμπορευμάτων ακόμη και στην περίπτωση που αυτός θα ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης, το εν λόγω δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει την οδηγία.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, και παράγραφος 2, της οδηγίας 97/7/ΕΚ έχει την έννοια ότι αντίκειται σε εθνική ρύθμιση που παρέχει στον προμηθευτή, στο πλαίσιο εξ αποστάσεως σύμβασης, τη δυνατότητα να επιβαρύνει τον καταναλωτή με τα έξοδα αποστολής των εμπορευμάτων σε περίπτωση που αυτός ασκήσει το δικαίωμά του υπαναχώρησης.

Συγκεκριμένα, οι διατάξεις αυτές καθιστούν δυνατό τον καταλογισμό από τον προμηθευτή στον καταναλωτή μόνον του άμεσου κόστους της επιστροφής των εμπορευμάτων, σε περίπτωση υπαναχώρησης του δεύτερου. Η επιβάρυνση του καταναλωτή και με τα έξοδα αποστολής, η οποία κατ' ανάγκη είναι σε θέση να τον αποθαρρύνει από την άσκηση του δικαιώματός του υπαναχώρησης, θα ήταν αντίθετη προς τον ίδιο τον σκοπό του άρθρου 6 της οδηγίας.

Άλλωστε, τέτοιου είδους καταλογισμός των δαπανών θα μπορούσε να διακυβεύσει την ισόρροπη κατανομή των κινδύνων μεταξύ των μερών στις συμβάσεις που συνάπτονται εξ αποστάσεως, επιρρίπτοντας στον καταναλωτή το σύνολο των εξόδων που συνδέονται με τη μεταφορά των εμπορευμάτων.

Απόφαση της 6ης Ιουλίου 2017, Air Berlin (C-290/16, [EU:C:2017:523](#))

Ο γερμανικός αερομεταφορέας Air Berlin είχε περιλάβει στους γενικούς όρους συναλλαγών ρήτρα σύμφωνα την οποία, όταν ένας επιβάτης ακύρωνε την κράτησή του σε οικονομική θέση ή δεν εμφανιζόταν κατά την επιβίβαση πτήσης στην οποία είχε τέτοια κράτηση, επιβαλλόταν χρέωση ύψους 25 ευρώ, ως έξοδα διεκπεραίωσης, επί του ποσού που έπρεπε να του επιστραφεί. Η Bundesverband der Verbraucherzentralen (γερμανική ομοσπονδία ενώσεων καταναλωτών) εκτίμησε ότι η ρήτρα αυτή ήταν άκυρη βάσει του γερμανικού δικαίου, καθότι επιβάρυνε αδικαιολόγητα τους πελάτες. Επιπλέον, καθώς επρόκειτο για εκτέλεση νόμιμης υποχρέωσης, η Air Berlin δεν μπορούσε να απαιτεί την καταβολή χωριστών τελών. Για τον λόγο αυτόν, η Bundesverband άσκησε ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων αγωγή παραλείψεως κατά της Air Berlin.

Στο πλαίσιο της ίδιας αγωγής, η Bundesverband αμφισβήτησε επίσης την πρακτική της Air Berlin σε σχέση με την εμφάνιση των τιμών στον διαδικτυακό τόπο της. Συγκεκριμένα, μέσω δοκιμαστικής ηλεκτρονικής κράτησης θέσης το 2010, η Bundesverband διαπίστωσε ότι οι φόροι και τα τέλη που εμφανίζονταν υπολείπονταν

¹⁷ Οδηγία 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 1997, για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις (ΕΕ 1997, L 144, σ. 19).

κατά πολύ εκείνων που πράγματι εισέπρατταν τα εκάστοτε αεροδρόμια. Η Bundesverband υποστήριξε ότι η πρακτική αυτή μπορούσε να παραπλανήσει τον καταναλωτή και ότι αντέβαινε στους κανόνες διαφάνειας των τιμών που προβλέπει ο κανονισμός της Ένωσης για την εκμετάλλευση των αεροπορικών γραμμών¹⁸. Το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία) ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει, αφενός, αν ο κανονισμός (ΕΚ) 1008/2008 έχει την έννοια ότι οι αερομεταφορείς πρέπει να σημειώνουν το πραγματικό ύψος των επιβαρύνσεων κατά τη δημοσίευση των αεροπορικών ναύλων τους και, συνεπώς, δεν επιτρέπεται να ενσωματώνουν μέρος αυτών στους αεροπορικούς ναύλους τους και, αφετέρου, αν αντιβαίνει στον εν λόγω κανονισμό η εφαρμογή βασιζόμενη στο δίκαιο της Ένωσης εθνικής ρύθμισης του δικαίου των γενικών όρων συναλλαγών, η οποία ορίζει ότι δεν είναι δυνατή η επιβολή χωριστής χρέωσης διεκπεραίωσης σε πελάτες που δεν εμφανίστηκαν σε πτήση ή ακύρωσαν την κράτησή τους.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος, του κανονισμού (ΕΚ) 1008/2008 έχει την έννοια ότι, κατά τη δημοσίευση των αεροπορικών ναύλων τους, οι αερομεταφορείς οφείλουν να επισημαίνουν χωριστά τα ποσά που οφείλουν οι πελάτες για φόρους, τέλη αερολιμένος, καθώς και για λοιπές επιβαρύνσεις, προσαυξήσεις ή τέλη, τα οποία αναφέρει ο κανονισμός αυτός. Επιπλέον, δεν μπορούν, κατά συνέπεια, να περιλαμβάνουν, έστω εν μέρει, τα στοιχεία αυτά στον αεροπορικό ναύλο των επιβατών. Το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 1008/2008 σκοπεί στη διασφάλιση, μεταξύ άλλων, της ενημέρωσης και της διαφάνειας των τιμών των υπηρεσιών αερομεταφορών από αερολιμένα ευρισκόμενο στο έδαφος κράτους μέλους και συμβάλλει, επομένως, στη διασφάλιση της προστασίας του πελάτη που χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες αυτές. Πάντως, τυχόν διαφορετική ερμηνεία θα καθιστούσε τη διάταξη αυτήν άνευ κάθε πρακτικής αποτελεσματικότητας.

Το άρθρο 22, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 1008/2008 έχει την έννοια ότι δεν αντιβαίνει σε αυτό η εφαρμογή εθνικής ρύθμισης για τη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ, βάσει της οποίας μπορεί να κηρυχθεί άκυρη μια ρήτρα που προβλέπεται στους γενικούς όρους συναλλαγών και καθιστά δυνατή την επιβολή χωριστής κατ' αποκοπή χρέωσης διεκπεραίωσης στους πελάτες που δεν εμφανίστηκαν σε πτήση ή που ακύρωσαν την κράτησή τους. Το Δικαστήριο διαπιστώνει συναφώς ότι οι γενικοί κανόνες που προστατεύουν τους καταναλωτές από καταχρηστικές ρήτρες εφαρμόζονται επίσης στις συμβάσεις αερομεταφορών.

Στο πλαίσιο αυτό, ο κανονισμός (ΕΟΚ) 2409/92, ο οποίος καταργήθηκε με τον κανονισμό 1008/2008, ανέφερε στην πέμπτη αιτιολογική σκέψη του ότι έπρεπε «να συμπληρωθεί η ελευθερία των τιμών με τις κατάλληλες διασφαλίσεις ώστε να προστατευθούν τα συμφέροντα των καταναλωτών και του οικείου βιομηχανικού κλάδου».

¹⁸ Κανονισμός (ΕΚ) 1008/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Σεπτεμβρίου 2008, σχετικά με κοινούς κανόνες εκμετάλλευσης των αεροπορικών γραμμών στην Κοινότητα (ΕΕ 2008, L 293, σ. 3).

Απόφαση της 10ης Ιουλίου 2019, Amazon EU (C-649/17, [EU:C:2019:576](#))

Η επιχείρηση Amazon EU Sàrl, με έδρα το Λουξεμβούργο, προτείνει προς πώληση μέσω του διαδικτύου διάφορα προϊόντα. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, η γερμανική ομοσπονδία ενώσεων καταναλωτών (στο εξής: ομοσπονδία) άσκησε ενώπιον περιφερειακού δικαστηρίου αγωγή με αίτημα την παύση των πρακτικών της Amazon EU σχετικά με τις παρεχόμενες πληροφορίες στον διαδικτυακό τόπο της [www.amazon.de](#) που καθιστούσαν δυνατή την επικοινωνία των καταναλωτών με την εταιρία αυτή. Δεδομένου ότι το δικαστήριο αυτό απέρριψε την εν λόγω αγωγή, η ομοσπονδία άσκησε έφεση ενώπιον ανώτερου περιφερειακού δικαστηρίου η οποία επίσης απορρίφθηκε. Ως εκ τούτου, η ομοσπονδία άσκησε αναίρεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, Bundesgerichtshof (Ανωτάτου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία).

Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορούσε την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2011/83/ΕΕ ¹⁹.

Πρώτον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η δυνατότητα του καταναλωτή να επικοινωνήσει με τον έμπορο γρήγορα και αποτελεσματικά, όπως προβλέπει η εν λόγω διάταξη, έχει θεμελιώδη σημασία για τη διαφύλαξη και την αποτελεσματική εφαρμογή των δικαιωμάτων του καταναλωτή και ιδίως του δικαιώματος υπαναχώρησης του οποίου οι προϋποθέσεις και ο τρόπος άσκησης καθορίζονται στα άρθρα 9 έως 16 της οδηγίας αυτής. Εντούτοις, κατά την ερμηνεία της εν λόγω διάταξης, πρέπει να επιτευχθεί η σωστή ισορροπία μεταξύ υψηλού επιπέδου προστασίας των καταναλωτών και ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 4 της οδηγίας 2011/83/ΕΕ, χωρίς να θίγεται η επιχειρηματική ελευθερία του εμπόρου, όπως αυτή κατοχυρώνεται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

Το Δικαστήριο έκρινε ότι απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει αν, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων υπό τις οποίες οι καταναλωτές επικοινωνούν με τον έμπορο μέσω διαδικτυακού τόπου και ιδίως της παρουσίασης και της λειτουργικότητας του διαδικτυακού τόπου αυτού, τα μέσα επικοινωνίας που τίθενται στη διάθεσή τους από τον έμπορο τους παρέχουν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν γρήγορα και αποτελεσματικά μαζί του, όπως προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2011/83/ΕΕ.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι μια άνευ όρων υποχρέωση του εμπόρου να θέτει στη διάθεση των καταναλωτών, σε κάθε περίπτωση, αριθμό τηλεφώνου ή ακόμη να εγκαθιστά νέα σύνδεση τηλεφώνου ή τηλεομοιοτυπίας ή να δημιουργεί λογαριασμό

¹⁹ Οδηγία 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2011, σχετικά με τα δικαιώματα των καταναλωτών, την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 1999/44/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και την κατάργηση της οδηγίας 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2011, L 304, σ. 64).

ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ώστε αυτοί να μπορούν να επικοινωνούν με τον έμπορο, παράσταται δυσανάλογη.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι πρέπει να γίνει δεκτό ότι η φράση «εάν υπάρχει» στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2011/83/ΕΚ έχει την έννοια ότι καταλαμβάνει τις περιπτώσεις που ο έμπορος διαθέτει ήδη αριθμό τηλεφώνου ή τηλεομοιοτυπίας και δεν τους χρησιμοποιεί αποκλειστικά για άλλους σκοπούς και όχι για την επικοινωνία με τους καταναλωτές. Σε αντίθετη περίπτωση, η διάταξη αυτή δεν του επιβάλλει την υποχρέωση να ενημερώσει τους καταναλωτές για τον αριθμό αυτόν τηλεφώνου ή να εγκαταστήσει νέα σύνδεση τηλεφώνου ή τηλεομοιοτυπίας ή να δημιουργήσει λογαριασμό ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ώστε οι καταναλωτές να μπορούν να επικοινωνούν μαζί του.

Δεύτερον, εξετάζοντας αν ο έμπορος αυτός μπορεί, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υπόθεσης της κύριας δίκης, να χρησιμοποιήσει μέσα επικοινωνίας που δεν μνημονεύονται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2011/83/ΕΕ, όπως σύστημα ηλεκτρονικής συνομιλίας ή τηλεφωνικής επανάκλησης, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2011/83/ΕΕ έχει την έννοια ότι η διάταξη αυτή, μολοντί επιβάλλει στον έμπορο την υποχρέωση να θέτει στη διάθεση των καταναλωτών μέσο επικοινωνίας που να πληροί τα κριτήρια της γρήγορης και αποτελεσματικής επικοινωνίας, εντούτοις δεν απαγορεύει στον εν λόγω έμπορο να παρέχει άλλα μέσα επικοινωνίας επιπλέον εκείνων που απαριθμούνται στη διάταξη αυτήν, προς εκπλήρωση των ως άνω κριτηρίων.

4. Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2015, Weltimmo (C-230/14, [EU:C:2015:639](#))

Η Weltimmo, εταιρία εγγεγραμμένη στα μητρώα εταιριών στη Σλοβακία, διαχειριζόταν διαδικτυακό τόπο μεσιτείας ακινήτων με αγγελίες για ακίνητα που βρίσκονταν στην Ουγγαρία. Στο πλαίσιο αυτό, επεξεργαζόταν τα προσωπικού χαρακτήρα δεδομένα των δημοσιευόντων τις αγγελίες. Οι αγγελίες δημοσιεύονταν δωρεάν για ένα μήνα και, στη συνέχεια, έναντι αμοιβής. Πολλοί δημοσιεύοντες αγγελίες είχαν ζητήσει, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, την απόσυρση των αγγελιών τους εντός του πρώτου μήνα και, με την ίδια ευκαιρία, τη διαγραφή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τους αφορούσαν. Εντούτοις, η Weltimmo δεν προέβη στη σχετική διαγραφή και χρέωσε τους ενδιαφερομένους για τις υπηρεσίες της. Λόγω μη πληρωμής των σχετικών ποσών, η Weltimmo διαβίβασε τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αφορούσαν τους δημοσιεύοντες αγγελίες σε επιχειρήσεις είσπραξης οφειλών. Οι εν λόγω δημοσιεύοντες αγγελίες υπέβαλαν καταγγελίες στην ουγγρική αρχή προστασίας δεδομένων. Η τελευταία επέβαλε στη Weltimmo πρόστιμο δέκα εκατομμυρίων ουγγρικών φιορινιών

(HUF) (περίπου 32 000 ευρώ), λόγω παραβάσεως του ουγγρικού νόμου περί μεταφοράς στην εθνική έννομη τάξη της οδηγίας 95/46/EK²⁰.

Η Weltimmo αμφισβήτησε τότε την απόφαση της ουγγρικής αρχής ελέγχου ενώπιον των ουγγρικών δικαστηρίων. Επιληφθέν της διαφοράς κατ' αναίρεση, το Κúria (Ανώτατο Δικαστήριο, Ουγγαρία) ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινιστεί αν η εν λόγω οδηγία παρέχει τη δυνατότητα στην ουγγρική αρχή ελέγχου να εφαρμόσει την ουγγρική νομοθεσία που θεσπίστηκε βάσει της οδηγίας και να επιβάλει το πρόστιμο που προβλέπεται από τη νομοθεσία αυτήν.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι από την αιτιολογική σκέψη 19 της οδηγίας 95/46/EK συνάγεται μια ευέλικτη ερμηνεία της έννοιας της εγκατάστασης. Ειδικότερα, προκειμένου να προσδιοριστεί αν μια εταιρία, υπεύθυνη για την επεξεργασία δεδομένων, διαθέτει εγκατάσταση εντός κράτους μέλους πέραν του κράτους μέλους ή της τρίτης χώρας όπου έχει καταχωρισθεί, πρέπει να εκτιμηθεί τόσο ο βαθμός μονιμότητας της εγκατάστασης όσο και ο πραγματικός χαρακτήρας της άσκησης των δραστηριοτήτων εντός του άλλου αυτού κράτους μέλους. Τούτο ισχύει ιδιαίτερα για τις επιχειρήσεις που ασχολούνται με την παροχή υπηρεσιών αποκλειστικά μέσω διαδικτύου.

Κατά το Δικαστήριο, το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46/EK έχει την έννοια ότι παρέχει τη δυνατότητα εφαρμογής της νομοθεσίας περί προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κράτους μέλους διαφορετικού από αυτό εντός του οποίου είναι καταχωρισμένος ο υπεύθυνος για την επεξεργασία των δεδομένων αυτών, υπό την προϋπόθεση ωστόσο ότι αυτός ασκεί, μέσω μόνιμης εγκατάστασης στο έδαφος του κράτους μέλους αυτού, πραγματική και ουσιαστικού χαρακτήρα δραστηριότητα. Αντιθέτως, δεν ασκεί επιρροή το ζήτημα της ιθαγενείας των ατόμων τα οποία αφορά η ως άνω επεξεργασία δεδομένων.

Σε περίπτωση που η αρχή ελέγχου κράτους μέλους καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το εφαρμοστέο δίκαιο είναι όχι το δίκαιο του κράτους μέλους αυτού, αλλά εκείνο άλλου κράτους μέλους, το άρθρο 28, παράγραφοι 1, 3 και 6, της προαναφερθείσας οδηγίας έχει την έννοια ότι η ως άνω αρχή ελέγχου δεν μπορεί να ασκεί τις αποτελεσματικές εξουσίες παρέμβασης. Επομένως, δεν μπορεί να επιβάλει, βάσει του δικαίου του κράτους μέλους στο οποίο υπάγεται, κυρώσεις σε βάρος του υπευθύνου για την επεξεργασία των εν λόγω δεδομένων, ο οποίος δεν είναι εγκατεστημένος στο έδαφος του κράτους μέλους στο οποίο υπάγεται η εν λόγω αρχή. Πράγματι, από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την εδαφική κυριαρχία του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους, από την αρχή της νομιμότητας και από την έννοια του κράτους δικαίου απορρέει ότι η εξουσία καταστολής δεν μπορεί να ασκείται, κατ' αρχήν, εκτός των

²⁰ Οδηγία 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31).

νομίμων ορίων εντός των οποίων επιτρέπεται να ενεργεί κάθε διοικητική αρχή, τηρώντας το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο αυτή υπάγεται.

Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2015 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Schrems (C-362/14, [EU:C:2015:650](#))

Ο Αυστριακός υπήκοος Maximilian Schrems χρησιμοποίησε το Facebook από το 2008. Τα δεδομένα που παρείχε ο M. Schrems στο Facebook διαβιβάζονταν εν όλω ή εν μέρει από την ιρλανδική θυγατρική της Facebook σε διακομιστές που βρίσκονταν στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου τα δεδομένα αυτά αποτελούσαν αντικείμενο επεξεργασίας. Ο M. Schrems υπέβαλε καταγγελία στην ιρλανδική αρχή ελέγχου, θεωρώντας ότι, βάσει των αποκαλύψεων στις οποίες προέβη το 2013 ο Edward Snowden σχετικά με τις δραστηριότητες των υπηρεσιών πληροφοριών των Ηνωμένων Πολιτειών (ιδίως της National Security Agency ή NSA), η νομοθεσία και οι πρακτικές των Ηνωμένων Πολιτειών δεν παρείχαν ικανοποιητική προστασία από την παρακολούθηση, εκ μέρους των δημοσίων αρχών, των δεδομένων που διαβιβάζονταν προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η ιρλανδική αρχή ελέγχου απέρριψε την καταγγελία, με την αιτιολογία ιδίως ότι, με την απόφαση 2000/520/EK²¹, η Επιτροπή είχε κρίνει ότι, στο πλαίσιο του καθεστώτος «ασφαλούς λιμένα», οι Ηνωμένες Πολιτείες εξασφάλιζαν ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας στα διαβιβαζόμενα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.

Το High Court of Ireland (Ανώτατο Δικαστήριο της Ιρλανδίας), το οποίο επελήφθη της υπόθεσης, ζήτησε να διευκρινιστεί αν η απόφαση αυτή της Επιτροπής εμποδίζει εθνική αρχή ελέγχου να ερευνήσει καταγγελία κατά την οποία τρίτη χώρα δεν εξασφαλίζει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας και, εφόσον χρειάζεται, να αναστείλει τη διαβίβαση των επίμαχων δεδομένων.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από κράτος μέλος προς τρίτη χώρα αποτελεί, αφ' εαυτής, επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, υπό την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β', της οδηγίας 95/46/EK²², η οποία πραγματοποιείται στο έδαφος κράτους μέλους. Κατά συνέπεια, οι εθνικές αρχές ελέγχου είναι αρμόδιες να ελέγξουν αν η διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από το οικείο κράτος μέλος προς τρίτη χώρα πληροί τους όρους που τίθενται από την οδηγία 95/46.

Συνεπώς, όσο η απόφαση της Επιτροπής δεν έχει κριθεί ανίσχυρη από το Δικαστήριο, το μόνο αρμόδιο να διαπιστώσει την ακυρότητα πράξης της Ένωσης, τα κράτη μέλη και τα όργανά τους δεν μπορούν να θεσπίσουν μέτρα αντίθετα προς την απόφαση αυτή της Επιτροπής, όπως πράξεις που διαπιστώνουν δεσμευτικά ότι η τρίτη χώρα την

²¹ Απόφαση 2000/520/EK της Επιτροπής, της 26ης Ιουλίου 2000, βάσει της οδηγίας 95/46, σχετικά με την επάρκεια της προστασίας που παρέχεται από τις αρχές ασφαλούς λιμένα για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και τις συναφείς συχνές ερωτήσεις που εκδίδονται από το Υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ (ΕΕ 2000, L 215, σ. 7).

²² Οδηγία 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31).

οποία αφορά η εν λόγω απόφαση δεν εξασφαλίζει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας. Σε περίπτωση που μια αρχή ελέγχου καταλήξει στο συμπέρασμα ότι είναι αβάσιμα τα στοιχεία που προβλήθηκαν προς στήριξη αίτησης σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών έναντι της επεξεργασίας των εν λόγω δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και απορρίψει για τον λόγο αυτό την αίτηση, τότε το πρόσωπο που υπέβαλε την αίτηση πρέπει να έχει τη δυνατότητα να προσβάλει την απόφαση αυτή ενώπιον των εθνικών δικαστικών αρχών. Στην αντίθετη περίπτωση, κατά την οποία η εν λόγω αρχή κρίνει βάσιμες τις αιτιάσεις που προέβαλε το πρόσωπο που υπέβαλε ενώπιόν της αίτηση με τέτοιο αντικείμενο, η αρχή πρέπει να έχει τη δυνατότητα να προσφύγει σε δικαστήριο, σύμφωνα με το άρθρο 28, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, τρίτη περίπτωση, της οδηγίας 95/46/EK, υπό το πρίσμα του άρθρου 8, παράγραφος 3, του Χάρτη.

Το άρθρο 25, παράγραφος 6, της οδηγίας 95/46, υπό το πρίσμα των άρθρων 7, 8 και 47 του Χάρτη, έχει την έννοια ότι απόφαση που εκδίδεται βάσει της διάταξης αυτής, με την οποία η Επιτροπή αποφαινεται ότι τρίτη χώρα εξασφαλίζει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας, δεν εμποδίζει την αρχή ελέγχου κράτους μέλους να εξετάσει αίτηση προσώπου σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, τα οποία έχουν διαβιβασθεί από κράτος μέλος προς την εν λόγω τρίτη χώρα, όταν το πρόσωπο αυτό υποστηρίζει ότι η νομοθεσία και η πρακτική στην χώρα αυτή δεν εξασφαλίζουν ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας.

Η έκφραση «ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας» που χρησιμοποιείται στο άρθρο 25, παράγραφος 6, της οδηγίας 95/46/EK πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι απαιτεί η τρίτη αυτή χώρα να διασφαλίζει, λόγω της εσωτερικής νομοθεσίας της ή των διεθνών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει, επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών ουσιαστικά ισοδύναμο με αυτό που εξασφαλίζεται εντός της Ένωσης βάσει της οδηγίας αυτής, υπό το πρίσμα του Χάρτη.

Συγκεκριμένα, οι αρχές ασφαλούς λιμένα ισχύουν αποκλειστικώς για τους αμερικανικούς οργανισμούς οι οποίοι έχουν αυτοπιστοποιηθεί και λαμβάνουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα από την Ένωση, χωρίς να επιβάλλεται στις αμερικανικές δημόσιες αρχές να τηρούν τις ίδιες αυτές αρχές. Επιπλέον, η απόφαση 2000/520/EK καθιστά πιθανές ενέργειες οι οποίες θίγουν τα θεμελιώδη δικαιώματα των προσώπων των οποίων τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα έχουν διαβιβασθεί ή θα μπορούσαν να διαβιβασθούν από την Ένωση στις Ηνωμένες Πολιτείες, στηριζόμενες στις απαιτήσεις εθνικής ασφάλειας, δημοσίου συμφέροντος ή εφαρμογής της νομοθεσίας των Ηνωμένων Πολιτειών, χωρίς να περιλαμβάνει καμία διαπίστωση σχετικά με την ύπαρξη στις Ηνωμένες Πολιτείες κρατικών κανόνων για τον περιορισμό τυχόν επεμβάσεων στα δικαιώματα αυτά και χωρίς να αναφέρεται στην ύπαρξη αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας κατά τέτοιων επεμβάσεων.

Επίσης, η Επιτροπή, θεσπίζοντας το άρθρο 3 της απόφασης 2000/520/EK, υπερέβη τις αρμοδιότητες που της απένευσε το άρθρο 25, παράγραφος 6, της οδηγίας 95/46/EK, υπό το πρίσμα του Χάρτη και, ως εκ τούτου, το άρθρο αυτό είναι ανίσχυρο.

Απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2019 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Planet49 (C-673/17, [EU:C:2019:801](#))

Η εταιρία Planet49 διοργάνωσε διαφημιστικό παιχνίδι στον διαδικτυακό τόπο www.dein-macbook.de. Προκειμένου να συμμετάσχουν, οι χρήστες του διαδικτύου έπρεπε να γνωστοποιήσουν το όνομα και τη διεύθυνσή τους σε ιστοσελίδα στην οποία υπήρχαν τετραγωνίδια επιλογής. Το τετραγωνίδιο βάσει του οποίου επιτρεπόταν η εγκατάσταση των cookies ήταν προσυμπληρωμένο.

Επιληφθέν ενδίκου μέσου ασκηθέντος από τη γερμανική ομοσπονδία ενώσεων καταναλωτών, το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία) είχε αμφιβολίες ως προς το κύρος της λήψης της συγκατάθεσης των χρηστών μέσω του προσυμπληρωμένου τετραγωνιδίου καθώς και ως προς την έκταση της υποχρέωσης ενημέρωσης που υπείχε ο πάροχος υπηρεσιών.

Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορούσε κατ' ουσίαν την ερμηνεία της έννοιας της «συγκατάθεσης», η οποία περιλαμβάνεται στην οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, σε συνδυασμό με την οδηγία 95/46/EK καθώς και με τον γενικό κανονισμό για την προστασία δεδομένων.

Πρώτον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, κατά το άρθρο 2, στοιχείο η', της οδηγίας 95/46/EK, στην οποία παραπέμπει το άρθρο 2, στοιχείο στ', της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ως συγκατάθεση νοείται «κάθε δήλωση βουλήσεως, ελευθέρως, ρητής και εν πλήρει επιγνώσει, με την οποία το πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν». Τόνισε ότι η απαίτηση περί «δήλωσης» βούλησης του υποκειμένου των δεδομένων αναφέρεται σαφώς σε ενεργή και όχι παθητική συμπεριφορά. Η παροχή συγκατάθεσης, όμως, μέσω προσυμπληρωμένου τετραγωνιδίου δεν προϋποθέτει ενεργή συμπεριφορά εκ μέρους του χρήστη διαδικτυακού τόπου. Επιπλέον, το ιστορικό της θέσπισης του άρθρου 5, παράγραφος 3, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, το οποίο, μετά την τροποποίησή του από την οδηγία 2009/136, προβλέπει ότι ο χρήστης πρέπει να έχει «δώσει τη συγκατάθεσή του» για την αποθήκευση cookies, υποδηλώνει ότι η συγκατάθεση του χρήστη δεν μπορεί πλέον να τεκμαίρεται και πρέπει να προκύπτει από ενεργή συμπεριφορά του τελευταίου. Τέλος, η με θετική ενέργεια παροχή συγκατάθεσης προβλέπεται πλέον από τον γενικό κανονισμό για την προστασία δεδομένων, του οποίου το άρθρο 4, σημείο 11, απαιτεί δήλωση βούλησης υπό μορφή, μεταξύ άλλων, «σαφ[ούς] θετική[ς] ενέργεια[ς]» και του οποίου η αιτιολογική σκέψη 32 εξαιρεί ρητώς τη «σιωπή, τα προσυμπληρωμένα τετραγωνίδια ή [την] αδράνεια» από τις περιπτώσεις παροχής συγκατάθεσης.

Συνεπώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι η συγκατάθεση δεν δίδεται εγκύρως όταν η αποθήκευση πληροφοριών ή η πρόσβαση σε πληροφορίες ήδη αποθηκευμένες στον τερματικό εξοπλισμό του χρήστη διαδικτυακού τόπου επιτρέπεται βάσει προσυμπληρωμένου τετραγωνιδίου το οποίο ο χρήστης πρέπει να αποεπιλέξει προκειμένου να αρνηθεί να δώσει τη συγκατάθεσή του.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το άρθρο 5, παράγραφος 3, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες αποσκοπεί στην προστασία του χρήστη από κάθε επέμβαση στην ιδιωτική του ζωή, ανεξαρτήτως του αν η εν λόγω επέμβαση αφορά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ή όχι. Επομένως, η έννοια της συγκατάθεσης δεν πρέπει να ερμηνεύεται διαφορετικά ανάλογα με το αν οι πληροφορίες που αποθηκεύονται, ή στις οποίες υπάρχει δυνατότητα πρόσβασης, στον τερματικό εξοπλισμό του χρήστη διαδικτυακού τόπου αποτελούν ή όχι δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.

Τρίτον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το άρθρο 5, παράγραφος 3, της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες απαιτεί να έχει δώσει ο χρήστης τη συγκατάθεσή του με βάση σαφείς και εκτενείς πληροφορίες, μεταξύ άλλων ως προς τον σκοπό της επεξεργασίας. Ειδικότερα, οι σαφείς και εκτενείς πληροφορίες πρέπει να παρέχουν στον χρήστη τη δυνατότητα να προσδιορίζει εύκολα τις συνέπειες της συγκατάθεσης που μπορεί να δώσει και να εξασφαλίζουν ότι η συγκατάθεση αυτή δίδεται εν πλήρει γνώσει της κατάστασης. Συναφώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι η διάρκεια λειτουργίας των cookies καθώς και το ζήτημα αν τρίτοι μπορούν ή όχι να έχουν πρόσβαση στα cookies αυτά συγκαταλέγονται στις σαφείς και εκτενείς πληροφορίες τις οποίες ο πάροχος υπηρεσιών πρέπει να δίδει στον χρήστη διαδικτυακού τόπου.

Απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Facebook Ireland και Schrems (C-311/18, [EU:C:2020:559](#))

Ο γενικός κανονισμός για την προστασία δεδομένων²³ (ΓΚΠΔ) ορίζει ότι η διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτη χώρα επιτρέπεται, κατ' αρχήν, μόνον εάν η επίμαχη τρίτη χώρα εξασφαλίζει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας αυτών των δεδομένων. Κατά τον ως άνω κανονισμό, η Επιτροπή μπορεί να αποφανθεί ότι μια τρίτη χώρα εξασφαλίζει, μέσω της εσωτερικής της νομοθεσίας ή των διεθνών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει, ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας²⁴. Ελλείψει τέτοιας «απόφασης επάρκειας», η διαβίβαση μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον εφόσον ο εγκατεστημένος στην Ένωση εξαγωγέας δεδομένων παρέχει κατάλληλες εγγυήσεις, οι οποίες είναι δυνατόν να απορρέουν, μεταξύ άλλων, από τυποποιημένες ρήτρες προστασίας δεδομένων που θεσπίζονται από την Επιτροπή, και εφόσον τα υποκείμενα

²³ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

²⁴ Άρθρο 45 του ΓΚΠΔ.

των δεδομένων διαθέτουν εκτελεστά δικαιώματα και αποτελεσματικά μέσα έννομης προστασίας²⁵.

Εξάλλου, ο ΓΚΠΔ ορίζει επακριβώς υπό ποιες προϋποθέσεις μια τέτοια διαβίβαση μπορεί να πραγματοποιηθεί ελλείψει αποφάσεως επάρκειας ή κατάλληλων εγγυήσεων²⁶.

Ο Maximilian Schrems, Αυστριακός υπήκοος και κάτοικος Αυστρίας, είναι χρήστης του Facebook από το 2008. Τα προσωπικά δεδομένα του M. Schrems, όπως και των λοιπών χρηστών που κατοικούν εντός της Ένωσης, διαβιβάζονται εν όλω ή εν μέρει από τη Facebook Ireland σε διακομιστές που ανήκουν στη Facebook Inc. και είναι εγκατεστημένοι στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου τα δεδομένα αυτά υπόκεινται σε επεξεργασία. Ο M. Schrems υπέβαλε καταγγελία στην ιρλανδική αρχή ελέγχου ζητώντας, κατ' ουσίαν, να απαγορευθούν οι διαβιβάσεις αυτές. Υποστήριξε ότι το δίκαιο και οι πρακτικές των Ηνωμένων Πολιτειών δεν προσφέρουν επαρκή προστασία έναντι της πρόσβασης των δημοσίων αρχών της χώρας αυτής στα δεδομένα που διαβιβάζονται εκεί. Η καταγγελία του απορρίφθηκε, με την αιτιολογία, ειδικότερα, ότι η Επιτροπή είχε διαπιστώσει με την απόφαση 2000/520²⁷ (γνωστή και ως απόφαση «ασφαλούς λιμένα») ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες εξασφάλιζαν ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας. Με απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2015, την οποία εξέδωσε επί προδικαστικής παραπομπής του High Court (ανώτερου δικαστηρίου, Ιρλανδία), το Δικαστήριο έκρινε την απόφαση εκείνη της Επιτροπής ανίσχυρη (στο εξής: απόφαση Schrems I)²⁸.

Κατόπιν της απόφασης Schrems I και της συνακόλουθης ακύρωσης, από το ιρλανδικό δικαστήριο, της απορριπτικής απόφασης επί της καταγγελίας του M. Schrems, η ιρλανδική αρχή ελέγχου τον κάλεσε να αναδιατυπώσει την καταγγελία του λαμβανομένης υπόψη της κήρυξης της απόφασης 2000/520 ως ανίσχυρης από το Δικαστήριο. Στην αναδιατυπωμένη καταγγελία του ο M. Schrems ισχυρίζεται ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν προσφέρουν επαρκή προστασία των δεδομένων που διαβιβάζονται εκεί. Ζητεί να ανασταλούν ή να απαγορευθούν, στο μέλλον, οι διαβιβάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από την Ένωση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, τις οποίες η Facebook Ireland πραγματοποιεί πλέον βάσει των τυποποιημένων ρητρών προστασίας που περιλαμβάνονται στο παράρτημα της απόφασης 2010/87²⁹. Εκτιμώντας ότι η έκβαση της καταγγελίας του M. Schrems εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από το κύρος της απόφασης 2010/87, η ιρλανδική αρχή ελέγχου κίνησε διαδικασία ενώπιον του High Court (ανώτερου δικαστηρίου)

²⁵ Άρθρο 46, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο γ', του ΓΚΠΔ.

²⁶ Άρθρο 49 του ΓΚΠΔ.

²⁷ Απόφαση 2000/520/ΕΚ της Επιτροπής, της 26ης Ιουλίου 2000, βάσει της οδηγίας 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την επάρκεια της προστασίας που παρέχεται από τις αρχές ασφαλούς λιμένα για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και τις συναφείς συχνές ερωτήσεις που εκδίδονται από το Υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ (ΕΕ 2000, L 215, σ. 7).

²⁸ Απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2015, Schrems (C-362/14, [EU:C:2015:650](#)).

²⁹ Απόφαση 2010/87/ΕΕ της Επιτροπής, της 5ης Φεβρουαρίου 2010, σχετικά με τις τυποποιημένες συμβατικές ρήτρες για τη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε εκτελούντες επεξεργασία εγκατεστημένους σε τρίτες χώρες βάσει της οδηγίας 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2010, L 39, σ. 5), όπως τροποποιήθηκε με την εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2016/2297 της Επιτροπής, της 16ης Δεκεμβρίου 2016 (ΕΕ 2016, L 344, σ. 100).

προκειμένου αυτό να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής απόφασης. Ενώ είχε ήδη κινηθεί η διαδικασία αυτή, η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση 2016/1250 σχετικά με την επάρκεια της προστασίας που παρέχεται από την ασπίδα προστασίας της ιδιωτικής ζωής Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ηνωμένων Πολιτειών³⁰ (γνωστή και ως απόφαση «ασπίδας προστασίας της ιδιωτικής ζωής»).

Με την αίτηση προδικαστικής απόφασης, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο διευκρινίσεις ως προς το αν ο ΓΚΠΔ έχει εφαρμογή επί των διαβιβάσεων προσωπικών δεδομένων οι οποίες στηρίζονται στις τυποποιημένες ρήτρες προστασίας που περιλαμβάνονται στην απόφαση 2010/87, ως προς το επίπεδο προστασίας το οποίο απαιτείται βάσει του εν λόγω κανονισμού στην περίπτωση τέτοιας διαβίβασης και ως προς τις υποχρεώσεις που υπέχουν οι αρχές ελέγχου στο πλαίσιο αυτό. Επιπλέον, το High Court θέτει το ζήτημα του κύρους τόσο της απόφασης 2010/87 όσο και της απόφασης 2016/1250.

Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι από την εξέταση της απόφασης 2010/87 υπό το πρίσμα του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεν προκύπτει κανένα στοιχείο ικανό να θίξει το κύρος της. Αντιθέτως, κηρύσσει ανίσχυρη την απόφαση 2016/1250.

Το Δικαστήριο κρίνει, κατ' αρχάς, ότι το δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα ο ΓΚΠΔ, έχει εφαρμογή στην περίπτωση διαβίβασης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα η οποία πραγματοποιείται για εμπορικούς σκοπούς από οικονομικό φορέα εγκατεστημένο σε κράτος μέλος προς άλλον οικονομικό φορέα εγκατεστημένο σε τρίτη χώρα, ακόμη και αν, είτε κατά τη διάρκεια είτε κατόπιν της διαβίβασης αυτής, τα δεδομένα ενδέχεται να υποστούν επεξεργασία από τις αρχές της αντίστοιχης τρίτης χώρας για λόγους δημόσιας ασφάλειας, εθνικής άμυνας και ασφάλειας του κράτους. Προσθέτει δε ότι αυτού του είδους η επεξεργασία από τις αρχές τρίτης χώρας δεν συνεπάγεται ότι η διαβίβαση πρέπει να εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού.

Όσον αφορά το απαιτούμενο επίπεδο προστασίας στο πλαίσιο μιας τέτοιας διαβίβασης, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι οι απαιτήσεις που προβλέπονται συναφώς από τις διατάξεις του ΓΚΠΔ και συνίστανται στην ύπαρξη κατάλληλων εγγυήσεων, εκτελεστών δικαιωμάτων και αποτελεσματικών μέσων έννομης προστασίας έχουν την έννοια ότι τα άτομα των οποίων τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα διαβιβάζονται προς τρίτη χώρα βάσει τυποποιημένων ρητρών προστασίας πρέπει να απολαύουν επιπέδου προστασίας ουσιαστικά ισοδύναμου με εκείνο που εγγυάται εντός της Ένωσης ο ως άνω κανονισμός, σε συνδυασμό με τον Χάρτη. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, κατά την αξιολόγηση αυτού του επιπέδου προστασίας, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τόσο οι συμβατικοί όροι που έχουν συμφωνηθεί μεταξύ του εγκατεστημένου στην Ένωση υπευθύνου της επεξεργασίας και του εγκατεστημένου

³⁰ Εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2016/1250 της Επιτροπής, της 12ης Ιουλίου 2016, βάσει της οδηγίας 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την επάρκεια της προστασίας που παρέχεται από την ασπίδα προστασίας της ιδιωτικής ζωής ΕΕ-ΗΠΑ (ΕΕ 2016, L 207, σ. 1).

στην οικεία τρίτη χώρα αποδέκτη της διαβίβασης όσο και, σε σχέση με την ενδεχόμενη πρόσβαση των δημοσίων αρχών της εν λόγω τρίτης αυτής χώρας στα δεδομένα τα οποία διαβιβάζονται κατ' αυτόν τον τρόπο, τα κρίσιμα στοιχεία του νομικού συστήματος της συγκεκριμένης χώρας.

Όσον αφορά τις υποχρεώσεις που υπέχουν οι αρχές ελέγχου στην περίπτωση μιας τέτοιας διαβίβασης, το Δικαστήριο κρίνει ότι, εάν δεν υφίσταται απόφαση επάρκειας εκδοθείσα εγκύρως από την Επιτροπή, οι αρχές αυτές υποχρεούνται να αναστέλλουν ή να απαγορεύουν τη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτη χώρα σε περίπτωση που εκτιμούν, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της διαβίβασης, ότι οι τυποποιημένες ρήτρες προστασίας δεδομένων δεν τηρούνται ή δεν είναι δυνατόν να τηρηθούν στην επίμαχη τρίτη χώρα και ότι η απαιτούμενη από το δίκαιο της Ένωσης προστασία των διαβιβαζόμενων δεδομένων δεν μπορεί να διασφαλιστεί με άλλα μέσα, εφόσον ο εγκατεστημένος στην Ένωση εξαγωγέας δεν έχει αναστείλει ή τερματίσει ο ίδιος τη διαβίβαση.

Το Δικαστήριο εξετάζει εν συνεχεία το κύρος της απόφασης 2010/87. Κατά το Δικαστήριο, το κύρος της απόφασης αυτής δεν θίγεται απλώς και μόνον επειδή οι εκεί περιεχόμενες τυποποιημένες ρήτρες προστασίας δεν δεσμεύουν, λόγω του συμβατικού χαρακτήρα τους, τις αρχές της τρίτης χώρας προς την οποία θα μπορούσαν να διαβιbastούν τα δεδομένα. Αντιθέτως, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το κύρος της εν λόγω απόφασης εξαρτάται από το αν αυτή περιλαμβάνει αποτελεσματικούς μηχανισμούς που να διασφαλίζουν, στην πράξη, ότι τηρείται το απαιτούμενο από το δίκαιο της Ένωσης επίπεδο προστασίας και ότι οι διαβιβάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα βάσει τέτοιων ρητρών αναστέλλονται ή απαγορεύονται σε περίπτωση παράβασης των τυποποιημένων ρητρών προστασίας ή αδυναμίας τήρησής τους. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η απόφαση 2010/87 προβλέπει τέτοιους μηχανισμούς. Επ' αυτού, υπογραμμίζει ιδίως ότι η προαναφερθείσα απόφαση, αφενός, ιδρύει υποχρέωση του εξαγωγέα των δεδομένων και του αποδέκτη της διαβίβασης να ελέγχουν εκ των προτέρων ότι το απαιτούμενο επίπεδο προστασίας τηρείται στην οικεία τρίτη χώρα και, αφετέρου, επιβάλλει στον αποδέκτη της διαβίβασης την υποχρέωση να ενημερώνει τον εξαγωγέα των δεδομένων σε περίπτωση τυχόν αδυναμίας του να συμμορφωθεί με τις τυποποιημένες ρήτρες προστασίας, οπότε ο εξαγωγέας αυτός οφείλει να αναστείλει τη διαβίβαση δεδομένων ή/και να καταγγείλει τη σύμβαση την οποία έχει συνάψει με τον αποδέκτη.

Τέλος, το Δικαστήριο εξετάζει το κύρος της απόφασης 2016/1250 υπό το πρίσμα των απαιτήσεων που απορρέουν από τον ΓΚΠΔ, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του Χάρτη οι οποίες εγγυώνται τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η ως άνω απόφαση, όπως και η απόφαση 2000/520, καθιερώνει την υπεροχή των απαιτήσεων που συνδέονται με την εθνική ασφάλεια, με το δημόσιο συμφέρον και με την τήρηση της αμερικανικής νομοθεσίας, καθιστώντας έτσι δυνατές τις επεμβάσεις στα θεμελιώδη

δικαιώματα των ατόμων των οποίων τα δεδομένα διαβιβάζονται προς τη συγκεκριμένη τρίτη χώρα. Κατά το Δικαστήριο, οι περιορισμοί της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα οι οποίοι απορρέουν από την εσωτερική κανονιστική ρύθμιση των Ηνωμένων Πολιτειών σχετικά με την πρόσβαση των αμερικανικών δημοσίων αρχών σε δεδομένα διαβιβαζόμενα από την Ένωση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες και με την εκ μέρους τους χρήση τέτοιων δεδομένων, περιορισμοί που αξιολογήθηκαν από την Επιτροπή στην απόφαση 2016/1250, δεν οριοθετούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται σε απαιτήσεις ουσιαστικά ισοδύναμες με εκείνες τις οποίες επιβάλλει, κατά το δίκαιο της Ένωσης, η αρχή της αναλογικότητας, αφού τα προγράμματα παρακολούθησης που στηρίζονται στην κανονιστική αυτή ρύθμιση δεν περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο. Βασιζόμενο στις διαπιστώσεις οι οποίες περιέχονται στην ίδια την απόφαση 2016/1250, το Δικαστήριο τονίζει ότι, σε σχέση με ορισμένα προγράμματα παρακολούθησης, ουδόλως προκύπτει από την εν λόγω κανονιστική ρύθμιση η ύπαρξη περιορισμών στην εξουσιοδότηση που παρέχεται για την εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών, όπως δεν προκύπτει ούτε η ύπαρξη εγγυήσεων για τους μη Αμερικανούς πολίτες τους οποίους αφορούν εν δυνάμει τα σχετικά προγράμματα. Το Δικαστήριο προσθέτει ότι η προαναφερθείσα κανονιστική ρύθμιση θέτει μεν απαιτήσεις τις οποίες οι αμερικανικές αρχές οφείλουν να τηρούν κατά την εφαρμογή των οικείων προγραμμάτων παρακολούθησης, πλην όμως δεν παρέχει στα υποκείμενα των δεδομένων εκτελεστά δικαιώματα που να μπορούν να προβληθούν έναντι των αμερικανικών αρχών ενώπιον δικαστηρίων.

Όσον αφορά την απαίτηση δικαστικής προστασίας, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι, αντιθέτως προς ό,τι έκρινε η Επιτροπή με την απόφαση 2016/1250, ο προβλεπόμενος στην απόφαση αυτή μηχανισμός διαμεσολάβησης δεν παρέχει στα υποκείμενα των δεδομένων μέσω δικαστικής προστασίας ενώπιον οργάνου που να προσφέρει εγγυήσεις ουσιαστικά ισοδύναμες με εκείνες τις οποίες επιβάλλει το δίκαιο της Ένωσης, ώστε να διασφαλίζεται τόσο η ανεξαρτησία του θεσμού διαμεσολαβητή που ιδρύεται στο πλαίσιο του επίμαχου μηχανισμού όσο και η ύπαρξη κανόνων οι οποίοι να εξουσιοδοτούν τον διαμεσολαβητή να εκδίδει αποφάσεις δεσμευτικές για τις αμερικανικές Υπηρεσίες Πληροφοριών. Για όλους αυτούς τους λόγους, το Δικαστήριο κηρύσσει ανίσχυρη την απόφαση 2016/1250.

Απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης στα δεδομένα ως προς τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, [EU:C:2021:152](#))

Στην Εσθονία, κινήθηκε ποινική διαδικασία κατά της Η. Κ. για κλοπή, χρήση της τραπεζικής κάρτας τρίτου και χρήση βίας κατά μετεχόντων σε ένδικη διαδικασία. Το πλημμελειοδικείο καταδίκασε την Η. Κ. για τα εν λόγω αδικήματα σε στερητική της ελευθερίας ποινή, διάρκειας δύο ετών. Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε στη συνέχεια σε δεύτερο βαθμό.

Οι εκθέσεις στις οποίες στηρίζεται η διαπίστωση των αδικημάτων αυτών συντάχθηκαν ιδίως βάσει δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα τα οποία παρήχθησαν στο πλαίσιο της

παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Το Riigikohus (Ανώτατο Δικαστήριο, Εσθονία), ενώπιον του οποίου η Η. Κ. άσκησε αναίρεση, διατηρεί αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης³¹ των συνθηκών υπό τις οποίες οι αρμόδιες για τη διεξαγωγή ποινικών ερευνών υπηρεσίες απέκτησαν πρόσβαση στα δεδομένα αυτά.

Οι αμφιβολίες αυτές αφορούν, πρώτον, το ζήτημα αν η διάρκεια του χρονικού διαστήματος κατά το οποίο οι ανακριτικές αρχές είχαν πρόσβαση στα δεδομένα συνιστά κριτήριο βάσει του οποίου μπορεί να αξιολογηθεί η σοβαρότητα της επέμβασης που η πρόσβαση αυτή συνιστά στα θεμελιώδη δικαιώματα των ενδιαφερομένων. Συγκεκριμένα, όταν το διάστημα αυτό είναι πολύ σύντομο ή όταν ο όγκος των συλλεγόμενων δεδομένων είναι πολύ περιορισμένος, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν ο σκοπός της καταπολέμησης του εγκλήματος εν γένει, και όχι μόνον της καταπολέμησης του σοβαρού εγκλήματος, μπορεί να δικαιολογήσει μια τέτοια επέμβαση. Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το αν η εσθονική εισαγγελική αρχή, λαμβανομένων υπόψη των καθηκόντων που της έχουν ανατεθεί βάσει της εθνικής νομοθεσίας, είναι δυνατό να θεωρηθεί ως «ανεξάρτητη» διοικητική αρχή κατά την έννοια της απόφασης *Tele2 Sverige* και *Watson κ.λπ.*³², η οποία μπορεί να επιτρέψει την πρόσβαση της αρμόδιας για τη διεξαγωγή ποινικής έρευνας αρχής στα δεδομένα για τα οποία γίνεται λόγος.

Με την απόφαση του τμήματος μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο κρίνει ότι η οδηγία «ιδιωτική ζωή και ηλεκτρονικές επικοινωνίες», ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει την πρόσβαση δημοσίων αρχών σε δεδομένα κίνησης ή σε δεδομένα θέσης, από τα οποία μπορούν να αντληθούν πληροφορίες σχετικά με τις επικοινωνίες που πραγματοποίησε χρήστης μέσου ηλεκτρονικής επικοινωνίας ή σχετικά με τον γεωγραφικό εντοπισμό του τερματικού εξοπλισμού που χρησιμοποιεί καθώς και να συναχθούν ακριβή συμπεράσματα σχετικά με την ιδιωτική ζωή του, με σκοπό την πρόληψη, τη διερεύνηση, τη διαπίστωση και τη δίωξη ποινικών αδικημάτων, χωρίς η πρόσβαση αυτή να περιορίζεται σε διαδικασίες για την καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος ή την πρόληψη σοβαρών απειλών για τη δημόσια ασφάλεια. Κατά το Δικαστήριο, η διάρκεια του χρονικού διαστήματος για το οποίο ζητείται η πρόσβαση στα δεδομένα αυτά και ο όγκος ή το είδος των διαθέσιμων δεδομένων για το εν λόγω διάστημα δεν ασκούν επιρροή συναφώς. Επιπλέον, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η ίδια οδηγία, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία απονέμει στην εισαγγελική αρχή αρμοδιότητα να επιτρέψει την πρόσβαση δημόσιας αρχής σε δεδομένα κίνησης και σε δεδομένα θέσης για τους σκοπούς ανακριτικής διαδικασίας.

³¹ Ειδικότερα, τη συμβατότητα με το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (ΕΕ 2002, L 201, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 11, στο εξής: οδηγία «ιδιωτική ζωή και ηλεκτρονικές επικοινωνίες»), ερμηνευόμενου υπό το πρίσμα των άρθρων 7, 8 και 11 καθώς και του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

³² Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Tele2 Sverige* και *Watson κ.λπ.* (C-203/15 και C-698/15, [EU:C:2016:970](#), σκέψη 120).

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες επιτρέπεται η πρόσβαση των δημοσίων αρχών σε δεδομένα κίνησης και σε δεδομένα θέσης τα οποία διατηρούνται από τους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών για λόγους πρόληψης, διερεύνησης, διαπίστωσης και δίωξης ποινικών αδικημάτων, κατ' εφαρμογήν μέτρου ληφθέντος βάσει της οδηγίας «ιδιωτική ζωή και ηλεκτρονικές επικοινωνίες»³³, το Δικαστήριο υπενθυμίζει την κρίση του στην απόφαση *La Quadrature du Net* κ.λπ.³⁴. Επομένως, η οδηγία αυτή επιτρέπει μεν στα κράτη μέλη να λαμβάνουν, μεταξύ άλλων για τους εν λόγω σκοπούς, νομοθετικά μέτρα για τον περιορισμό της εμβέλειας των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που η ίδια προβλέπει, ιδίως της υποχρέωσης διασφάλισης του απορρήτου των επικοινωνιών και των δεδομένων κίνησης³⁵, αλλά μόνον εφόσον τηρούνται οι γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, στις οποίες συγκαταλέγεται η αρχή της αναλογικότητας, και γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη³⁶. Στο πλαίσιο αυτό, η οδηγία αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν, προληπτικώς, τη γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης από τους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

Όσον αφορά τον σκοπό της πρόληψης, της διερεύνησης, της διαπίστωσης και της δίωξης ποινικών αδικημάτων, τον οποίο επιδιώκει η επίμαχη νομοθεσία, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, μόνον οι σκοποί της καταπολέμησης του σοβαρού εγκλήματος και της πρόληψης σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας μπορούν να δικαιολογήσουν την πρόσβαση των δημοσίων αρχών σε σύνολο δεδομένων κίνησης ή δεδομένων θέσης, από τα οποία μπορούν να συναχθούν ακριβή συμπεράσματα σχετικά με την ιδιωτική ζωή των οικείων προσώπων, χωρίς η πρόσβαση αυτή να μπορεί, βάσει άλλων παραμέτρων που αφορούν τον αναλογικό χαρακτήρα της αίτησης πρόσβασης, όπως είναι η διάρκεια του χρονικού διαστήματος για το οποίο ζητείται η πρόσβαση στα δεδομένα, να δικαιολογηθεί από τον σκοπό της πρόληψης, της διερεύνησης, της διαπίστωσης και της δίωξης των ποινικών αδικημάτων εν γένει.

Όσον αφορά την αρμοδιότητα της εισαγγελικής αρχής να επιτρέπει την πρόσβαση δημόσιας αρχής σε δεδομένα κίνησης και σε δεδομένα θέσης προκειμένου η δημόσια αρχή να διευθύνει την ανακριτική διαδικασία, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι απόκειται στο εθνικό δίκαιο να καθορίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών πρέπει να χορηγούν στις αρμόδιες εθνικές αρχές πρόσβαση στα δεδομένα που αυτοί έχουν στη διάθεσή τους. Ωστόσο, προκειμένου να πληροί την απαίτηση αναλογικότητας, η ρύθμιση πρέπει να προβλέπει σαφείς και ακριβείς κανόνες που διέπουν την έκταση και την εφαρμογή του επίμαχου μέτρου και επιβάλλουν έναν ελάχιστο αριθμό απαιτήσεων, ώστε τα πρόσωπα των οποίων τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα αποτελούν αντικείμενο του μέτρου αυτού να έχουν

³³ Άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58

³⁴ Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, *La Quadrature du Net* κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, [EU:C:2020:791](#), σκέψεις 166 έως 169).

³⁵ Άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58

³⁶ Ειδικότερα, τα άρθρα 7, 8 και 11 καθώς και το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

επαρκείς εγγυήσεις δυνάμενες να προστατεύσουν αποτελεσματικά τα δεδομένα αυτά από κινδύνους κατάχρησης. Η ρύθμιση αυτή πρέπει να είναι νομικώς δεσμευτική στο εσωτερικό δίκαιο και να ορίζει υπό ποιες περιστάσεις και υπό ποιες συνθήκες μπορεί να ληφθεί μέτρο το οποίο προβλέπει την επεξεργασία τέτοιων δεδομένων, προκειμένου να διασφαλίζεται κατά τον τρόπο αυτόν ότι η επέμβαση θα περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο.

Κατά το Δικαστήριο, προκειμένου να διασφαλιστεί, στην πράξη, η τήρηση των προϋποθέσεων αυτών, είναι ουσιώδες η πρόσβαση των αρμόδιων εθνικών αρχών στα διατηρούμενα δεδομένα να υπόκειται σε προηγούμενο έλεγχο είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή και η απόφαση του δικαστηρίου ή της ανεξάρτητης διοικητικής αρχής να εκδίδεται κατόπιν αιτιολογημένου αιτήματος των προαναφερθεισών αρχών το οποίο υποβάλλεται, μεταξύ άλλων, στο πλαίσιο διαδικασιών πρόληψης, διαπίστωσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων. Σε δεόντως αιτιολογημένες περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, ο έλεγχος πρέπει να διενεργείται το ταχύτερο δυνατό.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι ο προηγούμενος έλεγχος απαιτεί, μεταξύ άλλων, το δικαστήριο ή η οντότητα που είναι επιφορτισμένη με τη διενέργεια του εν λόγω ελέγχου να διαθέτει όλες τις αρμοδιότητες και να παρέχει όλες τις αναγκαίες εγγυήσεις ώστε να διασφαλίζεται ο συγκερασμός των επίμαχων εμπλεκόμενων συμφερόντων και δικαιωμάτων. Όσον αφορά ειδικότερα την ποινική έρευνα, ο έλεγχος αυτός απαιτεί να είναι σε θέση το εν λόγω δικαστήριο ή η εν λόγω οντότητα να διασφαλίσει δίκαιη ισορροπία μεταξύ, αφενός, των συμφερόντων που συνδέονται με τις ανάγκες της διερεύνησης αξιόποινων πράξεων στο πλαίσιο της καταπολέμησης του εγκλήματος και, αφετέρου, των θεμελιωδών δικαιωμάτων του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των προσώπων των οποίων τα δεδομένα αφορά η πρόσβαση. Όταν ο έλεγχος αυτός διενεργείται όχι από δικαστήριο, αλλά από ανεξάρτητη διοικητική οντότητα, η οντότητα αυτή πρέπει να απολαύει καθεστώτος που να της επιτρέπει να ενεργεί κατά την άσκηση των καθηκόντων της κατά τρόπο αντικειμενικό και αμερόληπτο και πρέπει, προς τούτο, να μην υπόκειται σε καμία εξωτερική επιρροή.

Κατά το Δικαστήριο, εξ αυτού προκύπτει ότι η απαίτηση περί ανεξαρτησίας την οποία πρέπει να πληροί η αρχή η οποία είναι επιφορτισμένη με τη διενέργεια του προηγούμενου ελέγχου επιβάλλει να έχει η αρχή αυτή την ιδιότητα τρίτου σε σχέση με τον αιτούντα την πρόσβαση στα δεδομένα, ώστε να είναι σε θέση να ασκεί τον έλεγχο αυτόν κατά τρόπο αντικειμενικό και αμερόληπτο χωρίς καμία εξωτερική επιρροή. Ειδικότερα, στις ποινικές διαδικασίες, η απαίτηση περί ανεξαρτησίας συνεπάγεται ότι η αρχή η οποία είναι επιφορτισμένη με αυτόν τον προηγούμενο έλεγχο, αφενός, δεν εμπλέκεται στη διεξαγωγή της ποινικής έρευνας και, αφετέρου, έχει ουδέτερη θέση έναντι των μετεχόντων στην ποινική δίκη. Τούτο, όμως, δεν συμβαίνει στην περίπτωση εισαγγελικής αρχής η οποία, όπως η εσθονική, διευθύνει την ποινική έρευνα

διαδικασία και ενεργεί, ενδεχομένως, ως κατηγορούσα αρχή. Επομένως, η εισαγγελική αρχή δεν είναι σε θέση να διενεργήσει τον προαναφερθέντα προηγούμενο έλεγχο.

Αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2020 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Privacy International (C-623/17, [EU:C:2020:790](#)), και La Quadrature du Net κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, [EU:C:2020:791](#))

Κατά τα τελευταία έτη, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί, με πλείονες αποφάσεις, επί της διατήρησης και της πρόσβασης στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών³⁷. Η σχετική νομολογία, ειδικότερα δε η απόφαση Tele2 Sverige και Watson κ.λπ., με την οποία το Δικαστήριο έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να επιβάλουν στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση να διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως όλα τα δεδομένα κίνησης και θέσης, προκάλεσε ανησυχίες σε ορισμένα κράτη, τα οποία φοβήθηκαν ότι στερήθηκαν ένα μέσο που θεωρούν αναγκαίο για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας και την καταπολέμηση της εγκληματικότητας.

Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο, το Investigatory Powers Tribunal (ειδικό δικαιοδοτικό όργανο προστασίας των δεδομένων και της ιδιωτικής ζωής, Ηνωμένο Βασίλειο) (Privacy International, C-623/17), το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας, Γαλλία) (La Quadrature du Net κ.λπ., συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-511/18 και C-512/18), καθώς και το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο, Βέλγιο) (Ordre des barreaux francophones et germanophone κ.λπ., C-520/18) επιλήφθηκαν διαφορών σχετικών με τη νομιμότητα των ρυθμίσεων που θέσπισαν ορισμένα κράτη μέλη στους τομείς αυτούς και οι οποίες προέβλεπαν ειδικότερα την υποχρέωση των παρόχων υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών να διαβιβάζουν σε δημόσια αρχή ή να διατηρούν γενικώς και αδιακρίτως τα δεδομένα κίνησης και θέσης των χρηστών.

Με δύο αποφάσεις που εκδόθηκαν στις 6 Οκτωβρίου 2020, το Δικαστήριο κρίνει κατ' αρχάς ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες έχει εφαρμογή σε εθνικές ρυθμίσεις που επιβάλλουν στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση να προβαίνουν, για τη

³⁷ Συγκεκριμένα, με την απόφαση της 8ης Απριλίου 2014, Digital Rights Ireland κ.λπ. (C-293/12 και C-594/12, [EU:C:2014:238](#)), το Δικαστήριο κήρυξε ανίσχυρη την οδηγία 2006/24/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημόσιων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/EK (EE 2006, L 105, σ. 54), με την αιτιολογία ότι η επέμβαση στα δικαιώματα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία κατοχυρώνονται από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), επέμβαση την οποία συνεπάγεται η γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και θέσης που προβλέπει η οδηγία αυτή, δεν περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο. Με την απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Tele2 Sverige και Watson κ.λπ. (C-203/15 και C-698/15, [EU:C:2016:970](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε εν συνεχεία το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (ΕΕ 2002, L 201, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 11, στο εξής: οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες). Το άρθρο αυτό εξουσιοδοτεί τα κράτη μέλη –για λόγους διαφύλαξης, μεταξύ άλλων, της εθνικής ασφάλειας– να λαμβάνουν «νομοθετικά μέτρα» προκειμένου να περιορίζουν ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις που προβλέπει η οδηγία. Τέλος, με την απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2018, Ministerio Fiscal (C-207/16, [EU:C:2018:788](#)), το Δικαστήριο ερμήνευσε το ίδιο άρθρο 15, παράγραφος 1, σε υπόθεση που αφορούσε την πρόσβαση των δημόσιων αρχών στα δεδομένα που αφορούν την ταυτότητα των χρηστών μέσω ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας και την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, σε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως είναι η διαβίβαση των δεδομένων σε δημόσιες αρχές ή η διατήρησή τους. Επιπλέον, το Δικαστήριο, επιβεβαιώνοντας ταυτοχρόνως τη νομολογία του που απορρέει από την απόφαση Tele2 Sverige και Watson κ.λπ., περί του δυσανάλογου χαρακτήρα μιας γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των δεδομένων κίνησης και θέσης, παρέχει διευκρινίσεις, μεταξύ άλλων, ως προς την έκταση των εξουσιών που αναγνωρίζει η οδηγία αυτή στα κράτη μέλη όσον αφορά τη διατήρηση τέτοιων δεδομένων για τους προαναφερθέντες σκοπούς.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο φροντίζει να διαλύσει τις αμφιβολίες που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο των υπό κρίση υποθέσεων ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες. Συγκεκριμένα, πλείονα κράτη μέλη που υπέβαλαν γραπτές παρατηρήσεις στο Δικαστήριο εξέφρασαν αποκλίνουσα άποψη επί του ζητήματος αυτού. Υποστήριξαν, μεταξύ άλλων, ότι η οδηγία αυτή δεν έχει εφαρμογή στις επίμαχες εθνικές ρυθμίσεις, στο μέτρο που αυτές αποσκοπούν στη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας η οποία υπάγεται στην αποκλειστική αρμοδιότητά τους, όπως προκύπτει ιδίως από το άρθρο 4, παράγραφος 2, τρίτη περίοδος, ΣΕΕ. Ωστόσο, το Δικαστήριο κρίνει ότι εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις οι οποίες επιβάλλουν στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση διατήρησης των δεδομένων κίνησης και θέσης ή ακόμη την υποχρέωση διαβίβασης των δεδομένων αυτών στις εθνικές αρχές ασφαλείας και πληροφοριών προς τον σκοπό αυτόν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες³⁸ δεν επιτρέπει να καταστεί κανόνας η παρέκκλιση από την κατ' αρχήν υποχρέωση διασφάλισης του απορρήτου των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και των συναφών δεδομένων και από την απαγόρευση αποθήκευσης των δεδομένων αυτών. Τούτο συνεπάγεται ότι η οδηγία αυτή επιτρέπει μεν στα κράτη μέλη να λαμβάνουν, μεταξύ άλλων για σκοπούς εθνικής ασφάλειας, νομοθετικά μέτρα για τον περιορισμό της εμβέλειας των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που η ίδια προβλέπει, ιδίως της υποχρέωσης διασφάλισης του απορρήτου των επικοινωνιών και των δεδομένων κίνησης³⁹, αλλά μόνον εφόσον τηρούνται οι γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, στις οποίες συγκαταλέγεται η αρχή της αναλογικότητας, και γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη⁴⁰.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο κρίνει, αφενός, στην υπόθεση Privacy International, ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, για τη διαφύλαξη

³⁸ Άρθρο 15, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 2002/58.

³⁹ Άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58

⁴⁰ Ειδικότερα, τα άρθρα 7, 8 και 11 καθώς και το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

της εθνικής ασφάλειας, υποχρέωση γενικής και χωρίς διάκριση διαβίβασης των δεδομένων κίνησης και θέσης στις υπηρεσίες ασφαλείας και πληροφοριών. Αφετέρου, στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις *La Quadrature du Net* κ.λπ. και στην υπόθεση *Ordre des barreaux francophones et germanophone* κ.λπ., το Δικαστήριο κρίνει ότι η ίδια αυτή οδηγία αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα που επιβάλλουν προληπτικώς στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των δεδομένων κίνησης και θέσης. Συγκεκριμένα, οι εν λόγω υποχρεώσεις γενικής και χωρίς διάκριση διαβίβασης και διατήρησης των δεδομένων αυτών συνιστούν ιδιαιτέρως σοβαρές επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει ο Χάρτης, χωρίς η συμπεριφορά των υποκειμένων των δεδομένων να συνδέεται με τον σκοπό που επιδιώκει η επίμαχη ρύθμιση. Κατ' ανάλογο τρόπο, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, του γενικού κανονισμού για την προστασία δεδομένων⁴¹, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιβάλλει στους παρόχους πρόσβασης σε υπηρεσίες ηλεκτρονικής επικοινωνίας προς το κοινό και στους παρόχους υπηρεσιών αποθήκευσης τη γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση, μεταξύ άλλων, των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που σχετίζονται με τις υπηρεσίες αυτές.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, σε περιπτώσεις στις οποίες το οικείο κράτος μέλος αντιμετωπίζει σοβαρή απειλή για την εθνική ασφάλεια η οποία είναι πραγματική και ενεστώσα ή προβλέψιμη, η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αποκλείει τη δυνατότητα να διατάσσονται οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών να προβαίνουν σε γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και θέσης. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η απόφαση που προβλέπει τη σχετική διαταγή, για χρονικό διάστημα περιοριζόμενο στο απολύτως αναγκαίο, πρέπει να μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αποτελεσματικού ελέγχου είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή της οποίας η απόφαση έχει δεσμευτικό αποτέλεσμα, προκειμένου να εξακριβωθεί αν συντρέχει κάποια από τις περιπτώσεις αυτές καθώς και αν τηρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις και εγγυήσεις που πρέπει να έχουν θεσπιστεί. Υπό τις ίδιες αυτές συνθήκες, η εν λόγω οδηγία δεν αντιτίθεται ούτε στην αυτοματοποιημένη ανάλυση των δεδομένων, ιδίως των δεδομένων κίνησης και θέσης, του συνόλου των χρηστών μέσω ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

Το Δικαστήριο προσθέτει ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα που επιτρέπουν τη στοχευμένη διατήρηση των δεδομένων κίνησης και θέσης, η οποία πρέπει να περιορίζεται χρονικώς στο απολύτως αναγκαίο και να οριοθετείται βάσει αντικειμενικών στοιχείων που δεν εισάγουν διακρίσεις, ανάλογα με τις κατηγορίες των υποκειμένων των διατηρούμενων δεδομένων ή με τη χρήση

⁴¹ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

γεωγραφικού κριτηρίου. Ομοίως, η οδηγία αυτή δεν αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των διευθύνσεων IP που αποδίδονται στην πηγή μιας επικοινωνίας, εφόσον η διάρκεια διατήρησης περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο, ούτε σε μέτρα που προβλέπουν τέτοια διατήρηση των δεδομένων σχετικά με την ταυτότητα των χρηστών των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, και μάλιστα στην τελευταία αυτή περίπτωση τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να περιορίζουν χρονικώς τη διατήρηση. Επιπλέον, η εν λόγω οδηγία δεν αντιτίθεται σε νομοθετικό μέτρο το οποίο επιτρέπει την κατεπείγουσα διατήρηση των δεδομένων που έχουν στη διάθεσή τους οι πάροχοι υπηρεσιών, εφόσον ανακύπτουν καταστάσεις στις οποίες παρίσταται ανάγκη διατήρησης των εν λόγω δεδομένων πέραν των νόμιμων προθεσμιών διατήρησης των δεδομένων προκειμένου να διαλευκανθούν σοβαρά ποινικά αδικήματα ή προσβολές της εθνικής ασφάλειας, όταν τα εν λόγω αδικήματα ή προσβολές έχουν ήδη διαπιστωθεί ή όταν μπορεί ευλόγως να πιθανολογηθεί η ύπαρξή τους.

Επιπλέον, το Δικαστήριο κρίνει ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών την υποχρέωση να συλλέγουν σε πραγματικό χρόνο, μεταξύ άλλων, δεδομένα κίνησης και θέσης, εφόσον η συλλογή τέτοιων δεδομένων περιορίζεται στα πρόσωπα για τα οποία υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι εμπλέκονται καθ' οιονδήποτε τρόπο σε τρομοκρατικές δραστηριότητες και εφόσον υπόκειται σε προηγούμενο έλεγχο είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή, η απόφαση της οποίας έχει δεσμευτικό αποτέλεσμα, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η εν λόγω συλλογή σε πραγματικό χρόνο επιτρέπεται μόνον εντός των ορίων του απολύτως αναγκαίου. Σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, ο έλεγχος πρέπει να διενεργείται το ταχύτερο δυνατό.

Τέλος, το Δικαστήριο εξετάζει το ζήτημα της διατήρησης των διαχρονικών αποτελεσμάτων εθνικής ρύθμισης η οποία κρίθηκε ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης. Επ' αυτού, το Δικαστήριο κρίνει ότι ένα εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να εφαρμόσει διάταξη του εθνικού του δικαίου η οποία του παρέχει την εξουσία να περιορίζει χρονικώς τα αποτελέσματα απόφασης εκδιδόμενης από το εν λόγω δικαστήριο δυνάμει του δικαίου αυτού, με την οποία διαπιστώνεται η έλλειψη νομιμότητας εθνικής νομοθεσίας που επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών υποχρέωση γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης η οποία κρίθηκε αντίθετη προς την οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη.

Τούτου λεχθέντος, προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στο εθνικό δικαστήριο, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του δικαίου της Ένωσης, το παραδεκτό και η αξία των αποδεικτικών στοιχείων που αποκτήθηκαν μέσω διατήρησης δεδομένων αντίθετης προς το δίκαιο της Ένωσης, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας

κινηθείσας κατά υπόπτων για πράξεις σοβαρού εγκλήματος, μπορεί να εκτιμηθεί αποκλειστικά βάσει του εθνικού δικαίου. Εντούτοις, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, επιβάλλει στο εθνικό ποινικό δικαστήριο να μη λαμβάνει υπόψη αποδεικτικά στοιχεία αποκτηθέντα μέσω γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των δεδομένων κίνησης και θέσης μη συνάδουσας με το δίκαιο της Ένωσης, στο πλαίσιο τέτοιας ποινικής διαδικασίας, εφόσον οι ύποπτοι για εγκληματικές πράξεις δεν έχουν δυνατότητα αποτελεσματικής υποβολής παρατηρήσεων επί των εν λόγω αποδεικτικών στοιχείων.

Απόφαση της 5ης Απριλίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Commissioner of An Garda Síochána κ.λπ. (C-140/20, [EU:C:2022:258](#))

Στην υπό κρίση υπόθεση, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε από το Supreme Court (Ανώτατο Δικαστήριο, Ιρλανδία) στο πλαίσιο αστικής δίκης η οποία κινήθηκε από πρόσωπο που καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη για ανθρωποκτονία που διέπραξε στην Ιρλανδία. Ο καταδικασθείς υποστήριξε ότι δεν ήταν σύμφωνες προς το δίκαιο της Ένωσης ορισμένες διατάξεις του εθνικού νόμου που ρυθμίζει τη διατήρηση δεδομένων τα οποία παράγονται στο πλαίσιο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών⁴². Βάσει του νόμου αυτού⁴³, οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών είχαν διατηρήσει δεδομένα κίνησης και δεδομένα θέσης που σχετίζονταν με τηλεφωνικές κλήσεις του κατηγορουμένου και είχαν παράσχει πρόσβαση σε αυτά στις αστυνομικές αρχές. Οι αμφιβολίες που διατύπωσε το αιτούν δικαστήριο αφορούσαν, μεταξύ άλλων, το συμβατό ενός καθεστώτος γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των δεδομένων αυτών, σε σχέση με την καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος, με την οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες⁴⁴, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη⁴⁵.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει, διευκρινίζοντας το περιεχόμενό της, τη νομολογία που απορρέει από την απόφαση *La Quadrature du Net* κ.λπ., υπενθυμίζοντας ότι η γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης που αφορούν τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες δεν επιτρέπεται για τους σκοπούς της καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικότητας και της πρόληψης των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας. Επιβεβαιώνει επίσης τη νομολογία που

⁴² Συγκεκριμένα, του Communications (Retention of Data) Act 2011 [νόμου περί επικοινωνιών (διατήρηση δεδομένων) του 2011, στο εξής: νόμος του 2011]. Ο νόμος αυτός θεσπίστηκε προκειμένου να μεταφερθεί στην ιρλανδική έννομη τάξη η οδηγία 2006/24/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/EK (EE 2006, L 105, σ. 54).

⁴³ Ο νόμος επιτρέπει, για λόγους που βαίνουν πέραν αυτών που είναι συμφυείς με την προστασία της εθνικής ασφάλειας, την προληπτική, γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης όλων των συνδρομητών για χρονικό διάστημα δύο ετών.

⁴⁴ Ειδικότερα, το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58.

⁴⁵ Ιδίως άρθρα 7, 8 και 11 καθώς και άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

απορρέει από την απόφαση Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) ⁴⁶, ιδίως όσον αφορά την υποχρέωση να εξαρτάται η πρόσβαση των αρμόδιων εθνικών αρχών στα εν λόγω διατηρούμενα δεδομένα από προηγούμενο έλεγχο διενεργούμενο είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή, στην περίπτωση που αυτός διενεργείται από με αστυνομικό υπάλληλο.

Το Δικαστήριο κρίνει, πρώτον, ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν προληπτικώς, για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και την πρόληψη σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας, γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης. Πράγματι, λαμβανομένων υπόψη, αφενός, των αποτρεπτικών αποτελεσμάτων που ενδέχεται να έχει η διατήρηση αυτή για την άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων ⁴⁷ και, αφετέρου, της σοβαρότητας της επέμβασης την οποία συνεπάγεται, μια τέτοια διατήρηση πρέπει να αποτελεί την εξαίρεση και όχι τον κανόνα του συστήματος που θεσπίζει η εν λόγω οδηγία, ούτως ώστε τα δεδομένα αυτά να μην μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο συστηματικής και διαρκούς διατήρησης.

Η εγκληματικότητα, ακόμη και η ιδιαίτερος σοβαρή, δεν μπορεί να εξομοιωθεί με απειλή για την εθνική ασφάλεια, καθόσον μια τέτοια εξομοίωση θα μπορούσε να εισαγάγει μια ενδιάμεση κατηγορία μεταξύ της εθνικής ασφάλειας και της δημόσιας ασφάλειας, προκειμένου να εφαρμοστούν στη δεύτερη οι συμφυείς με την πρώτη απαιτήσεις.

Αντιθέτως, η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται σε νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν, για την καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος και την πρόληψη των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας, στοχευμένη διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης, η οποία πρέπει να οριοθετείται βάσει αντικειμενικών στοιχείων που δεν εισάγουν δυσμενείς διακρίσεις, ανάλογα με τις κατηγορίες των προσώπων τα οποία αφορούν τα δεδομένα ή με βάση γεωγραφικά κριτήρια, μόνο για το χρονικό διάστημα που είναι απολύτως αναγκαίο, με δυνατότητα όμως παράτασής του. Προσθέτει δε ότι ένα τέτοιο μέτρο διατήρησης το οποίο αφορά τόπους ή υποδομές όπου συχνάζει τακτικά πολύ μεγάλος αριθμός προσώπων ή στρατηγικές τοποθεσίες, όπως αερολιμένες, σιδηροδρομικούς σταθμούς ή σταθμούς διοδίων, μπορεί να παράσχει στις αρμόδιες αρχές τη δυνατότητα να λάβουν πληροφορίες σχετικά με την παρουσία, στις εν λόγω τοποθεσίες ή γεωγραφικές ζώνες, προσώπων που χρησιμοποιούν εκεί μέσω ηλεκτρονικής επικοινωνίας και να συναγάγουν από αυτές συμπεράσματα σχετικά με την παρουσία και τη δραστηριότητα των ως άνω προσώπων στις εν λόγω τοποθεσίες ή γεωγραφικές ζώνες, για τους

⁴⁶ Απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021, Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, [EU:C:2021:152](#)).

⁴⁷ Τα οποία κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 έως 11 του Χάρτη.

σκοπούς της καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικότητας. Εν πάση περιπτώσει, η ενδεχόμενη ύπαρξη δυσχερειών στον επακριβή καθορισμό των περιπτώσεων και των προϋποθέσεων υπό τις οποίες μπορεί να πραγματοποιείται στοχευμένη διατήρηση δεν δικαιολογεί την πρόβλεψη από τα κράτη μέλη γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης.

Η οδηγία αυτή, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται ούτε σε νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν, για τον ίδιο σκοπό, γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των διευθύνσεων IP που έχουν αποδοθεί στην πηγή σύνδεσης, για χρονική περίοδο περιοριζόμενη στο απολύτως αναγκαίο, καθώς και δεδομένων που αφορούν την ταυτότητα των χρηστών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Όσον αφορά την τελευταία αυτή πτυχή, το Δικαστήριο διευκρινίζει ειδικότερα ότι ούτε η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες ούτε κάποια άλλη πράξη του δικαίου της Ένωσης αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία η οποία έχει ως αντικείμενο την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας, βάσει της οποίας η απόκτηση ενός μέσου ηλεκτρονικής επικοινωνίας, όπως είναι η προπληρωμένη κάρτα SIM, εξαρτάται από τον έλεγχο επίσημων εγγράφων που αποδεικνύουν την ταυτότητα του αγοραστή και από την καταχώριση των σχετικών πληροφοριών από τον πωλητή και βάσει της οποίας ο πωλητής υποχρεούται ενδεχομένως να παρέχει στις αρμόδιες εθνικές αρχές πρόσβαση στις πληροφορίες αυτές.

Το ίδιο ισχύει για τα νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν, πάντοτε για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και την πρόληψη των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας, τη δυνατότητα να διατάσσονται οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, μέσω απόφασης της αρμόδιας αρχής υποκείμενης σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο, να προβαίνουν, για ορισμένο χρονικό διάστημα, στην κατεπείγουσα διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης που έχουν στη διάθεσή τους οι εν λόγω πάροχοι υπηρεσιών. Πράγματι, μόνον η καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και, κατά μείζονα λόγο, η διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας μπορούν να δικαιολογήσουν τέτοια διατήρηση, υπό την προϋπόθεση ότι το μέτρο αυτό, καθώς και η πρόσβαση στα διατηρούμενα δεδομένα περιορίζονται στα όρια του απολύτως αναγκαίου. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ένα τέτοιο μέτρο κατεπείγουσας διατήρησης μπορεί να επεκταθεί στα δεδομένα κίνησης και στα δεδομένα θέσης που αφορούν πρόσωπα άλλα από εκείνα για τα οποία υπάρχουν υπόνοιες ότι σχεδίασαν ή έχουν διαπράξει σοβαρό ποινικό αδίκημα ή προσβολή της εθνικής ασφάλειας, εφόσον τα δεδομένα αυτά μπορούν, βάσει αντικειμενικών και μη εισαγόντων διακρίσεις στοιχείων, να συμβάλουν στη διαλεύκανση ενός τέτοιου αδικήματος ή προσβολής της εθνικής ασφάλειας, όπως είναι τα δεδομένα του θύματος της επίμαχης πράξης, καθώς και τα δεδομένα του κοινωνικού ή επαγγελματικού περιβάλλοντός του.

Ωστόσο, το Δικαστήριο επισημαίνει στη συνέχεια ότι όλα τα ως άνω μέτρα πρέπει να διασφαλίζουν, με σαφείς και ακριβείς κανόνες, ότι η διατήρηση των επίμαχων δεδομένων εξαρτάται από την τήρηση των σχετικών ουσιαστικών και διαδικαστικών

προϋποθέσεων και ότι τα πρόσωπα τα οποία αφορούν τα δεδομένα αυτά διαθέτουν αποτελεσματικές εγγυήσεις έναντι των κινδύνων κατάχρησης. Τα διάφορα μέτρα διατήρησης των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης μπορούν να εφαρμόζονται από κοινού κατ' επιλογήν του εθνικού νομοθέτη και τηρουμένων των ορίων του απολύτως αναγκαίου.

Επιπλέον, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η άδεια πρόσβασης, για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας, σε τέτοια δεδομένα που διατηρούνται κατά τρόπο γενικό και χωρίς διάκριση με σκοπό την αντιμετώπιση σοβαρής απειλής για την εθνική ασφάλεια, θα αντέβαινε στην ιεραρχία των σκοπών γενικού συμφέροντος που μπορούν να δικαιολογήσουν μέτρο λαμβανόμενο βάσει της οδηγίας για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες⁴⁸. Ειδικότερα, κάτι τέτοιο θα επέτρεπε εν τέλει τη δικαιολόγηση της πρόσβασης από σκοπό μικρότερης σημασίας σε σχέση με εκείνον που δικαιολόγησε τη διατήρηση, ήτοι τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, με κίνδυνο να στερήσει από κάθε πρακτική αποτελεσματικότητα την απαγόρευση της γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας.

Δεύτερον, το Δικαστήριο κρίνει ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία βάσει της οποίας η συγκεντρωτική επεξεργασία των αιτήσεων πρόσβασης σε δεδομένα διατηρούμενα από τους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, οι οποίες υποβάλλονται από την αστυνομία στο πλαίσιο της διερεύνησης και της δίωξης σοβαρών ποινικών αδικημάτων, έχει ανατεθεί σε αστυνομικό υπάλληλο, ακόμη και αν αυτός επικουρείται από μονάδα που έχει συσταθεί στο εσωτερικό της αστυνομίας και διαθέτει ορισμένο βαθμό αυτονομίας κατά την άσκηση των καθηκόντων της, του οποίου οι αποφάσεις υπόκεινται σε μεταγενέστερο δικαστικό έλεγχο. Πράγματι, αφενός, ο υπάλληλος αυτός δεν πληροί τις απαιτήσεις ανεξαρτησίας και αμεροληψίας τις οποίες πρέπει να πληροί η διοικητική αρχή που ασκεί τον προηγούμενο έλεγχο των αιτήσεων πρόσβασης στα δεδομένα οι οποίες υποβάλλονται από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, στο μέτρο που δεν έχει την ιδιότητα του τρίτου σε σχέση με τις αρχές αυτές. Αφετέρου, μολονότι η απόφαση ενός τέτοιου υπαλλήλου μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο δικαστικού ελέγχου εκ των υστέρων, ο έλεγχος αυτός δεν μπορεί να υποκαταστήσει έλεγχο ο οποίος να είναι ανεξάρτητος και, εκτός αν συντρέχει δεόντως δικαιολογημένη επείγουσα περίπτωση, να προηγείται χρονικώς της πρόσβασης.

Τρίτον, τέλος, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει τη νομολογία του κατά την οποία το δίκαιο της Ένωσης δεν επιτρέπει στα εθνικά δικαστήρια να περιορίζουν χρονικώς τα αποτελέσματα μιας απόφασης με την οποία αρμοδίως, βάσει του εθνικού δικαίου, κηρύσσουν ανίσχυρη εθνική νομοθεσία που επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων

⁴⁸ Η ιεραρχία αυτή καθιερώνεται με τη νομολογία του Δικαστηρίου, ιδίως δε με την απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, *La Quadrature du Net* κλπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, [EU:C:2020:791](#), σκέψιας 135 και 136). Βάσει της συγκεκριμένης ιεραρχίας, η καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας είναι μικρότερης σημασίας σε σχέση με τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας.

κίνησης και των δεδομένων θέσης, για τον λόγο ότι η νομοθεσία αυτή είναι αντίθετη προς την οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες. Πάντως, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το παραδεκτό των αποδεικτικών στοιχείων που αποκτήθηκαν μέσω τέτοιας διατήρησης εμπίπτει στο εθνικό δίκαιο, σύμφωνα με την αρχή της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών και υπό την επιφύλαξη της τήρησης, ιδίως, των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), SpaceNet και Telekom Deutschland (C-793/19 και C-794/19, [EU:C:2022:702](#))

Στο πλαίσιο των υπό κρίση συνεκδικασθεισών υποθέσεων, το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, Γερμανία) υπέβαλε δύο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, έχοντας επιληφθεί αναιρέσεως (Revision) ασκηθείσας από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κατά δύο αποφάσεων με τις οποίες είχαν γίνει δεκτές οι προσφυγές δύο εταιριών, συγκεκριμένα δε της SpaceNet AG (υπόθεση C-793/19) και της Telekom Deutschland GmbH (υπόθεση C-794/19), που παρέχουν υπηρεσίες πρόσβασης στο διαδίκτυο. Με τις εν λόγω προσφυγές, οι εταιρίες αμφισβητούσαν την υποχρέωση η οποία τους επιβλήθηκε βάσει της γερμανικής ρύθμισης⁴⁹ να διατηρούν δεδομένα κίνησης και δεδομένα θέσης των ηλεκτρονικών επικοινωνιών των πελατών τους.

Το αιτούν δικαστήριο διατηρούσε αμφιβολίες ιδίως ως προς το αν είναι συμβατή με την οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες⁵⁰, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης)⁵¹ και του άρθρου 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ, εθνική ρύθμιση η οποία επιβάλλει στους παρόχους διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, προς τον σκοπό ιδίως της δίωξης σοβαρών ποινικών αδικημάτων ή της αποτροπής συγκεκριμένου κινδύνου που απειλεί την εθνική ασφάλεια, υποχρέωση γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης του μεγαλύτερου μέρους των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης των χρηστών των εν λόγω υπηρεσιών, προβλέποντας διατήρηση χρονικής διάρκειας πλειόνων εβδομάδων, καθώς και κανόνες που αποσκοπούν στη διασφάλιση αποτελεσματικής προστασίας των διατηρούμενων δεδομένων έναντι των κινδύνων κατάχρησης και έναντι κάθε παράνομης πρόσβασης στα δεδομένα αυτά.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επιβεβαιώνει, διευκρινίζοντας παράλληλα το περιεχόμενό της, τη νομολογία που διατυπώθηκε με την απόφαση La Quadrature du Net κ.λπ. και, πλέον πρόσφατα, με την απόφαση

⁴⁹ Συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 113α, παράγραφος 1, και του άρθρου 113β του Telekommunikationsgesetz (νόμου περί τηλεπικοινωνιών), της 22ας Ιουνίου 2004 (BGBl. 2004 I, σ. 1190), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των υποθέσεων των κύριων δικών.

⁵⁰ Ειδικότερα, το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58.

⁵¹ Άρθρα 6 έως 8 και 11, καθώς και άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Commissioner of An Garda Síochána κ.λπ.⁵². Υπενθυμίζει ιδίως ότι δεν επιτρέπεται η γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των σχετικών με τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες δεδομένων κίνησης και δεδομένων θέσης προληπτικώς, για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και την πρόληψη των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας.

Το Δικαστήριο επιβεβαιώνει κατ' αρχάς ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες τυγχάνει εφαρμογής στην περίπτωση της επίμαχης εθνικής ρύθμισης, εν συνεχεία υπενθυμίζει λεπτομερώς τις αρχές που διατυπώθηκαν με τη νομολογία του και, τέλος, προβαίνει σε ενδελεχή έλεγχο των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της επίμαχης εθνικής ρύθμισης, όπως αυτά επισημάνθηκαν από το αιτούν δικαστήριο.

Όσον αφορά, κατά πρώτον, το εύρος των διατηρούμενων δεδομένων, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η υποχρέωση διατήρησης την οποία προβλέπει η επίμαχη εθνική ρύθμιση καταλαμβάνει ευρύτατο σύνολο δεδομένων κίνησης και δεδομένων θέσης και ότι αφορά το σύνολο σχεδόν των προσώπων που συνθέτουν τον πληθυσμό, χωρίς τα πρόσωπα αυτά να βρίσκονται, έστω και εμμέσως, σε κατάσταση δυνάμενη να προκαλέσει ποινικές διώξεις. Το Δικαστήριο επισημαίνει επίσης ότι η εν λόγω ρύθμιση επιβάλλει την άνευ αιτιολογίας γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση, από προσωπικής, χρονικής και γεωγραφικής απόψεως, του μεγαλύτερου μέρους των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης το εύρος των οποίων αντιστοιχεί, κατ' ουσίαν, σε εκείνο των δεδομένων που διατηρούνταν στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση La Quadrature du Net κ.λπ. Ως εκ τούτου, λαμβανομένης υπόψη της εν λόγω νομολογίας, το Δικαστήριο εκτιμά ότι υποχρέωση διατήρησης δεδομένων όπως η επίμαχη στις υπό κρίση υποθέσεις δεν μπορεί να θεωρηθεί στοχευμένη διατήρηση δεδομένων.

Εν συνεχεία, όσον αφορά τη χρονική διάρκεια διατήρησης των δεδομένων, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι από την οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες⁵³ προκύπτει ότι η χρονική διάρκεια διατήρησης που προβλέπεται από εθνικό μέτρο το οποίο επιβάλλει υποχρέωση γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης αποτελεί, βεβαίως, κρίσιμο παράγοντα, μεταξύ άλλων, προκειμένου να καθορισθεί αν το δίκαιο της Ένωσης αντιτίθεται σε ένα τέτοιο μέτρο, δεδομένου ότι στην εν λόγω περίοδο απαιτείται το χρονικό διάστημα διατήρησης να είναι «ορισμένο». Εντούτοις, η σοβαρότητα της επέμβασης οφείλεται στον κίνδυνο, ιδίως λόγω του αριθμού και του ποικίλου χαρακτήρα τους, τα διατηρούμενα δεδομένα, θεωρούμενα στο σύνολό τους, να καθιστούν δυνατή τη συναγωγή ακριβέστατων συμπερασμάτων όσον αφορά την ιδιωτική ζωή του προσώπου ή των προσώπων των οποίων τα δεδομένα διατηρήθηκαν και, ειδικότερα, να παρέχουν τα μέσα για τον προσδιορισμό του προφίλ του υποκειμένου ή των υποκειμένων των δεδομένων, πληροφορία εξίσου ευαίσθητη, όσον αφορά το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής

⁵² Απόφαση της 5ης Απριλίου 2022, Commissioner of An Garda Síochána κ.λπ. (C-140/20, [EJ:C:2022:258](#)).

⁵³ Ειδικότερα, από το άρθρο 15, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, της οδηγίας 2002/58.

ζωής, με το ίδιο το περιεχόμενο των επικοινωνιών. Ως εκ τούτου, η διατήρηση δεδομένων κίνησης ή δεδομένων θέσης χαρακτηρίζεται εν πάση περιπτώσει ως σοβαρή, ανεξαρτήτως της διάρκειας του χρονικού διαστήματος διατήρησης και του όγκου ή του είδους των διατηρούμενων δεδομένων, όταν από το σύνολο των διατηρούμενων δεδομένων μπορούν να συναχθούν τέτοια συμπεράσματα ⁵⁴.

Τέλος, όσον αφορά τις εγγυήσεις για την προστασία των διατηρούμενων δεδομένων από τους κινδύνους κατάχρησης και από κάθε παράνομη πρόσβαση, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, βάσει της προγενέστερης νομολογίας, η διατήρηση των δεδομένων και η πρόσβαση σε αυτά συνιστούν χωριστές επεμβάσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα των οικείων προσώπων, οι οποίες χρήζουν χωριστής δικαιολόγησης. Ως εκ τούτου, μια εθνική νομοθεσία η οποία διασφαλίζει την πλήρη τήρηση των προϋποθέσεων που διατύπωσε η νομολογία όσον αφορά την πρόσβαση στα διατηρούμενα δεδομένα δεν μπορεί, ως εκ της φύσεώς της, να περιορίσει ή να θεραπεύσει τη σοβαρή επέμβαση στα δικαιώματα των οικείων προσώπων, η οποία οφείλεται στη γενική διατήρηση των δεδομένων αυτών.

Επιπλέον, απαντώντας στα επιχειρήματα που προβλήθηκαν ενώπιόν του, το Δικαστήριο επισημαίνει, κατά πρώτον, ότι μια απειλή για την εθνική ασφάλεια πρέπει να είναι πραγματική και ενεστώσα ή, τουλάχιστον, προβλέψιμη, στοιχείο που προϋποθέτει την επέλευση αρκούντως συγκεκριμένων περιστάσεων, ώστε να μπορεί να δικαιολογήσει ένα μέτρο γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης, για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Επομένως, μια τέτοια απειλή διακρίνεται ως εκ της φύσεως και της σοβαρότητάς της, καθώς και ως εκ του συγκεκριμένου χαρακτήρα των περιστάσεων που τη συναποτελούν, από τον γενικό και διαρκή κίνδυνο πρόκλησης εντάσεων ή έστω σοβαρών διαταράξεων της δημόσιας ασφάλειας ή από εκείνον της διάπραξης σοβαρών ποινικών αδικημάτων. Κατά συνέπεια, η εγκληματικότητα, ακόμη και η ιδιαιτέρως σοβαρή, δεν μπορεί να εξομοιωθεί με απειλή για την εθνική ασφάλεια.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η άδεια πρόσβασης, προς τον σκοπό της καταπολέμησης της εγκληματικότητας, σε δεδομένα κίνησης και σε δεδομένα θέσης που διατηρούνται κατά γενικό τρόπο και χωρίς διάκριση, προκειμένου να αντιμετωπισθεί σοβαρή απειλή για την εθνική ασφάλεια, θα αντέβαινε στην ιεραρχία των σκοπών γενικού συμφέροντος που δύνανται να δικαιολογήσουν μέτρο το οποίο λαμβάνεται βάσει της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες ⁵⁵. Πράγματι, ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα ισοδυναμούσε με την παραδοχή ότι η πρόσβαση δύναται να δικαιολογηθεί από σκοπό μικρότερης σημασίας σε σχέση με εκείνον βάσει του οποίου δικαιολογήθηκε η διατήρηση, συγκεκριμένα δε η προστασία της εθνικής ασφάλειας, κάτι που θα στερούσε από κάθε πρακτική

⁵⁴ Βλ., όσον αφορά την πρόσβαση σε τέτοια δεδομένα, απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021, Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, [EU:C:2021:152](#), σκέψη 39).

⁵⁵ Η ιεραρχία αυτή καθιερώνεται με τη νομολογία του Δικαστηρίου, ιδίως δε με την απόφαση *La Quadrature du Net* κ.λπ., στις σκέψεις 135 και 136. Βάσει της συγκεκριμένης ιεραρχίας, η καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας είναι μικρότερης σημασίας σε σχέση με τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας.

αποτελεσματικότητα την απαγόρευση γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης προς τον σκοπό της καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικότητας.

Το Δικαστήριο αποφαινεται, επιβεβαιώνοντας την προγενέστερη νομολογία του, ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, αντιτίθεται σε εθνικά νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν προληπτικώς, για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και την πρόληψη των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας, γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης.

Αντιθέτως, δεν αντιτίθεται σε εθνικά νομοθετικά μέτρα τα οποία επιτρέπουν, προς τον σκοπό της προστασίας της εθνικής ασφάλειας, τη δυνατότητα να διατάσσονται οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών να προβαίνουν σε γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης σε περιπτώσεις κατά τις οποίες το οικείο κράτος μέλος αντιμετωπίζει σοβαρή απειλή για την εθνική ασφάλεια η οποία αποδεικνύεται ότι είναι πραγματική και ενεστώσα ή προβλέψιμη. Το Δικαστήριο διευκρινίζει συναφώς ότι η απόφαση που προβλέπει τη συγκεκριμένη διαταγή μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αποτελεσματικού ελέγχου είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή της οποίας η απόφαση έχει δεσμευτικό αποτέλεσμα, προκειμένου να εξακριβωθεί αν συντρέχει κάποια από τις περιπτώσεις αυτές καθώς και αν τηρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις και εγγυήσεις που πρέπει να έχουν θεσπισθεί, και υπό τον όρο ότι η εν λόγω διαταγή μπορεί να ισχύει μόνο για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα, με δυνατότητα, πάντως, παράτασης της ισχύος της σε περίπτωση που εξακολουθεί να υφίσταται η εν λόγω απειλή.

Η συγκεκριμένη οδηγία, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται ούτε σε εθνικά νομοθετικά μέτρα τα οποία προβλέπουν, προς τους σκοπούς της προστασίας της εθνικής ασφάλειας, της καταπολέμησης του σοβαρού εγκλήματος και της πρόληψης των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας, στοχευμένη διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης η οποία πρέπει να οριοθετείται βάσει αντικειμενικών στοιχείων που δεν εισάγουν δυσμενείς διακρίσεις, ανάλογα με τις κατηγορίες των υποκειμένων των διατηρούμενων δεδομένων ή με τη χρήση γεωγραφικού κριτηρίου, μόνο για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα, με δυνατότητα, όμως, παράτασής του.

Το αυτό ισχύει και στην περίπτωση εθνικών νομοθετικών μέτρων τα οποία προβλέπουν, προς τους σκοπούς της προστασίας της εθνικής ασφάλειας, της καταπολέμησης του σοβαρού εγκλήματος και της πρόληψης των σοβαρών απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας, γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των διευθύνσεων IP που έχουν αποδοθεί στην πηγή σύνδεσης, για χρονικό διάστημα περιοριζόμενο στο απολύτως αναγκαίο, καθώς και των δεδομένων σχετικά με την ταυτότητα των χρηστών μέσω ηλεκτρονικών επικοινωνιών, σε περίπτωση κατά την οποία δεν αμφισβητείται ότι η διατήρηση των συγκεκριμένων δεδομένων μπορεί να συμβάλει στην

καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας, εφόσον τα εν λόγω δεδομένα καθιστούν δυνατή την ταυτοποίηση των προσώπων που χρησιμοποίησαν τα μέσα αυτά στο πλαίσιο της προπαρασκευής ή της τέλεσης πράξης που σχετίζεται με τη σοβαρή εγκληματικότητα.

Η ως άνω οδηγία δεν αντιτίθεται ούτε σε εθνικά νομοθετικά μέτρα τα οποία επιτρέπουν, για την καταπολέμηση του σοβαρού εγκλήματος και, κατά μείζονα λόγο, την προστασία της εθνικής ασφάλειας, τη δυνατότητα να διατάσσονται οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, μέσω απόφασης της αρμόδιας αρχής υποκείμενης σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο, να προβαίνουν, για ορισμένο χρονικό διάστημα, στην κατεπείγουσα διατήρηση των δεδομένων κίνησης και των δεδομένων θέσης που διαθέτουν οι εν λόγω πάροχοι υπηρεσιών.

Το Δικαστήριο επισημαίνει, πάντως, ότι άπαντα τα προμνημονευθέντα μέτρα πρέπει να διασφαλίζουν, με σαφείς και ακριβείς κανόνες, ότι η διατήρηση των επίμαχων δεδομένων εξαρτάται από την τήρηση των σχετικών ουσιαστικών και διαδικαστικών προϋποθέσεων και ότι τα πρόσωπα τα οποία αφορούν τα εν λόγω δεδομένα διαθέτουν αποτελεσματικές εγγυήσεις έναντι των κινδύνων κατάχρησης. Τα διάφορα αυτά μέτρα μπορούν να εφαρμόζονται από κοινού κατ' επιλογήν του εθνικού νομοθέτη και τηρουμένων των ορίων του απολύτως αναγκαίου.

Απόφαση της 15ης Ιουνίου 2021 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Facebook Ireland κ.λπ. (C-645/19, [EU:C:2021:483](#))

Στις 11 Σεπτεμβρίου 2015 ο πρόεδρος της Βελγικής Επιτροπής για την προστασία της ιδιωτικής ζωής (στο εξής: ΕΠΙΖ) άσκησε κατά της Facebook Ireland, της Facebook Inc. και της Facebook Belgium ενώπιον του *Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel* (ολλανδόφωνου πρωτοδικείου Βρυξελλών, Βέλγιο) αγωγή παραλείψεως με αίτημα να παύσει η Facebook τις προβαλλόμενες παραβάσεις της νομοθεσίας περί προστασίας των δεδομένων. Οι παραβάσεις αυτές συνίσταντο, μεταξύ άλλων, στη συλλογή και τη χρήση πληροφοριών σχετικά με τη συμπεριφορά πλοήγησης των Βέλγων χρηστών του διαδικτύου, κατόχων ή μη λογαριασμού στη Facebook, μέσω διαφόρων τεχνολογιών, όπως είναι τα «cookies», τα «social plugins»⁵⁶ ή τα «pixels».

Στις 16 Φεβρουαρίου 2018 το ως άνω δικαστήριο έκρινε εαυτό αρμόδιο να αποφανθεί επί της αγωγής και, επί της ουσίας, έκρινε ότι το μέσο κοινωνικής δικτύωσης Facebook δεν είχε ενημερώσει επαρκώς τους Βέλγους χρήστες του διαδικτύου για τη συλλογή και τη χρήση των σχετικών πληροφοριών. Εξάλλου, η συγκατάθεση που παρέχουν οι χρήστες του διαδικτύου για τη συλλογή και την επεξεργασία των εν λόγω πληροφοριών κρίθηκε μη έγκυρη.

⁵⁶ Παραδείγματος χάριν, τα κουμπιά «Μου αρέσει» ή «Κοινοποίηση».

Στις 2 Μαρτίου 2018 η Facebook Ireland, η Facebook Inc. και η Facebook Belgium άσκησαν έφεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Hof van beroep te Brussel (εφετείου Βρυξελλών, Βέλγιο), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου στην παρούσα υπόθεση. Ενώπιον του δικαστηρίου αυτού, η βελγική Αρχή προστασίας δεδομένων (στο εξής: ΑΠΔ) ενήργησε ως κατά νόμον διάδοχος του προέδρου της ΕΠΙΖ. Το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι είναι αρμόδιο να αποφανθεί αποκλειστικώς επί της εφέσεως που άσκησε η Facebook Belgium.

Το αιτούν δικαστήριο έχει αμφιβολίες ως προς τις συνέπειες της εφαρμογής του μηχανισμού «μίας στάσης» που προβλέπει ο ΓΚΠΔ ⁵⁷ στις αρμοδιότητες της ΑΠΔ και διερωτάται ειδικότερα αν, για πραγματικά περιστατικά μεταγενέστερα της θέσης σε ισχύ του ΓΚΠΔ, ήτοι της 25ης Μαΐου 2018, η ΑΠΔ μπορεί να στραφεί κατά της Facebook Belgium, δεδομένου ότι η Facebook Ireland είναι αυτή που κρίθηκε υπεύθυνη για την επεξεργασία των οικείων δεδομένων. Συγκεκριμένα, από την ημερομηνία αυτή και ιδίως κατ' εφαρμογήν της αρχής της «μίας στάσης» που προβλέπει ο ΓΚΠΔ, μόνον ο Ιρλανδός Επίτροπος προστασίας δεδομένων είναι αρμόδιος να ασκήσει αγωγή παραλείψεως, υπό τον έλεγχο των ιρλανδικών δικαστηρίων.

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο διευκρινίζει τις εξουσίες των εθνικών εποπτικών αρχών στο πλαίσιο του ΓΚΠΔ. Κρίνει, μεταξύ άλλων, ότι ο κανονισμός αυτός επιτρέπει, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, σε εποπτική αρχή κράτους μέλους να ασκήσει την εξουσία της να γνωστοποιεί οποιαδήποτε προβαλλόμενη παράβαση του ΓΚΠΔ στις δικαστικές αρχές του κράτους αυτού και να κινεί ένδικες διαδικασίες όσον αφορά διασυνοριακή επεξεργασία δεδομένων ⁵⁸, μολονότι δεν είναι η επικεφαλής αρχή όσον αφορά την εν λόγω επεξεργασία δεδομένων.

Πρώτον, το Δικαστήριο διευκρινίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μια εθνική εποπτική αρχή μη έχουσα την ιδιότητα της επικεφαλής αρχής όσον αφορά τη διασυνοριακή επεξεργασία πρέπει να ασκεί την εξουσία της να γνωστοποιεί οποιαδήποτε προβαλλόμενη παράβαση του ΓΚΠΔ στις δικαστικές αρχές κράτους μέλους και να κινεί, κατά περίπτωση, ένδικες διαδικασίες προκειμένου να διασφαλίσει την εφαρμογή του εν λόγω κανονισμού. Επομένως, αφενός, ο ΓΚΠΔ πρέπει να απονέμει στη συγκεκριμένη εποπτική αρχή αρμοδιότητα προς έκδοση απόφασης διαπιστώνουσας ότι η εν λόγω επεξεργασία αντιβαίνει στους προβλεπόμενους σε αυτόν κανόνες και, αφετέρου, η εξουσία αυτή πρέπει να ασκείται τηρουμένων των

⁵⁷ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, στο εξής: ΓΚΠΔ). Κατά το άρθρο 56, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ: «[μ]ε την επιφύλαξη του άρθρου 55, η εποπτική αρχή της κύριας ή της μόνης εγκατάστασης του υπευθύνου επεξεργασίας ή του εκτελούντος την επεξεργασία είναι αρμόδια να ενεργεί ως επικεφαλής εποπτική αρχή για τις διασυνοριακές πράξεις επεξεργασίας του εν λόγω υπευθύνου επεξεργασίας ή του εκτελούντος την επεξεργασία».

⁵⁸ Κατά την έννοια του άρθρου 4, σημείο 23, του ΓΚΠΔ.

διαδικασιών συνεργασίας και του μηχανισμού συνεκτικότητας που προβλέπει ο ΓΚΠΔ ⁵⁹.

Πράγματι, για τη διασυνοριακή επεξεργασία, ο ΓΚΠΔ προβλέπει τον μηχανισμό «μίας στάσης» ⁶⁰, ο οποίος βασίζεται στην κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ μιας «επικεφαλής εποπτικής αρχής» και των λοιπών ενδιαφερόμενων εθνικών εποπτικών αρχών. Ο μηχανισμός αυτός απαιτεί στενή, καλόπιστη και αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ των αρχών αυτών, προκειμένου να διασφαλίζεται η συνεκτική και ομοιόμορφη εφαρμογή των κανόνων σχετικά με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και να διαφυλάσσεται τοιουτοτρόπως η πρακτική αποτελεσματικότητά του. Ο ΓΚΠΔ κατοχυρώνει συναφώς την κατ' αρχήν αρμοδιότητα της επικεφαλής εποπτικής αρχής προς έκδοση απόφασης διαπιστώνουσας ότι ορισμένη διασυνοριακή επεξεργασία αντιβαίνει στους κανόνες του εν λόγω κανονισμού ⁶¹, ενώ η αρμοδιότητα των άλλων εθνικών εποπτικών αρχών προς έκδοση παρόμοιας απόφασης, έστω και προσωρινώς, αποτελεί την εξαίρεση ⁶². Εντούτοις, κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων της, η επικεφαλής εποπτική αρχή δεν μπορεί να μην προβεί στον αναγκαίο διάλογο καθώς και σε καλόπιστη και αποτελεσματική συνεργασία με τις άλλες ενδιαφερόμενες εποπτικές αρχές. Ως εκ τούτου, στο πλαίσιο της συνεργασίας αυτής, η επικεφαλής εποπτική αρχή δεν μπορεί να αγνοήσει τις απόψεις των λοιπών ενδιαφερόμενων αρχών ελέγχου, ενώ κάθε σχετική και αιτιολογημένη ένσταση που διατυπώνει οποιαδήποτε από τις αρχές αυτές έχει ως αποτέλεσμα να εμποδίζει, τουλάχιστον προσωρινώς, την έγκριση του σχεδίου απόφασης της επικεφαλής εποπτικής αρχής.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει, εξάλλου, ότι το να μπορεί μια εποπτική αρχή κράτους μέλους η οποία δεν είναι επικεφαλής εποπτική αρχή όσον αφορά τη διασυνοριακή επεξεργασία δεδομένων να ασκήσει την εξουσία γνωστοποίησης οποιασδήποτε προβαλλόμενης παράβασης του ΓΚΠΔ στις δικαστικές αρχές του κράτους αυτού και να κινεί νομικές διαδικασίες μόνον εντός των ορίων των κανόνων κατανομής των αρμοδιοτήτων λήψης αποφάσεων μεταξύ της επικεφαλής εποπτικής αρχής και των λοιπών εποπτικών αρχών ⁶³ είναι σύμφωνο προς τα άρθρα 7, 8 και 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που διασφαλίζουν στο οικείο πρόσωπο, αντιστοίχως, την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν και το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής.

Δεύτερον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, σε περίπτωση διασυνοριακής επεξεργασίας δεδομένων, η άσκηση της εξουσίας εποπτικής αρχής κράτους μέλους πλην της επικεφαλής εποπτικής αρχής να κινήσει ένδικη διαδικασία ⁶⁴ δεν απαιτεί να διαθέτει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή ο εκτελών τη διασυνοριακή επεξεργασία δεδομένων

⁵⁹ Όπως προβλέπονται στα άρθρα 56 και 60 του ΓΚΠΔ.

⁶⁰ Άρθρο 56, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ.

⁶¹ Άρθρο 60, παράγραφος 7, του ΓΚΠΔ.

⁶² Με το άρθρο 56, παράγραφος 2, και το άρθρο 66 του ΓΚΠΔ εισάγονται οι εξαιρέσεις από την αρχή της αρμοδιότητας της επικεφαλής εποπτικής αρχής προς λήψη αποφάσεων.

⁶³ Όπως προβλέπονται στα άρθρα 55 και 56, σε συνδυασμό με το άρθρο 60 του ΓΚΠΔ.

⁶⁴ Δυνάμει του άρθρου 58, παράγραφος 5, του ΓΚΠΔ.

προσωπικού χαρακτήρα την οποία αφορά η ένδικη αυτή διαδικασία κύρια εγκατάσταση ή άλλη εγκατάσταση στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους. Εντούτοις, η άσκηση της εξουσίας αυτής πρέπει να εμπίπτει στο εδαφικό πεδίο εφαρμογής του ΓΚΠΔ⁶⁵, όπερ προϋποθέτει ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή ο εκτελών τη διασυννοριακή επεξεργασία διαθέτει εγκατάσταση στο έδαφος της Ένωσης.

Τρίτον, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι, σε περίπτωση διασυννοριακής επεξεργασίας δεδομένων, η εξουσία εποπτικής αρχής κράτους μέλους πλην της επικεφαλής αρχής ελέγχου να γνωστοποιεί οποιαδήποτε προβαλλόμενη παράβαση του ΓΚΠΔ στις δικαστικές αρχές του κράτους αυτού και να κινεί, κατά περίπτωση, ένδικες διαδικασίες μπορεί να ασκηθεί τόσο κατά της κύριας εγκατάστασης του υπευθύνου επεξεργασίας η οποία βρίσκεται στο κράτος μέλος στο οποίο υπάγεται η εν λόγω αρχή όσο και κατά άλλης εγκατάστασης του εν λόγω υπευθύνου, εφόσον η ένδικη διαδικασία αφορά επεξεργασία δεδομένων η οποία πραγματοποιείται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της εγκατάστασης αυτής και εφόσον η εν λόγω αρχή έχει αρμοδιότητα άσκησης της ως άνω εξουσίας.

Εντούτοις, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η άσκηση της εξουσίας αυτής προϋποθέτει ότι ο ΓΚΠΔ έχει εφαρμογή. Εν προκειμένω, δεδομένου ότι οι δραστηριότητες της εγκατάστασης του ομίλου Facebook στο Βέλγιο συνδέονται άρρηκτα με την επίμαχη στην κύρια δίκη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, για την οποία υπεύθυνη είναι η Facebook Ireland όσον αφορά το έδαφος της Ένωσης, η επεξεργασία αυτή πραγματοποιείται «στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων εγκατάστασης του υπευθύνου της επεξεργασίας» και, ως εκ τούτου, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του ΓΚΠΔ.

Τέταρτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, όταν μια εποπτική αρχή κράτους μέλους που δεν είναι η «επικεφαλής εποπτική αρχή» έχει ασκήσει, πριν από την ημερομηνία έναρξης ισχύος του ΓΚΠΔ, αγωγή με αντικείμενο τη διασυννοριακή επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, μπορεί να διατηρηθεί η εκκρεμοδικία της εν λόγω αγωγής, από απόψεως δικαίου της Ένωσης, βάσει των διατάξεων της οδηγίας για την προστασία των δεδομένων⁶⁶, η οποία εξακολουθεί να εφαρμόζεται όσον αφορά τις παραβάσεις των κανόνων τους οποίους αυτή προβλέπει οι οποίες διαπράχθηκαν έως την ημερομηνία κατάργησής της. Επιπλέον, η εν λόγω αρχή μπορεί να ασκήσει αγωγή για παραβάσεις οι οποίες διαπράχθηκαν μετά την ημερομηνία έναρξης ισχύος του ΓΚΠΔ, εφόσον πρόκειται για περίπτωση κατά την οποία, κατ' εξαίρεση, ο ΓΚΠΔ παρέχει στην ίδια αυτή αρχή αρμοδιότητα προς έκδοση απόφασης διαπιστώνουσας ότι η οικεία επεξεργασία δεδομένων αντιβαίνει στους προβλεπόμενους στον εν λόγω κανονισμό κανόνες και εφόσον τηρούνται οι διαδικασίες συνεργασίας που αυτός προβλέπει.

⁶⁵ Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ ορίζει ότι ο εν λόγω κανονισμός εφαρμόζεται στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα η οποία πραγματοποιείται «στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων μιας εγκατάστασης ενός υπευθύνου επεξεργασίας ή εκτελούντος την επεξεργασία στην Ένωση, ανεξάρτητα από το κατά πόσο η επεξεργασία πραγματοποιείται εντός της Ένωσης».

⁶⁶ Οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31).

Πέμπτον, το Δικαστήριο αναγνωρίζει το άμεσο αποτέλεσμα της διάταξης του ΓΚΠΔ δυνάμει της οποίας κάθε κράτος μέλος προβλέπει διά νόμου ότι η εποπτική αρχή του έχει την εξουσία να γνωστοποιεί στις δικαστικές αρχές οποιαδήποτε παράβαση του κανονισμού αυτού και, κατά περίπτωση, να κινεί νομικές διαδικασίες. Κατά συνέπεια, μια τέτοια αρχή μπορεί να επικαλεσθεί την ως άνω διάταξη προκειμένου να κινήσει ή να συνεχίσει ένδικη διαδικασία κατά ιδιωτών ακόμη και αν η εν λόγω διάταξη δεν έχει τεθεί ειδικώς σε εφαρμογή στη νομοθεσία του οικείου κράτους μέλους.

Απόφαση της 30ής Απριλίου 2024 (ολομέλεια), La Quadrature du Net κ.λπ. (Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και καταπολέμηση των προσβολών δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας) (C-470/21, [EU:C:2024:370](#))

Τα τελευταία χρόνια το Δικαστήριο κλήθηκε επανειλημμένως να αποφανθεί σχετικά με τη διατήρηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την πρόσβαση σε τέτοια δεδομένα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση πλούσιας νομολογίας συναφώς⁶⁷. Επιληφθείσα αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως την οποία υπέβαλε το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας, Γαλλία), η ολομέλεια του Δικαστηρίου αναπτύσσει περαιτέρω την εν λόγω νομολογία παρέχοντας διευκρινίσεις, αφενός, σχετικά με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να θεωρηθεί ότι γενική διατήρηση διευθύνσεων IP από παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών δεν συνεπάγεται σοβαρή επέμβαση στα δικαιώματα του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ελευθερίας έκφρασης που κατοχυρώνονται στον Χάρτη⁶⁸, και αφετέρου, σχετικά με τη δυνατότητα δημόσιας αρχής να αποκτά πρόσβαση σε ορισμένα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία διατηρούνται τηρουμένων των εν λόγω προϋποθέσεων, στο πλαίσιο της καταπολέμησης των αδικημάτων που προσβάλλουν τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας και διαπράττονται μέσω του διαδικτύου.

Στην υπό κρίση υπόθεση, τέσσερις ενώσεις υπέβαλαν στον Premier ministre (Πρωθυπουργό, Γαλλία) αίτηση κατάργησης του διατάγματος σχετικά με την αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα⁶⁹. Λόγω της σιωπηρής απόρριψης της αίτησής τους, οι εν λόγω ενώσεις υπέβαλαν ενώπιον του

⁶⁷ Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Tele2 Sverige και Watson κ.λπ. (C-203/15 και C-698/15, [EU:C:2016:970](#)), της 2ας Οκτωβρίου 2018, Ministerio Fiscal (C-207/16, [EU:C:2018:788](#)), της 6ης Οκτωβρίου 2020, La Quadrature du Net κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, [EU:C:2020:791](#)), της 2ας Μαρτίου 2021, Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετικά με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, [EU:C:2021:152](#)), της 17ης Ιουνίου 2021, M.I.C.M. (C-597/19, [EU:C:2021:492](#)), και της 5ης Απριλίου 2022, Commissioner of An Garda Síochána κ.λπ. (C-140/20, [EU:C:2022:258](#)).

⁶⁸ Άρθρα 7, 8 και 11 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

⁶⁹ Décret n° 2010-236, du 5 mars 2010, relatif au traitement automatisé de données à caractère personnel autorisé par l'article L. 331-29 du code de la propriété intellectuelle dénommé «Système de gestion des mesures pour la protection des œuvres sur internet» (διάταγμα 2010-236, της 5ης Μαρτίου 2010, περί της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που επιτρέπεται βάσει του άρθρου L. 331-29 του κώδικα διανοητικής ιδιοκτησίας με την ονομασία «Σύστημα διαχείρισης μέτρων προστασίας έργων στο διαδίκτυο») (JORF αριθ. 56 της 7ης Μαρτίου 2010, κείμενο αριθ. 19), όπως τροποποιήθηκε με το décret n° 2017-924, du 6 mai 2017, relatif à la gestion des droits d'auteur et des droits voisins par un organisme de gestion de droits et modifiant le code de la propriété intellectuelle (διάταγμα 2017-924, της 6ης Μαΐου 2017, περί διαχείρισης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων από οργανισμό διαχείρισης δικαιωμάτων και περί τροποποίησης του κώδικα διανοητικής ιδιοκτησίας) (JORF αριθ. 109 της 10ης Μαΐου 2017, κείμενο αριθ. 176).

Conseil d'État (Συμβουλίου της Επικρατείας) αίτηση ακυρώσεως της εν λόγω σιωπηρής απορριπτικής απόφασης. Κατά τις αιτούσες, το επίμαχο διάταγμα και οι διατάξεις που συνιστούν τη νομική βάση του ⁷⁰ παραβιάζουν το δίκαιο της Ένωσης.

Δυνάμει της γαλλικής νομοθεσίας, η Haute Autorité pour la diffusion des œuvres et la protection des droits sur internet (Ανώτατη Αρχή για τη διάδοση των έργων και την προστασία των δικαιωμάτων στο διαδίκτυο, στο εξής: Hadopi), προκειμένου να μπορεί να ταυτοποιήσει τους υπευθύνους προσβολών των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων που διαπράττονται μέσω διαδικτύου, έχει εξουσία πρόσβασης σε ορισμένα δεδομένα τα οποία οφείλουν να διατηρούν οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Πρόκειται για δεδομένα σχετικά με την ταυτότητα υποκειμένου δεδομένων σε αντιστοιχία με τη διεύθυνση IP του προσώπου αυτού την οποία έχουν συλλέξει προηγουμένως οργανισμοί δικαιούχων. Μόλις ταυτοποιηθεί ο κάτοχος της διεύθυνσης IP που χρησιμοποιήθηκε για δραστηριότητες που συνιστούν τέτοια προσβολή, η Hadopi εφαρμόζει την καλούμενη διαδικασία «κλιμακούμενης απάντησης». Συγκεκριμένα, η Hadopi εξουσιοδοτείται να αποστέλλει, στο συγκεκριμένο πρόσωπο, δύο συστάσεις οι οποίες ισοδυναμούν με προειδοποιήσεις και, σε περίπτωση συνέχισης των δραστηριοτήτων, επιστολή με την οποία το ενημερώνει ότι οι δραστηριότητές του μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα την άσκηση ποινικής δίωξης. Τέλος, η Hadopi έχει το δικαίωμα να παραπέμψει την υπόθεση στην εισαγγελική αρχή για την άσκηση ποινικής δίωξης εις βάρος του εν λόγω προσώπου ⁷¹.

Στο πλαίσιο αυτό, το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας) υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, υπό το πρίσμα του Χάρτη ⁷².

Κατά πρώτον, όσον αφορά τη διατήρηση των δεδομένων σχετικά με την ταυτότητα και των αντίστοιχων διευθύνσεων IP, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι κάθε γενική και χωρίς διάκριση διατήρηση των διευθύνσεων IP δεν συνιστά κατ' ανάγκην σοβαρή επέμβαση στα δικαιώματα του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ελευθερίας έκφρασης που κατοχυρώνονται στον Χάρτη.

Η υποχρέωση διασφάλισης τέτοιας διατήρησης μπορεί να δικαιολογείται από τον σκοπό της καταπολέμησης των ποινικών αδικημάτων εν γένει, όταν αποκλείεται

⁷⁰ Μεταξύ άλλων, το άρθρο L. 331-21, τρίτο έως πέμπτο εδάφιο, του code de la propriété intellectuelle (κώδικα διανοητικής ιδιοκτησίας).

⁷¹ Από την 1η Ιανουαρίου 2022, η Hadopi συγχωνεύθηκε με το Conseil supérieur de l'audiovisuel (Ανώτατο Ραδιοηλεκτρονικό Συμβούλιο, Γαλλία, στο εξής: CSA), άλλη ανεξάρτητη δημόσια αρχή, προκειμένου να συσταθεί η Autorité de régulation de la communication audiovisuelle et numérique (Ρυθμιστική Αρχή Οπτικοακουστικών και Ψηφιακών Επικοινωνιών, Γαλλία, στο εξής: ARCOM). Εντούτοις, η διαδικασία κλιμακούμενης απάντησης παρέμεινε κατ' ουσίαν αμετάβλητη.

⁷² Άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία [της] ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (ΕΕ 2002, L 201, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/136/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 337, σ. 11, στο εξής: οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες), ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα των άρθρων 7, 8 και 11, καθώς και του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

πράγματι το ενδεχόμενο η εν λόγω διατήρηση να μπορεί να συνεπάγεται σοβαρές επεμβάσεις στην ιδιωτική ζωή του υποκειμένου των δεδομένων λόγω της δυνατότητας άντλησης επακριβών συμπερασμάτων σχετικά με αυτή μέσω, μεταξύ άλλων, συσχέτισης των επίμαχων διευθύνσεων IP και ενός συνόλου δεδομένων κίνησης ή θέσης.

Επομένως, κράτος μέλος το οποίο επιθυμεί να επιβάλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών τέτοια υποχρέωση πρέπει να διασφαλίσει ότι ο τρόπος διατήρησης των επίμαχων δεδομένων αποκλείει τη δυνατότητα να αντληθούν ακριβή συμπεράσματα σχετικά με την ιδιωτική ζωή των υποκειμένων των δεδομένων.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, προς τούτο, ο τρόπος διατήρησης πρέπει να αφορά την ίδια τη δομή της διατήρησης η οποία πρέπει, κατ' ουσίαν, να είναι οργανωμένη κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζει πραγματικά στεγανό διαχωρισμό των διαφόρων κατηγοριών των διατηρούμενων δεδομένων. Επομένως, οι εθνικοί κανόνες σχετικά με τον εν λόγω τρόπο πρέπει να διασφαλίζουν ότι κάθε κατηγορία δεδομένων, περιλαμβανομένων των δεδομένων σχετικά με την ταυτότητα και των διευθύνσεων IP, διατηρείται πλήρως διαχωρισμένη από τις λοιπές κατηγορίες διατηρούμενων δεδομένων και ότι ο εν λόγω διαχωρισμός είναι πραγματικά στεγανός, μέσω ασφαλούς και αξιόπιστου συστήματος πληροφορικής. Επιπλέον, στο μέτρο που οι ως άνω κανόνες προβλέπουν τη δυνατότητα συσχέτισης των διατηρούμενων διευθύνσεων IP και της ταυτότητας του υποκειμένου των δεδομένων με σκοπό την καταπολέμηση των αδικημάτων, η εν λόγω συσχέτιση πρέπει να καθίσταται δυνατή μόνον με τη χρήση τεχνικής μεθόδου υψηλών επιδόσεων που δεν κλονίζει την αποτελεσματικότητα του στεγανού διαχωρισμού των εν λόγω κατηγοριών δεδομένων. Η αξιοπιστία του διαχωρισμού πρέπει να ελέγχεται τακτικά από τρίτη δημόσια αρχή. Εφόσον η εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία προβλέπει τέτοιες αυστηρές απαιτήσεις, η επέμβαση που προκύπτει από την ως άνω διατήρηση των διευθύνσεων IP δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «σοβαρή».

Επομένως, το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι, όταν υπάρχει νομοθετική ρύθμιση με την οποία διασφαλίζεται ότι από κανέναν συνδυασμό δεδομένων δεν θα μπορέσουν να αντληθούν ακριβή συμπεράσματα σχετικά με την ιδιωτική ζωή των προσώπων των οποίων τα δεδομένα διατηρούνται, η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται στην επιβολή, από κράτος μέλος, υποχρέωσης γενικής και χωρίς διάκριση διατήρησης των διευθύνσεων IP, για διάρκεια που δεν υπερβαίνει την απολύτως αναγκαία, για τον σκοπό της καταπολέμησης των ποινικών αδικημάτων εν γένει.

Κατά δεύτερον, όσον αφορά την πρόσβαση σε δεδομένα σχετικά με την ταυτότητα τα οποία αντιστοιχούν σε διευθύνσεις IP, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ερμηνευόμενη υπό το πρίσμα του Χάρτη, δεν αντιτίθεται, κατ' αρχήν, σε εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει την πρόσβαση, εκ μέρους δημόσιας αρχής, στα εν λόγω δεδομένα που διατηρούν οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών χωριστά και με τρόπο πραγματικά

στεγανό, με αποκλειστικό σκοπό η εν λόγω αρχή να μπορέσει να ταυτοποιήσει τους κατόχους των εν λόγω διευθύνσεων για τους οποίους υπάρχουν υπόνοιες ότι είναι υπεύθυνοι για προσβολές των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων που διαπράττονται στο διαδίκτυο και να λάβει μέτρα έναντι αυτών. Σε τέτοια περίπτωση, η εθνική ρύθμιση πρέπει να απαγορεύει στους υπαλλήλους που διαθέτουν τέτοια πρόσβαση, πρώτον, να αποκαλύπτουν υπό οποιαδήποτε μορφή πληροφορίες σχετικές με το περιεχόμενο των αρχείων που συμβουλευόνται οι κάτοχοι των διευθύνσεων IP, εκτός αν πρόθεση των εν λόγω υπαλλήλων είναι αποκλειστικώς να επιληφθεί συναφώς η εισαγγελική αρχή, δεύτερον, να εντοπίζουν τη διαδρομή πλοήγησης των εν λόγω κατόχων των διευθύνσεων IP και, τρίτον, να χρησιμοποιούν τις εν λόγω διευθύνσεις IP για σκοπό άλλο πλην της λήψης των εν λόγω μέτρων.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, μεταξύ άλλων, ότι, μολονότι η ελευθερία έκφρασης και το απόρρητο των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι πρωταρχικής σημασίας μελήματα, εντούτοις τα εν λόγω θεμελιώδη δικαιώματα δεν είναι απόλυτα. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο στάθμισης των εμπλεκόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων, τα δικαιώματα αυτά πρέπει ενίοτε να υποχωρούν έναντι άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων και επιτακτικών λόγων γενικού συμφέροντος, όπως η προάσπιση της δημόσιας τάξης και η πρόληψη των ποινικών αδικημάτων ή η προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των τρίτων. Τούτο συμβαίνει, ειδικότερα, όταν η πρωτοκαθεδρία που αναγνωρίζεται στα ως άνω πρωταρχικής σημασίας μελήματα είναι ικανή να παρακωλύσει την αποτελεσματικότητα ποινικής έρευνας, μεταξύ άλλων καθιστώντας αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την αποτελεσματική ταυτοποίηση του δράστη ποινικού αδικήματος και την επιβολή κύρωσης εις βάρος του.

Στο ίδιο πλαίσιο, το Δικαστήριο παραπέμπει επίσης στη νομολογία του κατά την οποία, όσον αφορά την καταπολέμηση των ποινικών αδικημάτων που προσβάλλουν δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικά δικαιώματα και διαπράττονται μέσω του διαδικτύου, το γεγονός ότι η πρόσβαση στις διευθύνσεις IP μπορεί να συνιστά το μόνο μέσο έρευνας το οποίο καθιστά δυνατή την ταυτοποίηση του υποκειμένου των δεδομένων αποδεικνύει ότι η διατήρηση των εν λόγω διευθύνσεων και η πρόσβαση σε αυτές είναι απολύτως αναγκαίες για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και, επομένως, ανταποκρίνονται στην απαίτηση αναλογικότητας. Εξάλλου, το να μην επιτραπεί τέτοια πρόσβαση θα συνεπαγόταν πραγματικό κίνδυνο συστημικής ατιμωρησίας ποινικών αδικημάτων που διαπράττονται μέσω του διαδικτύου ή των οποίων η τέλεση ή η προετοιμασία διευκολύνεται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του διαδικτύου. Η ύπαρξη τέτοιου κινδύνου συνιστά, όμως, κρίσιμη περίπτωση προκειμένου να εκτιμηθεί, στο πλαίσιο στάθμισης των διαφόρων εμπλεκόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων, εάν επέμβαση στα δικαιώματα του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ελευθερίας έκφρασης είναι αναλογικό μέτρο σε σχέση με τον σκοπό της καταπολέμησης των ποινικών αδικημάτων.

Κατά τρίτον, αποφαινόμενο επί του αν η πρόσβαση της δημόσιας αρχής στα δεδομένα σχετικά με την ταυτότητα τα οποία αντιστοιχούν σε διεύθυνση IP πρέπει να εξαρτάται από προηγούμενο έλεγχο από δικαστήριο ή ανεξάρτητη διοικητική αρχή, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η ύπαρξη τέτοιου ελέγχου είναι επιβεβλημένη όταν, στο πλαίσιο εθνικής ρύθμισης, η εν λόγω πρόσβαση συνεπάγεται τον κίνδυνο σοβαρής επέμβασης στα θεμελιώδη δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων, υπό την έννοια ότι θα μπορούσε να παράσχει στην εν λόγω δημόσια αρχή τη δυνατότητα να αντλήσει ακριβή συμπεράσματα σχετικά με την ιδιωτική ζωή του συγκεκριμένου προσώπου και, ενδεχομένως, να προσδιορίσει λεπτομερώς το προφίλ του. Αντιστρόφως, η απαίτηση προηγούμενου ελέγχου δεν εφαρμόζεται όταν η επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως σοβαρή.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, σε περίπτωση που θεσπίζεται τέτοια ρύθμιση διατήρησης που διασφαλίζει πραγματικά στεγανό διαχωρισμό των διαφόρων κατηγοριών διατηρούμενων δεδομένων, η πρόσβαση της δημόσιας αρχής στα δεδομένα σχετικά με την ταυτότητα τα οποία αντιστοιχούν στις διευθύνσεις IP δεν εξαρτάται, κατ' αρχήν, από την απαίτηση προηγούμενου ελέγχου. Πράγματι, τέτοια πρόσβαση με αποκλειστικό σκοπό την ταυτοποίηση του κατόχου διεύθυνσης IP δεν συνιστά, κατά κανόνα, σοβαρή επέμβαση στα προμνησθέντα δικαιώματα.

Εντούτοις, το Δικαστήριο δεν αποκλείει το ενδεχόμενο, σε ιδιαίζουσες περιπτώσεις, να υπάρχει κίνδυνος, στο πλαίσιο διαδικασίας όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη διαδικασία κλιμακούμενης απάντησης, η δημόσια αρχή να μπορεί να αντλήσει ακριβή συμπεράσματα σχετικά με την ιδιωτική ζωή του υποκειμένου των δεδομένων, μεταξύ άλλων όταν το εν λόγω πρόσωπο επιδίδεται σε δραστηριότητες που προσβάλλουν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή τα συγγενικά δικαιώματα, σε διομότιμα δίκτυα, επανειλημμένως, ή ακόμη και σε μεγάλη κλίμακα, σε σχέση με προστατευόμενα έργα συγκεκριμένων ειδών, που αποκαλύπτουν πληροφορίες, ενδεχομένως ευαίσθητες, σχετικά με την ιδιωτική ζωή του.

Εν προκειμένω, ο κάτοχος διεύθυνσης IP μπορεί να εκτίθεται ιδιαιτέρως σε τέτοιο κίνδυνο, όταν η δημόσια αρχή καλείται να αποφασίσει αν θα παραπέμψει ή όχι την υπόθεση στην εισαγγελική αρχή για την άσκηση δίωξης εις βάρος του. Συγκεκριμένα, η ένταση της προσβολής του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής μπορεί να αυξάνεται καθώς διανύονται τα διάφορα στάδια που απαρτίζουν τη διαδικασία κλιμακούμενης απάντησης, η οποία περιλαμβάνει διαδοχικές ενέργειες. Η πρόσβαση της δημόσιας αρχής στο σύνολο των δεδομένων τα οποία αφορούν το υποκείμενο των δεδομένων και συγκεντρώθηκαν κατά τα διάφορα στάδια της προμνησθείσας διαδικασίας μπορεί να καταστήσει δυνατή τη συναγωγή επακριβών συμπερασμάτων σχετικά με την ιδιωτική ζωή του.

Ως εκ τούτου, η εθνική ρύθμιση πρέπει να προβλέπει προηγούμενο έλεγχο ο οποίος πρέπει να διενεργείται προτού η δημόσια αρχή μπορέσει να συσχετίσει δεδομένα σχετικά με την ταυτότητα με ένα τέτοιο σύνολο δεδομένων, καθώς και πριν από την ενδεχόμενη αποστολή της επιστολής ενημέρωσης με την οποία διαπιστώνεται ότι το εν

λόγω πρόσωπο τέλεσε πράξεις σε σχέση με τις οποίες μπορούν να ασκηθούν ποινικές διώξεις. Εξάλλου, ο εν λόγω έλεγχος πρέπει να διαφυλάσσει την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας κλιμακούμενης απάντησης καθιστώντας, ειδικότερα, δυνατό τον εντοπισμό περιπτώσεων νέας ενδεχόμενης επανάληψης της επίμαχης παραβατικής συμπεριφοράς. Προς τούτο, η εν λόγω διαδικασία πρέπει να οργανώνεται και να διαρθρώνεται κατά τρόπο ώστε τα δεδομένα σχετικά με την ταυτότητα ενός προσώπου τα οποία αντιστοιχούν σε διευθύνσεις IP που συλλέχθηκαν προηγουμένως στο διαδίκτυο να μην μπορούν να συσχετιστούν αυτομάτως, από τα πρόσωπα που είναι επιφορτισμένα, εντός της αρμόδιας δημόσιας αρχής, με την εξέταση των πραγματικών περιστατικών, με τα στοιχεία τα οποία η δημόσια αρχή έχει στη διάθεσή της και τα οποία θα μπορούσαν να καταστήσουν δυνατή τη συναγωγή επακριβών συμπερασμάτων σχετικά με την ιδιωτική ζωή του εν λόγω προσώπου.

Επιπλέον, όσον αφορά το αντικείμενο του προηγούμενου ελέγχου, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, στις περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν υπόνοιες ότι το υποκείμενο των δεδομένων διέπραξε αδίκημα, το οποίο εμπίπτει στα ποινικά αδικήματα εν γένει, το δικαστήριο ή η ανεξάρτητη διοικητική οντότητα που είναι επιφορτισμένα με τον εν λόγω έλεγχο πρέπει να αρνηθούν την πρόσβαση όταν αυτή θα παρείχε στη δημόσια αρχή τη δυνατότητα να αντλήσει ακριβή συμπεράσματα σχετικά με την ιδιωτική ζωή του υποκειμένου των δεδομένων. Αντιθέτως, ακόμη και πρόσβαση που καθιστά δυνατή τη συναγωγή τέτοιων επακριβών συμπερασμάτων θα πρέπει να επιτρέπεται σε περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν υπόνοιες ότι το υποκείμενο των δεδομένων διέπραξε πλημμελήματα τα οποία, κατά το οικείο κράτος μέλος, θίγουν θεμελιώδες συμφέρον της κοινωνίας και, επομένως, εμπίπτουν στις σοβαρές μορφές εγκληματικότητας.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει επίσης ότι ο προηγούμενος έλεγχος δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να είναι πλήρως αυτοματοποιημένος δεδομένου ότι, καθόσον πρόκειται περί ποινικής έρευνας, τέτοιος έλεγχος απαιτεί τη στάθμιση, αφενός, των έννομων συμφερόντων που σχετίζονται με την καταπολέμηση της εγκληματικότητας και, αφετέρου, του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Η εν λόγω στάθμιση απαιτεί την παρέμβαση φυσικού προσώπου, η οποία είναι κατά μείζονα λόγο αναγκαία δεδομένου ότι η αυτοματοποίηση και η μεγάλη κλίμακα της επίμαχης επεξεργασίας δεδομένων συνεπάγονται κινδύνους για την ιδιωτική ζωή.

Επομένως, το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι η δυνατότητα των προσώπων που είναι επιφορτισμένα, εντός της δημόσιας αρχής, με την εξέταση των πραγματικών περιστατικών να συσχετίζουν τα δεδομένα σχετικά με την ταυτότητα ενός προσώπου τα οποία αντιστοιχούν σε διεύθυνση IP με τα αρχεία που περιέχουν στοιχεία από τα οποία μπορεί να καταστεί γνωστός ο τίτλος προστατευόμενων έργων, των οποίων η διάθεση στο διαδίκτυο δικαιολόγησε τη συλλογή των διευθύνσεων IP από οργανισμούς δικαιούχων, πρέπει να υπόκειται, σε περιπτώσεις περαιτέρω επανάληψης, από το ίδιο πρόσωπο, δραστηριότητας που προσβάλλει τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή

τα συγγενικά δικαιώματα, σε έλεγχο εκ μέρους δικαστηρίου ή ανεξάρτητης διοικητικής οντότητας. Ο εν λόγω έλεγχος δεν μπορεί να είναι πλήρως αυτοματοποιημένος και πρέπει να διενεργείται πριν από την προμνησθείσα συσχέτιση, η οποία μπορεί σε τέτοιες περιπτώσεις να καταστήσει δυνατή τη συναγωγή επακριβών συμπερασμάτων σχετικά με την ιδιωτική ζωή του προσώπου η διεύθυνση IP του οποίου χρησιμοποιήθηκε για δραστηριότητες δυνάμενες να προσβάλουν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή τα συγγενικά δικαιώματα.

Τέλος, κατά τέταρτον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το σύστημα επεξεργασίας δεδομένων που χρησιμοποιεί η δημόσια αρχή πρέπει να ελέγχεται τακτικά από ανεξάρτητο φορέα που έχει την ιδιότητα τρίτου σε σχέση με την εν λόγω δημόσια αρχή. Σκοπός του ελέγχου είναι η εξακρίβωση της ακεραιότητας του συστήματος, συμπεριλαμβανομένων των αποτελεσματικών εγγυήσεων κατά των κινδύνων καταχρηστικής ή παράνομης πρόσβασης και χρήσης των δεδομένων αυτών, καθώς και η εξακρίβωση της αποτελεσματικότητας και της αξιοπιστίας του για τον εντοπισμό τυχόν παραβάσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, εν προκειμένω, η αυτοματοποιημένη επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τη δημόσια αρχή βάσει των πληροφοριών σχετικά με τις προσβολές δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας που διαπίστωσαν οργανισμοί δικαιούχων μπορεί να συνεπάγεται έναν αριθμό ψευδώς θετικών αποτελεσμάτων και, κυρίως, τον κίνδυνο ένας δυνητικώς πολύ μεγάλος αριθμός δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα να υποκλαπεί από τρίτους για σκοπούς κατάχρησης ή για παράνομους σκοπούς, στοιχείο που δικαιολογεί την αναγκαιότητα τέτοιου ελέγχου.

Επιπλέον, το Δικαστήριο προσθέτει ότι η ως άνω επεξεργασία πρέπει να τηρεί τους ειδικούς κανόνες προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που προβλέπει η οδηγία 2016/680⁷³. Συγκεκριμένα, εν προκειμένω, μολονότι δεν διαθέτει ίδιες εξουσίες λήψης απόφασης στο πλαίσιο της καλούμενης διαδικασίας κλιμακούμενης απάντησης, η δημόσια αρχή πρέπει να χαρακτηρίζεται ως «δημόσια αρχή» η οποία εμπλέκεται στην πρόληψη και τη διερεύνηση ποινικών αδικημάτων και, επομένως, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ως άνω οδηγίας. Συνεπώς, τα πρόσωπα που εμπλέκονται σε τέτοια διαδικασία πρέπει να απολαύουν ενός συνόλου ουσιαστικών και διαδικαστικών εγγυήσεων που προβλέπονται από την οδηγία 2016/680, απόκειται δε στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει ότι οι εν λόγω εγγυήσεις προβλέπονται στην εθνική νομοθεσία.

⁷³ Οδηγία (ΕΕ) 2016/680 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης-πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ 2016, L 119, σ. 89).

5. Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας

Απόφαση της 3ης Ιουλίου 2012 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), UsedSoft (C-128/11, [EU:C:2012:407](#))

Η εταιρία Oracle ανέπτυξε και πωλούσε, χρησιμοποιώντας ιδίως τη δυνατότητα μεταφόρτωσης από το διαδίκτυο, προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών τα οποία λειτουργούσαν βάσει του μοντέλου «πελάτη/διακομιστή». Ο πελάτης μεταφόρτωνε απευθείας από τον διαδικτυακό τόπο της Oracle αντίγραφο του προγράμματος στον υπολογιστή του. Το δικαίωμα χρήσης περιελάμβανε το δικαίωμα μόνιμης αποθήκευσης αντιγράφου του εν λόγω προγράμματος σε διακομιστή και την παροχή πρόσβασης σε αυτό σε 25 χρήστες. Οι συμβάσεις παραχώρησης άδειας προέβλεπαν ότι ο πελάτης αποκτούσε ένα χρονικώς απεριόριστο, μη μεταβιβάσιμο δικαίωμα χρήσης, αποκλειστικά προς εξυπηρέτηση της εσωτερικής λειτουργίας της επιχείρησής του. Η UsedSoft, γερμανική επιχείρηση, εμπορευόταν άδειες που είχε αγοράσει από πελάτες της Oracle. Οι πελάτες της UsedSoft, οι οποίοι δεν είχαν στην κατοχή τους το σχετικό πρόγραμμα, το μεταφόρτωναν, κατόπιν απόκτησης τέτοιας «μεταχειρισμένης» άδειας, απευθείας στον υπολογιστή τους από τον διαδικτυακό τόπο της Oracle. Οι πελάτες οι οποίοι είχαν ήδη στη διάθεσή τους το πρόγραμμα μπορούσαν να αγοράσουν, συμπληρωματικά, άδεια ή τμήμα αυτής για περισσότερους χρήστες. Στην τελευταία περίπτωση, οι πελάτες μεταφόρτωναν το πρόγραμμα στην κεντρική μνήμη των υπολογιστών εργασίας των πρόσθετων αυτών χρηστών.

Η Oracle άσκησε ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων αγωγή με αίτημα η UsedSoft να παύσει να εφαρμόζει την πρακτική αυτή. Το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία) υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως για την ερμηνεία, εντός του προεκτεθέντος πλαισίου, της οδηγίας 2009/24/EK⁷⁴ για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Κατά το Δικαστήριο, το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2009/24/EK έχει την έννοια ότι το δικαίωμα διανομής του αντιγράφου ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή αναλώνεται εφόσον ο δικαιούχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, ο οποίος επέτρεψε, έστω και δωρεάν, τη μεταφόρτωση του αντιγράφου αυτού από το διαδίκτυο σε μέσο αποθήκευσης δεδομένων, παρέσχε επίσης, έναντι της καταβολής τιμήματος που συμφωνήθηκε προκειμένου να του εξασφαλιστεί αμοιβή αντίστοιχη προς την οικονομική αξία του αντιγράφου του έργου του οποίου είναι κύριος, και χρονικώς απεριόριστο δικαίωμα χρήσης του εν λόγω αντιγράφου.

Η μεταφόρτωση ενός αντιγράφου προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή και η σύναψη σύμβασης για την παραχώρηση άδειας χρήσης συνθέτουν ένα αδιαχώριστο

⁷⁴ Οδηγία 2009/24/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών (ΕΕ 2009, L 111, σ. 16).

σύνολο. Οι σχετικές εμπορικές πράξεις συνεπάγονται μεταβίβαση του δικαιώματος κυριότητας επί του αντιγράφου του οικείου προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή. Συναφώς, είναι αδιάφορο αν το αντίγραφο του προγράμματος τέθηκε στη διάθεση του πελάτη μέσω της δυνατότητας μεταφόρτωσής του ή με τη μορφή υλικού φορέα δεδομένων, όπως CD-ROM ή DVD.

Επιπλέον, το άρθρο 4, παράγραφος 2, και το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2009/24/EK έχουν την έννοια ότι, σε περίπτωση που μεταπωλείται άδεια χρήσης προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, με συνέπεια τη μεταπώληση ενός αντιγράφου του το οποίο είχε μεταφορτωθεί από τον διαδικτυακό τόπο του δικαιούχου του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, και η ως άνω άδεια είχε παραχωρηθεί στον πρώτο αγοραστή, ο δεύτερος αγοραστής της άδειας αυτής, όπως και κάθε μεταγενέστερος αγοραστής της, μπορούν να επικαλεστούν την προβλεπόμενη στο άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής ανάκληση του δικαιώματος διανομής και, ως εκ τούτου, απολαύουν του δικαιώματος αναπαραγωγής.

Απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2016, Vereniging Openbare Bibliotheken (C-174/15, [EU:C:2016:856](#))

Στις Κάτω Χώρες, ο δανεισμός ηλεκτρονικών βιβλίων από τις δημόσιες βιβλιοθήκες δεν υπέκειτο στο καθεστώς του δημόσιου δανεισμού που ισχύει για τα παραδοσιακά βιβλία. Οι δημόσιες βιβλιοθήκες έθεταν στη διάθεση του κοινού ηλεκτρονικά βιβλία μέσω διαδικτύου, βάσει συμφωνιών αδειοδότησης με τους δικαιούχους. Η Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB), ένωση στην οποία συμμετέχουν όλες οι δημόσιες βιβλιοθήκες των Κάτω Χωρών, φρονούσε ότι το καθεστώς για τα παραδοσιακά βιβλία θα έπρεπε να εφαρμόζεται και στον ψηφιακό δανεισμό. Στο πλαίσιο αυτό, ενήγαγε το Stichting Leenrecht, ίδρυμα επιφορτισμένο με την είσπραξη της αμοιβής που οφείλεται στους δημιουργούς, προκειμένου τούτο να αναγνωρισθεί δικαστικώς. Η αγωγή της VOB αφορά τους δανεισμούς που είναι οργανωμένοι βάσει της αρχής «one copy, one user», ήτοι τον δανεισμό αντιγράφου βιβλίου σε ψηφιακή μορφή που πραγματοποιείται διά της τοποθέτησης του αντιγράφου αυτού στον διακομιστή δημόσιας βιβλιοθήκης και παρέχοντας τη δυνατότητα στον ενδιαφερόμενο χρήστη να αναπαραγάγει το εν λόγω αντίγραφο μέσω μεταφόρτωσης στον δικό του υπολογιστή, εξυπακουσμένου ότι μόνον ένα αντίγραφο μπορεί να μεταφορτωθεί κατά τη διάρκεια της περιόδου δανεισμού και ότι, άμα τη λήξει της περιόδου αυτής, το αντίγραφο που έχει μεταφορτωθεί από τον χρήστη αυτόν δεν μπορεί πλέον να χρησιμοποιηθεί από αυτόν. Επιληφθέν της διαφοράς, το Rechtbank Den Haag (πρωτοδικείο Χάγης, Κάτω Χώρες) ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το άρθρο 1, παράγραφος 1, το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', και το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2006/115/EK⁷⁵, σχετικά με το

⁷⁵ Οδηγία 2006/115/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοσίας (ΕΕ 2006, L 376, σ. 28).

δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας, πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι ο όρος «δανεισμός» καλύπτει τέτοιο δανεισμό αντιγράφου βιβλίου σε ψηφιακή μορφή και αν η εν λόγω οδηγία αντιτίθεται σε τέτοια πρακτική.

Κατά το Δικαστήριο, το άρθρο 1, παράγραφος 1, το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', και το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2006/115/EK πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι ο όρος «δανεισμός», όπως νοείται στο πλαίσιο των διατάξεων αυτών, καλύπτει την αρχή «one copy, one user».

Συγκεκριμένα, ο όρος «εκμίσθωση» αντικειμένων του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2006/115/EK πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αφορά αποκλειστικώς τα ενσώματα αντικείμενα, ο δε όρος «αντίγραφα» του άρθρου 1, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής υπό την έννοια ότι αφορά, σε σχέση με την εκμίσθωση, αποκλειστικώς τα ενσωματωμένα σε υλικό μέσο αντίγραφα. Το συμπέρασμα αυτό επιρρωννύεται εξάλλου από τον επιδιωκόμενο με την εν λόγω οδηγία σκοπό. Πράγματι, η αιτιολογική σκέψη της 4 ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι η πνευματική ιδιοκτησία πρέπει να προσαρμόζεται στις νέες οικονομικές εξελίξεις, όπως είναι για παράδειγμα οι νέες μορφές εκμετάλλευσης.

Εξάλλου, το δίκαιο της Ένωσης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν εμποδίζει κράτος μέλος να εξαρτήσει την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2006/115/EK από την προϋπόθεση ότι το αντίγραφο του βιβλίου σε ψηφιακή μορφή που διατίθεται από τη δημόσια βιβλιοθήκη ετέθη σε κυκλοφορία με πρώτη πώληση ή με κατ' άλλον τρόπο πρώτη μεταβίβαση της κυριότητας του αντιγράφου αυτού εντός της Ένωσης από τον δικαιούχο του δικαιώματος διανομής στο κοινό ή με τη συγκατάθεσή του, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2001/29/EK⁷⁶. Τα κράτη μέλη δεν μπορούν να εμποδίσουν να ορίσουν, σε ορισμένες περιπτώσεις, πρόσθετες προϋποθέσεις δυνάμενες να βελτιώσουν την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και πέραν των όσων προβλέπει ρητώς η εν λόγω διάταξη.

Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2006/115/EK πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτό η εφαρμογή της εξαίρεσης την οποία προβλέπει για τον δημόσιο δανεισμό επί της διαθέσεως από δημόσια βιβλιοθήκη αντιγράφου βιβλίου σε ψηφιακή μορφή στην περίπτωση που το αντίγραφο αυτό έχει ληφθεί από παράνομη πηγή.

⁷⁶ Οδηγία 2001/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10).

Απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2016, GS Media (C-160/15, [EU:C:2016:644](#))

Η GS Media εκμεταλλεύεται τον διαδικτυακό τόπο GeenStijl, ο οποίος αποτελούσε έναν εκ των δέκα δημοφιλέστερων διαδικτυακών τόπων επικαιρότητας στις Κάτω Χώρες. Το 2011 η GS Media δημοσίευσε ένα άρθρο και έναν υπερσύνδεσμο ο οποίος παρέπεμπε τους αναγνώστες σε αυστραλιανό διαδικτυακό τόπο όπου ήταν διαθέσιμες φωτογραφίες της Britt Geertruida Dekker. Οι φωτογραφίες αυτές είχαν δημοσιευτεί στον αυστραλιανό διαδικτυακό τόπο χωρίς τη συναίνεση της Sanoma, εκδότριας του μηνιαίου περιοδικού Playboy, η οποία ήταν κάτοχος των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας των επίμαχων φωτογραφιών. Παρά τις οχλήσεις της Sanoma, η GS Media αρνήθηκε να αποσύρει τον επίμαχο υπερσύνδεσμο. Όταν ο αυστραλιανός διαδικτυακός τόπος απέσυρε τις φωτογραφίες κατόπιν σχετικής αίτησης της Sanoma, ο διαδικτυακός τόπος GeenStijl δημοσίευσε νέο άρθρο το οποίο περιείχε και αυτό έναν υπερσύνδεσμο προς άλλον διαδικτυακό τόπο, από τον οποίο ήταν δυνατή η πρόσβαση στις εν λόγω φωτογραφίες. Και ο τελευταίος αυτός διαδικτυακός τόπος ικανοποίησε το αίτημα της Sanoma για απόσυρση των φωτογραφιών. Στην πλατφόρμα επικοινωνίας του διαδικτυακού τόπου GeenStijl, οι χρήστες του τοποθέτησαν εν συνεχεία νέους συνδέσμους που οδηγούσαν σε άλλους διαδικτυακούς τόπους στους οποίους ήταν διαθέσιμες οι επίμαχες φωτογραφίες. Κατά τη Sanoma, η GS Media προσέβαλε τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Επιληφθέν κατ' αναίρεση, το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών) υπέβαλε συναφώς αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο. Συγκεκριμένα, δυνάμει της οδηγίας 2001/29/EK⁷⁷, κάθε πράξη παρουσίασης έργου προς το κοινό πρέπει να πραγματοποιείται με την άδεια του κατόχου των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Κατά το Δικαστήριο, το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29/EK έχει την έννοια ότι, προκειμένου να καθοριστεί αν η τοποθέτηση σε διαδικτυακό τόπο υπερσυνδέσμων προς προστατευόμενα έργα, ελευθέρως διαθέσιμα σε άλλον διαδικτυακό τόπο χωρίς την άδεια του κατόχου των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας συνιστά «παρουσίαση στο κοινό» κατά την έννοια της διάταξης αυτής, πρέπει να εξακριβωθεί αν οι σύνδεσμοι αυτοί παρασχέθηκαν για μη κερδοσκοπικό σκοπό από πρόσωπο που δεν γνώριζε ούτε μπορούσε ευλόγως να γνωρίζει τον παράνομο χαρακτήρα της δημοσίευσης των οικείων έργων στον εν λόγω άλλον διαδικτυακό τόπο ή, αντιθέτως, αν παρασχέθηκαν για κερδοσκοπικό σκοπό, περίπτωση κατά την οποία η γνώση του παράνομου χαρακτήρα θα πρέπει να τεκμαίρεται.

Όταν αποδεικνύεται ότι το πρόσωπο αυτό γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι ο υπερσύνδεσμος που τοποθέτησε παρέχει πρόσβαση σε έργο παρανόμως δημοσιευθέν στο διαδίκτυο, για παράδειγμα επειδή είχε προειδοποιηθεί για την εν λόγω παράνομη δημοσίευση από τους κατόχους των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, τότε

⁷⁷ Οδηγία 2001/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10).

πρέπει να γίνει δεκτό ότι η τοποθέτηση του συνδέσμου αυτού συνιστά «παρουσίαση στο κοινό» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29/EK. Όταν η τοποθέτηση υπερσυνδέσμων πραγματοποιείται για κερδοσκοπικούς λόγους, ευλόγως αναμένεται από το πρόσωπο που πραγματοποιεί τέτοια τοποθέτηση ότι θα προβεί στους αναγκαίους ελέγχους ώστε να βεβαιωθεί ότι το οικείο έργο δεν έχει δημοσιευτεί παρανόμως στον διαδικτυακό τόπο στον οποίο οδηγούν οι εν λόγω υπερσύνδεσμοι. Υπό τις περιστάσεις αυτές, και υπό τον όρο ότι το ανωτέρω μαχητό τεκμήριο δεν ανατρέπεται, η πράξη που συνίσταται στην τοποθέτηση υπερσυνδέσμου προς έργο παρανόμως δημοσιευθέν στο διαδίκτυο αποτελεί «παρουσίαση στο κοινό» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29/EK.

Απόφαση της 14ης Ιουνίου 2017, Stichting Brein (C-610/15, [EU:C:2017:456](#))

Η Ziggo και η XS 4ALL ήταν εταιρίες παροχής πρόσβασης στο διαδίκτυο. Πολλοί από τους συνδρομητές τους χρησιμοποιούσαν την πλατφόρμα διαδικτυακής ανταλλαγής αρχείων «The Pirate Bay». Η πλατφόρμα αυτή παρείχε στους χρήστες τη δυνατότητα να ανταλλάσσουν ανά τμήματα (torrents) έργα αποθηκευμένα στους υπολογιστές τους. Επρόκειτο, ως επί το πλείστον, για έργα προστατευόμενα από τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, για τα οποία οι κάτοχοι των δικαιωμάτων αυτών δεν είχαν δώσει την άδειά τους προκειμένου οι διαχειριστές και οι χρήστες της πλατφόρμας να προβαίνουν στις επίμαχες ανταλλαγές. Το Stichting Brein, ολλανδικό ίδρυμα για την προάσπιση των συμφερόντων των κατόχων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, προσέφυγε στα ολλανδικά δικαστήρια, ζητώντας να υποχρεωθούν η Ziggo και η XS 4ALL να διακόψουν την πρόσβαση στα ονόματα τομέων (domain names) και στις διευθύνσεις IP της «The Pirate Bay».

Το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών) ζήτησε, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί εάν μια πλατφόρμα ανταλλαγής αρχείων όπως η «The Pirate Bay» πραγματοποιεί «παρουσίαση στο κοινό», κατά την έννοια της οδηγίας 2001/29/EK⁷⁸, με συνέπεια να προσβάλλονται τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η ο όρος «παρουσίαση στο κοινό», κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29/EK, καλύπτει τη διάθεση στο διαδίκτυο και τη διαχείριση πλατφόρμας ανταλλαγής η οποία περιέχει ευρετήριο μεταδεδομένων σχετικών με προστατευόμενα έργα και μηχανή αναζήτησης, με συνέπεια οι χρήστες της να έχουν τη δυνατότητα να εντοπίζουν τα έργα αυτά και να τα ανταλλάσσουν στο πλαίσιο δικτύου peer-to-peer.

Επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 23 της οδηγίας 2001/29/EK, το προβλεπόμενο στο εν λόγω άρθρο 3, παράγραφος 1, δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας παρουσίασης στο κοινό καλύπτει κάθε ενσύρματη ή

⁷⁸ Οδηγία 2001/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10).

ασύρματη μετάδοση ή αναμετάδοση έργου σε κοινό που δεν παρίσταται στον τόπο της παρουσίασης, συμπεριλαμβανομένης της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής.

Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί συναφώς ότι η παράθεση, σε ορισμένο διαδικτυακό τόπο, συνδέσμων προς προστατευόμενα έργα τα οποία έχουν αναρτηθεί χωρίς κανένα περιορισμό πρόσβασης σε άλλον διαδικτυακό τόπο, συνιστά παροχή στους χρήστες του πρώτου διαδικτυακού τόπου άμεσης πρόσβασης στα εν λόγω έργα. Τέτοια περίπτωση συνιστά και η πώληση συσκευής ανάγνωσης πολυμέσων, στην οποία έχει προηγουμένως εγκατασταθεί πρόσθετο λογισμικό διαθέσιμο στο διαδίκτυο, το οποίο περιέχει υπερσυνδέσμους προς ελευθέρως προσβάσιμους στο κοινό διαδικτυακούς τόπους, μέσω των οποίων παρέχεται στο κοινό πρόσβαση σε έργα προστατευόμενα από τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, χωρίς την άδεια των δικαιούχων. Συνεπώς, από τη νομολογία αυτή συνάγεται, κατ' αρχήν, ότι κάθε πράξη με την οποία ένας χρήστης, έχοντας πλήρη επίγνωση, παρέχει στους πελάτες του πρόσβαση σε προστατευόμενα έργα μπορεί να συνιστά «πράξη παρουσίασης», κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29/EK.

Για να συντρέχει «παρουσίαση στο κοινό», κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29/EK, πρέπει τα προστατευόμενα έργα να παρουσιάζονται πράγματι σε κοινό. Η έννοια του «κοινού» προϋποθέτει ένα ελάχιστο όριο. Συνεπώς, έχει σημασία όχι μόνον ο αριθμός των προσώπων που έχουν ταυτόχρονα πρόσβαση στο ίδιο έργο, αλλά και ο αριθμός των προσώπων αυτών που έχουν διαδοχικά πρόσβαση στο έργο.

Απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Funke Medien NRW (C-469/17, [EU:C:2019:623](#))

Η εταιρία Funke Medien εκμεταλλευόταν τη διαδικτυακή πύλη της γερμανικής καθημερινής εφημερίδας Westdeutsche Allgemeine Zeitung. Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, θεωρώντας ότι η Funke Medien είχε προσβάλει το δικαίωμά της πνευματικής ιδιοκτησίας επί ορισμένων στρατιωτικών εκθέσεων της Γερμανικής Κυβέρνησης οι οποίες χαρακτηρίζονται ως «διαβαθμισμένα έγγραφα περιορισμένης πρόσβασης», άσκησε αγωγή παραλείψεως κατά της Funke Medien. Η αγωγή αυτή έγινε δεκτή από το περιφερειακό δικαστήριο (Γερμανία) και στη συνέχεια επικυρώθηκε κατ' έφεση από το ανώτερο περιφερειακό δικαστήριο (Γερμανία). Με την αναίρεση που άσκησε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, του Bundesgerichtshof (Ανωτάτου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία), η Funke Medien ενέμεινε στο αίτημά της για απόρριψη της αγωγής παραλείψεως.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε εκ προοιμίου ότι στρατιωτικές εκθέσεις μπορούν να προστατευθούν με δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας μόνον υπό την προϋπόθεση, της οποίας τη συνδρομή ο εθνικός δικαστής οφείλει να ελέγχει κατά περίπτωση, ότι οι εκθέσεις αυτές συνιστούν προσωπικό πνευματικό δημιούργημα που πρέπει να

αντανακλά την προσωπικότητα του συντάκτη τους και να αποτυπώνεται στις ελεύθερες και δημιουργικές επιλογές στις οποίες ο τελευταίος προέβη κατά την κατάρτισή τους.

Κατά το Δικαστήριο, οι διατάξεις της οδηγίας 2001/29/EK που προβλέπουν τα αποκλειστικά δικαιώματα των δημιουργών για αναπαραγωγή των έργων τους και παρουσίασή τους στο κοινό συνιστούν μέτρα πλήρους εναρμόνισης του ουσιαστικού περιεχομένου των δικαιωμάτων που αναφέρονται σε αυτές. Αντιθέτως, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις της οδηγίας 2001/29/EK που επιτρέπουν παρέκκλιση από τα εν λόγω δικαιώματα όσον αφορά την παρουσίαση της επικαιρότητας και την παράθεση αποσπασμάτων δεν συνιστούν μέτρα πλήρους εναρμόνισης του περιεχομένου των εξαιρέσεων και των περιορισμών που προβλέπουν. Εντούτοις, η ευχέρεια την οποία διαθέτουν τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή των διατάξεων αυτών πρέπει να ασκείται εντός των ορίων που επιβάλλει το δίκαιο της Ένωσης, τούτο δε προκειμένου να διατηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ, αφενός, του συμφέροντος των κατόχων δικαιωμάτων για προστασία της διανοητικής ιδιοκτησίας της, όπως κατοχυρώνεται στον Χάρτη, και, αφετέρου, των δικαιωμάτων και συμφερόντων των χρηστών προστατευόμενων έργων ή αντικειμένων, ιδίως της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησής τους, όπως κατοχυρώνεται επίσης στον Χάρτη, καθώς και του γενικού συμφέροντος.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης δεν μπορεί να δικαιολογήσει, πέραν των εξαιρέσεων και των περιορισμών που προβλέπονται στην οδηγία 2001/29/EK, παρέκκλιση από τα αποκλειστικά δικαιώματα των δημιουργών για αναπαραγωγή των έργων τους και παρουσίασή τους στο κοινό, πλην της προβλεπόμενης από την εν λόγω οδηγία. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, ως προς το σημείο αυτό, ότι ο κατάλογος των εξαιρέσεων και των περιορισμών που απαριθμούνται στην οδηγία 2001/29/EK έχει εξαντλητικό χαρακτήρα.

Τέλος, κατά το Δικαστήριο, στο πλαίσιο της στάθμισης που ο εθνικός δικαστής υποχρεούται να πραγματοποιεί, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης, μεταξύ, αφενός, των αποκλειστικών δικαιωμάτων των δημιουργών προς αναπαραγωγή των έργων τους και προς παρουσίασή τους στο κοινό και, αφετέρου, των δικαιωμάτων των χρηστών προστατευόμενων αντικειμένων, στα οποία αναφέρονται οι εξαιρετικές διατάξεις της οδηγίας 2001/29/EK που διέπουν την παρουσίαση της επικαιρότητας και την παράθεση αποσπασμάτων, οφείλει να στηρίζεται σε μια ερμηνεία των διατάξεων αυτών η οποία πρέπει όχι μόνο να είναι σύμφωνη με το γράμμα τους και να διαφυλάσσει την πρακτική αποτελεσματικότητά τους, αλλά και να συνάδει πλήρως με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη.

Απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Spiegel Online (C-516/17, [EU:C:2019:625](#))

Η εταιρία Spiegel Online εκμεταλλευόταν ομώνυμη δικτυακή πύλη πληροφοριών. Ο Volker Beck, ο οποίος ήταν μέλος του Bundestag (Ομοσπονδιακού Κοινοβουλίου, Γερμανία), προσέφυγε ενώπιον περιφερειακού δικαστηρίου λόγω δημοσιοποίησης στον διαδικτυακό τόπο της Spiegel Online του πλήρους κειμένου ενός εκ των χειρογράφων του και ενός άρθρου. Ο V. Beck προέβαλε συναφώς προσβολή του δικαιώματός του πνευματικής ιδιοκτησίας. Το περιφερειακό δικαστήριο δικάωσε τον V. Beck. Κατόπιν απόρριψης της έφεσής της, η Spiegel Online άσκησε αναίρεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, Bundesgerichtshof (Ανωτάτου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία).

Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις της οδηγίας 2001/29/EK που επιτρέπουν παρέκκλιση από τα αποκλειστικά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας όσον αφορά την παρουσίαση της επικαιρότητας και την παράθεση αποσπασμάτων παρέχουν στα κράτη μέλη διακριτική ευχέρεια για τη μεταφορά τους στο εθνικό δίκαιο, αλλά δεν συνιστούν μέτρα πλήρους εναρμόνισης. Εντούτοις, η ευχέρεια την οποία διαθέτουν τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή των διατάξεων αυτών πρέπει να ασκείται εντός των ορίων που επιβάλλει το δίκαιο της Ένωσης, τούτο δε προκειμένου να διατηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ, αφενός, του συμφέροντος των κατόχων δικαιωμάτων για προστασία της διανοητικής ιδιοκτησίας τους, όπως κατοχυρώνεται στον Χάρτη, και, αφετέρου, των δικαιωμάτων και συμφερόντων των χρηστών προστατευόμενων έργων ή αντικειμένων, ιδίως της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησής τους, όπως κατοχυρώνεται επίσης στον Χάρτη, καθώς και του γενικού συμφέροντος.

Όσον αφορά την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η ελευθερία αυτή δεν μπορεί να δικαιολογήσει, πέραν των εξαιρέσεων και των περιορισμών που προβλέπει η οδηγία 2001/29/EK, παρέκκλιση από τα αποκλειστικά δικαιώματα των δημιουργών για αναπαραγωγή των έργων τους και παρουσίασή τους στο κοινό, πλην της προβλεπόμενης από την εν λόγω οδηγία. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, επ' αυτού, ότι ο κατάλογος των προβλεπόμενων από την οδηγία εξαιρέσεων και περιορισμών είναι εξαντλητικός.

Εξάλλου, κατά το Δικαστήριο, ο εθνικός δικαστής, στο πλαίσιο της στάθμισης που υποχρεούται να πραγματοποιεί, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης, μεταξύ, αφενός, των αποκλειστικών δικαιωμάτων των δημιουργών προς αναπαραγωγή των έργων τους και προς παρουσίασή τους στο κοινό και, αφετέρου, των δικαιωμάτων των χρηστών προστατευόμενων αντικειμένων, στα οποία αναφέρονται οι εξαιρετικές διατάξεις της οδηγίας 2001/29/EK που διέπουν την παρουσίαση της επικαιρότητας και την παράθεση αποσπασμάτων, οφείλει να στηρίζεται σε ερμηνεία των διατάξεων αυτών η οποία πρέπει όχι μόνο να είναι σύμφωνη με το γράμμα τους και να διαφυλάσσει την πρακτική αποτελεσματικότητά τους, αλλά και να συνάδει πλήρως με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη.

Πρώτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι η εξαιρετική διάταξη της οδηγίας 2001/29/EK σχετικά με την παρουσίαση της επικαιρότητας δεν επιτρέπει εθνική ρύθμιση η οποία ορίζει ότι η εξαίρεση ή ο περιορισμός που προβλέπεται στη διάταξη αυτήν έχει εφαρμογή μόνο στις περιπτώσεις όπου δεν είναι ευλόγως δυνατό να ζητηθεί προηγούμενη άδεια ενόψει της χρήσης προστατευόμενου έργου για σκοπούς παρουσίασης της επικαιρότητας. Τούτο διότι, όταν συμβαίνει κάποιο γεγονός της επικαιρότητας, πρέπει, κατά κανόνα, και ιδίως στην εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας, να μπορεί η σχετική πληροφορία να γνωστοποιηθεί γρήγορα, όπερ δύσκολα συμβιβάζεται με την επιβολή υποχρέωσης να ληφθεί προηγούμενη συγκατάθεση του δημιουργού, η οποία θα μπορούσε να καταστήσει υπέρμετρα δυσχερή, ή ακόμη και να εμποδίσει, την έγκαιρη παροχή χρήσιμων πληροφοριών στο κοινό.

Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε, κατά πρώτον, ότι ο όρος «παράθεση αποσπασμάτων», όπως χρησιμοποιείται στην εξαιρετική διάταξη της οδηγίας 2001/29/EK σχετικά με την παράθεση αποσπασμάτων, καλύπτει την παραπομπή, μέσω υπερσυνδέσμου, σε ηλεκτρονικό αρχείο το οποίο μπορεί να διαβαστεί αυτοτελώς. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, κατά τη νομολογία του, οι υπερσύνδεσμοι συμβάλλουν τόσο στην εύρυθμη λειτουργία του διαδικτύου, η οποία έχει ιδιαίτερη σημασία για την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης που κατοχυρώνεται στον Χάρτη, όσο και στην ανταλλαγή απόψεων και πληροφοριών εντός του δικτύου αυτού, το οποίο χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη αμέτρητων διαθέσιμων πληροφοριών. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έκρινε ότι ένα έργο έχει ήδη καταστεί νομίμως προσιτό στο κοινό όταν έχει ήδη, με τον συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται, καταστεί προσβάσιμο στο κοινό με τη συγκατάθεση του δικαιούχου ή δυνάμει υποχρεωτικής ή ακόμη και νόμιμης άδειας. Ο εθνικός δικαστής είναι ο αρμόδιος να αποφασίσει αν ένα έργο έχει καταστεί νομίμως προσιτό στο κοινό, βάσει των στοιχείων της προκειμένης υπόθεσης και λαμβανομένων υπόψη όλων των σχετικών περιστάσεων.

Απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), VG Bild-Kunst (C-392/19, [EU:C:2021:181](#))

Το Stiftung Preußischer Kulturbesitz (στο εξής: SPK) είναι ο φορέας εκμετάλλευσης της Deutsche Digitale Bibliothek, ψηφιακής βιβλιοθήκης για τον πολιτισμό και τη γνώση, η οποία διασυνδέει γερμανικούς πολιτιστικούς και επιστημονικούς φορείς. Ο διαδικτυακός τόπος της ψηφιακής αυτής βιβλιοθήκης περιέχει συνδέσμους προς ψηφιοποιημένο περιεχόμενο αποθηκευμένο στις διαδικτυακές πύλες των συμμετεχόντων φορέων. Εν είδει «ψηφιακής προθήκης», η ίδια η Deutsche Digitale Bibliothek αποθηκεύει μόνον μικρογραφίες (thumbnails), δηλαδή εκδοχές εικόνων των οποίων το μέγεθος είναι μικρότερο σε σχέση με το αρχικό αντικείμενο.

Η VG Bild-Kunst, εταιρία συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στον τομέα των εικαστικών τεχνών στη Γερμανία, έχει θέσει ως όρο για τη σύναψη, με το SPK, σύμβασης παραχώρησης άδειας εκμετάλλευσης του καταλόγου των έργων της υπό τη μορφή μικρογραφιών την αποδοχή συμβατικής ρήτρας η οποία ορίζει ότι το

SPK υποχρεούται, κατά την εκμετάλλευση των έργων που αποτελούν αντικείμενο της σύμβασης, να εφαρμόζει αποτελεσματικά τεχνολογικά μέτρα προστασίας έναντι του framing⁷⁹ εκ μέρους τρίτων όσον αφορά τις μικρογραφίες των έργων που εμφανίζονται στον διαδικτυακό τόπο της Deutsche Digitale Bibliothek.

Το SPK, θεωρώντας ότι ένας τέτοιος συμβατικός όρος δεν είναι εύλογος υπό το πρίσμα του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, άσκησε ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων αγωγή με αίτημα να αναγνωριστεί ότι η VG Bild-Kunst όφειλε να χορηγήσει την επίμαχη άδεια, χωρίς αυτή να εξαρτάται από την εφαρμογή μέτρων τα οποία να εμποδίζουν το framing⁸⁰.

Στο πλαίσιο αυτό, το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία) ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το framing πρέπει να θεωρηθεί ως παρουσίαση στο κοινό κατά την έννοια της οδηγίας 2001/29⁸¹, όπερ, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, σημαίνει ότι η VG Bild-Kunst έχει το δικαίωμα να επιβάλει στο SPK την εφαρμογή τέτοιων μέτρων.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε ότι συνιστά παρουσίαση στο κοινό η ενσωμάτωση σε ιστοσελίδα τρίτου, μέσω της τεχνικής του framing, έργων τα οποία προστατεύονται με δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και έχουν τεθεί στη διάθεση του κοινού σε άλλον ελεύθερα προσβάσιμο διαδικτυακό τόπο με τη συγκατάθεση του κατόχου του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, όταν με την ενσωμάτωση αυτή παρακάμπτονται τα μέτρα προστασίας κατά του framing τα οποία έλαβε ή απαίτησε να ληφθούν ο κάτοχος του δικαιώματος.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η αλλαγή του μεγέθους των έργων στο πλαίσιο του framing δεν έχει καμία σημασία για την εκτίμηση του κατά πόσον συντρέχει πράξη παρουσίασης στο κοινό, εφόσον τα πρωτότυπα στοιχεία του έργου μπορούν να γίνουν αντιληπτά.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο σημείωσε, αφενός, ότι η τεχνική του framing συνιστά πράξη παρουσίασης σε κοινό, κατά το μέτρο που μέσω αυτής το προβαλλόμενο στοιχείο τίθεται στη διάθεση του συνόλου των δυνητικών χρηστών ενός διαδικτυακού τόπου. Αφετέρου, υπενθύμισε ότι, εφόσον η τεχνική του framing χρησιμοποιεί τον ίδιο τεχνικό τρόπο με εκείνον που χρησιμοποιήθηκε για την παρουσίαση του προστατευόμενου έργου στο κοινό στον αρχικό διαδικτυακό τόπο, ήτοι εκείνον του διαδικτύου, η

⁷⁹ Το framing είναι τεχνική χάρη στην οποία μια σελίδα ενός διαδικτυακού τόπου μπορεί να χωριστεί σε περισσότερα μέρη και να προβληθεί σε ένα από αυτά, μέσω ενεργοποιούμενου με κλικ ή ενσωματωμένου (inline linking) συνδέσμου, στοιχείο προερχόμενο από άλλον διαδικτυακό τόπο, έτσι ώστε να μην είναι φανερό στους χρήστες της σελίδας το αρχικό περιβάλλον στο οποίο αυτό εντάσσεται.

⁸⁰ Κατά το γερμανικό δίκαιο, οι εταιρίες συλλογικής διαχείρισης υποχρεούνται να χορηγούν σε κάθε πρόσωπο που υποβάλλει σχετική αίτηση, υπό εύλογους όρους, άδεια χρήσης των δικαιωμάτων των οποίων η διαχείριση τους έχει ανατεθεί. Εντούτοις, κατά τη γερμανική νομολογία, οι εταιρίες συλλογικής διαχείρισης δύνανται, κατ' εξαίρεση, να αρνηθούν την παροχή άδειας εκμετάλλευσης, υπό την προϋπόθεση ότι η άρνηση αυτή δεν συνιστά καταχρηστική εκμετάλλευση μονοπωλιακής θέσης και υπό την επιφύλαξη της δυνατότητας επίκλησης υπέρτερων εννόμων συμφερόντων ως αιτιολογίας για τη μη παροχή της άδειας.

⁸¹ Δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10), τα κράτη μέλη παρέχουν στους δημιουργούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν κάθε παρουσίαση στο κοινό των έργων τους.

παρουσίαση δεν πληροί την προϋπόθεση του νέου κοινού και, επομένως, δεν συνιστά παρουσίαση «στο κοινό», κατά την έννοια της οδηγίας 2001/29.

Εντούτοις, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η κρίση αυτή ισχύει μόνο στην περίπτωση όπου η πρόσβαση στα επίμαχα έργα στον αρχικό διαδικτυακό τόπο δεν υπόκειται σε κανένα περιοριστικό μέτρο. Πράγματι, στην περίπτωση αυτή, ο κάτοχος των δικαιωμάτων έχει επιτρέψει εξ αρχής την παρουσίαση των έργων στο σύνολο των χρηστών του διαδικτύου.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο τόνισε ότι, όταν ο κάτοχος των δικαιωμάτων έχει λάβει ή έχει απαιτήσει να ληφθούν εξ αρχής περιοριστικά μέτρα σχετικά με τη δημοσίευση των έργων του, δεν έχει συγκατατεθεί στην ελεύθερη παρουσίασή τους στο κοινό, εκ μέρους τρίτων. Τουναντίον, πρόθεσή του ήταν να περιορίσει το κοινό που έχει πρόσβαση στα έργα του μόνο στους χρήστες συγκεκριμένου διαδικτυακού τόπου.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν ο κάτοχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας λαμβάνει ή απαιτεί τη λήψη περιοριστικών μέτρων κατά του framing, η ενσωμάτωση ενός έργου σε ιστοσελίδα τρίτου, μέσω της τεχνικής αυτής, αποτελεί «διάθεση του έργου αυτού σε νέο κοινό». Για την παρουσίαση αυτή στο κοινό απαιτείται, ως εκ τούτου, η συγκατάθεση των κατόχων των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Πράγματι, η αντίθετη προσέγγιση θα είχε ως αποτέλεσμα την καθιέρωση νέου κανόνα ανάλωσης του δικαιώματος παρουσίασης. Ο κανόνας αυτός θα στερούσε όμως από τον κάτοχο του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας τη δυνατότητα να απαιτεί εύλογη αμοιβή για τη χρήση του έργου του. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η προσέγγιση αυτή θα διατάραζε τη δέουσα ισορροπία η οποία πρέπει να διατηρηθεί στο ψηφιακό περιβάλλον μεταξύ, αφενός, του συμφέροντος των κατόχων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων για την προστασία του δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας και, αφετέρου, της προστασίας των συμφερόντων και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των χρηστών των προστατευόμενων αντικειμένων.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι ο κάτοχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας μπορεί να περιορίζει τη συγκατάθεσή του όσον αφορά το framing μόνο μέσω αποτελεσματικών τεχνολογικών μέτρων. Πράγματι, ελλείψει τέτοιων μέτρων, ενδέχεται να είναι δυσχερής η εξακρίβωση του αν ο κάτοχος του δικαιώματος είχε την πρόθεση να αντιταχθεί στο framing όσον αφορά τα έργα του.

Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2021 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), YouTube και Cyando (C-682/18 και C-683/18, [EU:C:2021:503](#))

Στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης στην πρώτη υπόθεση (C-682/18), ο Frank Peterson, μουσικός παραγωγός, ενάγει την YouTube και τη νόμιμη εκπρόσωπό της Google ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων λόγω της ανάρτησης, στο YouTube, το 2008, φωνογραφημάτων επί των οποίων ισχυρίζεται ότι έχει διάφορα δικαιώματα. Η

ανάρτηση αυτή πραγματοποιήθηκε από χρήστες της εν λόγω πλατφόρμας χωρίς την άδειά της. Πρόκειται για μουσικά έργα από τον δίσκο *A Winter Symphony* της καλλιτέχνιδας Sarah Brightman καθώς και για ιδιωτικές ηχογραφήσεις συναυλιών της περιοδείας της «Symphony Tour».

Στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης στη δεύτερη υπόθεση (C-683/18), ο εκδοτικός οίκος Elsevier ενάγει την Cyando ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων λόγω της ανάρτησης, στην πλατφόρμα φιλοξενίας και ανταλλαγής αρχείων «Uploaded», το 2013, διαφόρων έργων επί των οποίων η Elsevier έχει αποκλειστικά δικαιώματα. Η ανάρτηση αυτή πραγματοποιήθηκε από χρήστες της εν λόγω πλατφόρμας χωρίς την άδειά της. Πρόκειται για τα έργα *Gray's Anatomy for Students*, *Atlas of Human Anatomy* και *Campbell-Walsh Urology*, στα οποία το κοινό είχε τη δυνατότητα πρόσβασης, στην πλατφόρμα Uploaded, μέσω των συλλογών ηλεκτρονικών συνδέσμων *rehabgate.com*, *anaxhome.ws* και *bookarchive.ws*.

Το Bundesgerichtshof (Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία), το οποίο επιλήφθηκε των δύο αυτών διαφορών, υπέβαλε πλείονα προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο, με τα οποία ζητεί να διευκρινιστεί, μεταξύ άλλων, η ευθύνη των διαχειριστών διαδικτυακών πλατφορμών στην περίπτωση έργων προστατευόμενων από το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, τα οποία αναρτώνται παρανόμως στις εν λόγω πλατφόρμες από τους χρήστες τους.

Η ευθύνη αυτή εξετάζεται από το Δικαστήριο υπό το καθεστώς που ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών, το οποίο απορρέει από την οδηγία 2001/29 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας⁸², την οδηγία 2000/31 για το ηλεκτρονικό εμπόριο⁸³ και την οδηγία 2004/48 για την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας⁸⁴. Τα προδικαστικά ερωτήματα δεν αφορούν το καθεστώς που τέθηκε σε εφαρμογή μεταγενέστερα, το οποίο θεσπίστηκε με την οδηγία 2019/790 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά⁸⁵.

Με την απόφαση του τμήματος μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο κρίνει, μεταξύ άλλων, ότι, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του δικαίου της Ένωσης, οι διαχειριστές διαδικτυακών πλατφορμών δεν τελούν οι ίδιοι πράξη παρουσίασης στο κοινό του προστατευόμενου από το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας περιεχομένου που οι

⁸² Οδηγία 2001/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10).

⁸³ Οδηγία 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

⁸⁴ Οδηγία 2004/48/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας (ΕΕ 2004, L 157, σ. 45, και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 195, σ. 16).

⁸⁵ Οδηγία (ΕΕ) 2019/790 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/EK και 2001/29/EK (ΕΕ 2019, L 130, σ. 92). Η οδηγία αυτή θεσπίζει, για τους διαχειριστές διαδικτυακών πλατφορμών, ένα νέο καθεστώς ειδικής ευθύνης για τα έργα που αναρτώνται παρανόμως στο διαδίκτυο από τους χρήστες των εν λόγω πλατφορμών. Η εν λόγω οδηγία, η οποία πρέπει να μεταφερθεί στην εθνική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους το αργότερο έως τις 7 Ιουνίου 2021, επιβάλλει, μεταξύ άλλων, στους εν λόγω διαχειριστές την υποχρέωση να λαμβάνουν άδεια από τους δικαιούχους, συνάπτοντας, για παράδειγμα, συμφωνία παραχώρησης άδειας, για τα έργα που αναρτώνται στο διαδίκτυο από τους χρήστες της πλατφόρμας τους.

χρήστες των πλατφορμών αναρτούν παρανόμως στο διαδίκτυο, εκτός εάν οι διαχειριστές συμβάλλουν, κατά τρόπο που δεν περιορίζεται απλώς στη διάθεση των πλατφορμών, στην παροχή στο κοινό πρόσβασης στο περιεχόμενο αυτό, η οποία συνεπάγεται προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Περαιτέρω, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι οι εν λόγω διαχειριστές μπορούν να τύχουν απαλλαγής από την ευθύνη, κατά την έννοια της οδηγίας 2000/31 για το ηλεκτρονικό εμπόριο, υπό την προϋπόθεση ότι δεν διαδραματίζουν ενεργό ρόλο ικανό να τους παράσχει γνώση και έλεγχο του περιεχομένου που αναρτάται στην πλατφόρμα τους.

Πρώτον, το Δικαστήριο εξετάζει το ζήτημα αν ο διαχειριστής πλατφόρμας διαμοιρασμού βίντεο ή πλατφόρμας φιλοξενίας και ανταλλαγής αρχείων, στην οποία οι χρήστες μπορούν να θέτουν παρανόμως στη διάθεση του κοινού προστατευόμενο περιεχόμενο, τελεί ο ίδιος, υπό συνθήκες όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες, πράξη «παρουσίασης στο κοινό» του περιεχομένου αυτού, κατά την έννοια της οδηγίας 2001/29 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας⁸⁶. Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει τους σκοπούς και τον ορισμό της έννοιας της «παρουσίασης στο κοινό» καθώς και τα συμπληρωματικά κριτήρια που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο της κατά περίπτωση εκτίμησης την οποία επιβάλλει η έννοια αυτή.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο υπογραμμίζει, μεταξύ των κριτηρίων αυτών, ότι καθοριστική σημασία έχει ο ρόλος του διαχειριστή της πλατφόρμας και το αν η παρέμβασή του είναι ηθελημένη. Συγκεκριμένα, ο διαχειριστής τελεί «πράξη παρουσίασης» όταν παρεμβαίνει, έχοντας πλήρη επίγνωση των συνεπειών της συμπεριφοράς του, για να παρέχει στους πελάτες του πρόσβαση σε προστατευόμενο έργο, ιδίως μάλιστα όταν, χωρίς την παρέμβασή του αυτή, οι συγκεκριμένοι πελάτες δεν θα μπορούσαν κατ' αρχήν να έχουν πρόσβαση στο μεταδιδόμενο έργο.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι ο διαχειριστής πλατφόρμας διαμοιρασμού βίντεο ή πλατφόρμας φιλοξενίας και ανταλλαγής αρχείων, στην οποία οι χρήστες μπορούν να θέτουν παρανόμως στη διάθεση του κοινού προστατευόμενο περιεχόμενο, δεν τελεί «πράξη παρουσίασης στο κοινό» του εν λόγω περιεχομένου, κατά την έννοια της οδηγίας για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, εκτός εάν συμβάλλει, κατά τρόπο που δεν περιορίζεται απλώς στη διάθεση της πλατφόρμας, στην παροχή στο κοινό πρόσβασης σε προστατευόμενο περιεχόμενο η οποία συνεπάγεται προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας.

Τέτοια περίπτωση συντρέχει, μεταξύ άλλων, όταν ο διαχειριστής γνωρίζει συγκεκριμένα ότι είναι παρανόμως διαθέσιμο στην πλατφόρμα του προστατευόμενο περιεχόμενο και παραλείπει να το διαγράψει ή να καταστήσει ταχέως αδύνατη την πρόσβαση σε αυτό, ή όταν ο διαχειριστής, μολονότι γνωρίζει ή όφειλε να γνωρίζει ότι, γενικώς, τίθεται παρανόμως στη διάθεση του κοινού προστατευόμενο περιεχόμενο

⁸⁶ Άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Κατά τη διάταξη αυτήν, τα κράτη μέλη παρέχουν στους δημιουργούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν κάθε παρουσίαση στο κοινό των έργων τους, ενσυμμάτως ή ασυμμάτως, καθώς και να καθιστούν προσιτά τα έργα τους στο κοινό κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος.

μέσω της πλατφόρμας του από τους χρήστες αυτής, δεν λαμβάνει τα κατάλληλα τεχνικά μέτρα που θα ήταν ευλόγως αναμενόμενο να ληφθούν από έναν ευρισκόμενο στη θέση του επιχειρηματία ο οποίος επιδεικνύει τη συνήθη επιμέλεια, για να αντιμετωπίσει με αξιόπιστο και αποτελεσματικό τρόπο τις προσβολές του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας στην πλατφόρμα αυτή, ή ακόμη όταν συμμετέχει στην επιλογή του προστατευόμενου περιεχομένου που παρουσιάζεται παρανόμως στο κοινό, παρέχει στην πλατφόρμα του εργαλεία τα οποία προορίζονται ειδικώς για την παράνομη ανταλλαγή του εν λόγω περιεχομένου ή ενθαρρύνει ηθελημένα την ανταλλαγή αυτή, σχετική δε ένδειξη μπορεί να αποτελεί το γεγονός ότι ο διαχειριστής έχει υιοθετήσει ένα οικονομικό μοντέλο που παροτρύνει τους χρήστες της πλατφόρμας του να παρουσιάζουν παρανόμως στο κοινό προστατευόμενο περιεχόμενο μέσω αυτής.

Δεύτερον, το Δικαστήριο ασχολείται με το ζήτημα αν ο διαχειριστής διαδικτυακής πλατφόρμας μπορεί να τύχει της απαλλαγής από την ευθύνη που προβλέπει η οδηγία 2000/31 για το ηλεκτρονικό εμπόριο⁸⁷, για το προστατευόμενο περιεχόμενο που οι χρήστες παρουσιάζουν παρανόμως στο κοινό μέσω της πλατφόρμας του. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο εξετάζει αν ο ρόλος τον οποίο διαδραματίζει ο διαχειριστής είναι ουδέτερος, δηλαδή αν η συμπεριφορά του είναι αμιγώς τεχνική, αυτόματη και παθητική, πράγμα που συνεπάγεται έλλειψη γνώσης ή ελέγχου του περιεχομένου που αποθηκεύει ή αν, αντιθέτως, ο εν λόγω διαχειριστής διαδραματίζει ενεργό ρόλο που θα του επέτρεπε να έχει γνώση ή έλεγχο του περιεχομένου αυτού. Το Δικαστήριο αποφαινεται συναφώς ότι ο διαχειριστής μπορεί να απαλλαγεί από την ευθύνη, υπό την προϋπόθεση ότι δεν διαδραματίζει ενεργό ρόλο ικανό να του παράσχει γνώση ή έλεγχο του περιεχομένου που αναρτάται στην πλατφόρμα του. Το Δικαστήριο διευκρινίζει επ' αυτού ότι, προκειμένου ο εν λόγω διαχειριστής να απολέσει την προβλεπόμενη στην οδηγία αυτή δυνατότητα απαλλαγής από την ευθύνη, πρέπει να γνωρίζει τις συγκεκριμένες παράνομες πράξεις των χρηστών της πλατφόρμας του που αφορούν προστατευόμενο περιεχόμενο το οποίο έχει αναρτηθεί σε αυτήν.

Τρίτον, το Δικαστήριο διευκρινίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι δικαιούχοι, δυνάμει της οδηγίας 2001/29 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας⁸⁸, μπορούν να ζητήσουν τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων σε βάρος των διαχειριστών διαδικτυακών πλατφορμών. Συγκεκριμένα, αποφαινεται ότι η οδηγία αυτή επιτρέπει να μην παρέχεται, δυνάμει του εθνικού δικαίου, στον δικαιούχο δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικού δικαιώματος η δυνατότητα να ζητήσει τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων κατά του διαχειριστή, του οποίου οι υπηρεσίες

⁸⁷ Άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31 για το ηλεκτρονικό εμπόριο. Κατά τη διάταξη αυτήν, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, σε περίπτωση παροχής υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας η οποία συνίσταται στην αποθήκευση πληροφοριών παρεχόμενων από αποδέκτη της υπηρεσίας, δεν υφίσταται ευθύνη του φορέα παροχής της υπηρεσίας για τις πληροφορίες που αποθηκεύονται μετά από αίτηση αποδέκτη της υπηρεσίας, υπό τον όρο ότι ο εν λόγω φορέας δεν γνωρίζει πραγματικά ότι πρόκειται για παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία και ότι, όσον αφορά αξιώσεις αποζημίωσης, δεν γνωρίζει τα γεγονότα ή τις περιστάσεις από τις οποίες προκύπτει η παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία ή, μόλις αντιληφθεί τα προαναφερθέντα, αποσύρει ταχέως τις πληροφορίες ή καθιστά την πρόσβαση σε αυτές αδύνατη.

⁸⁸ Άρθρο 8, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/29 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Κατά τη διάταξη αυτήν, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι δικαιούχοι να μπορούν να ζητούν τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων κατά των διαμεσολαβητών οι υπηρεσίες των οποίων χρησιμοποιούνται από τρίτο για την προσβολή δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικού δικαιώματος.

χρησιμοποιήθηκαν από τρίτο για την προσβολή του δικαιώματός του χωρίς ο διαχειριστής να το γνωρίζει, κατά την έννοια της οδηγίας 2000/31 για το ηλεκτρονικό εμπόριο⁸⁹, παρά μόνον εφόσον, πριν κινηθεί η δικαστική διαδικασία, η προσβολή αυτή είχε προηγουμένως επισημανθεί στον διαχειριστή και αυτός δεν παρενέβη ταχέως για να αποσύρει το επίμαχο περιεχόμενο ή να καταστήσει την πρόσβαση σε αυτό αδύνατη και για να φροντίσει να μην επαναληφθούν στο μέλλον τέτοιου είδους προσβολές.

Εντούτοις, απόκειται στα εθνικά δικαστήρια να εξακριβώσουν, κατά την εφαρμογή της ως άνω προϋπόθεσης, ότι αυτή δεν συνεπάγεται τέτοια καθυστέρηση, όσον αφορά την πραγματική παύση της προσβολής, ώστε να προκαλείται δυσανάλογη ζημία στον δικαιούχο.

II. Νομικό πλαίσιο το οποίο διέπει το ηλεκτρονικό εμπόριο

1. Διαφήμιση

Απόφαση της 23ης Μαρτίου 2010 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Google France (C-236/08 έως C-238/08, [EU:C:2010:159](#))

Η εταιρία Google εκμεταλλευόταν μηχανή αναζήτησης στο διαδίκτυο και προσέφερε, μεταξύ άλλων, επ' αμοιβή την υπηρεσία αντιστοίχισης με την ονομασία «AdWords». Η υπηρεσία αυτή παρείχε τη δυνατότητα στους επιχειρηματίες, μέσω της επιλογής μιας ή περισσοτέρων λέξεων-κλειδιών, να εμφανίζεται ένας διαφημιστικός σύνδεσμος προς τον διαδικτυακό τόπο του επιχειρηματία, συνοδευόμενος από διαφημιστικό μήνυμα. Η Vuitton, δικαιούχος του κοινοτικού σήματος «Vuitton», και άλλοι δικαιούχοι γαλλικών εθνικών σημάτων διαπίστωσαν ότι, κατά τη χρήση της μηχανής αναζήτησης της Google από τους χρήστες του διαδικτύου, με την εισαγωγή των λέξεων που αντιστοιχούσαν στα ανωτέρω σήματα εμφανίζονταν σύνδεσμοι προς διαδικτυακούς τόπους που προσέφεραν απομιμήσεις των προϊόντων της Vuitton και προς διαδικτυακούς τόπους ανταγωνιστών των λοιπών δικαιούχων σημάτων. Το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με το κατά πόσον είναι νόμιμη η χρήση, ως λέξεων-κλειδιών στο πλαίσιο υπηρεσίας αντιστοίχισης στο διαδίκτυο, σημείων που αντιστοιχούν σε σήματα, χωρίς τη συγκατάθεση των δικαιούχων τους.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο ως άνω παρέχων υπηρεσία αντιστοίχισης στο διαδίκτυο δεν κάνει χρήση του εν λόγω σημείου υπό την έννοια του άρθρου 5, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 89/104/ΕΟΚ⁹⁰ ή του άρθρου 9, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ)

⁸⁹ Άρθρο 14, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/31 για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

⁹⁰ Οδηγία 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 1989, L 40, σ. 1).

40/94⁹¹, ακόμη και αν παρέχει τη δυνατότητα στους διαφημιζόμενους να επιλέξουν ως λέξεις-κλειδιά σημεία πανομοιότυπα με σήματα, αποθηκεύει τα σημεία αυτά και εμφανίζει τις διαφημίσεις των πελατών του με βάση τα εν λόγω σημεία. Η χρήση από τρίτον σημείου πανομοιότυπου ή παρόμοιου με το σήμα του δικαιούχου συνεπάγεται ότι αυτός χρησιμοποιεί το σημείο στο πλαίσιο της δικής εμπορικής επικοινωνίας του και αποτελεί χρήση υπό την έννοια της εν λόγω οδηγίας, στην περίπτωση κατά την οποία η εμφάνιση αποσκοπεί να παραπλανήσει τους χρήστες ως προς την προέλευση των προϊόντων ή των υπηρεσιών του.

Ο δικαιούχος σήματος μπορεί να απαγορεύσει σε διαφημιζόμενο να προβάλει διαφήμιση όταν η εν λόγω διαφήμιση επιτρέπει δυσχερώς στον μέσο χρήστη του διαδικτύου να αντιληφθεί αν τα διαφημιζόμενα προϊόντα ή οι υπηρεσίες προέρχονται από τον δικαιούχο του σήματος ή από τρίτον. Η ουσιώδης λειτουργία του σήματος συνίσταται ιδίως στο να παρέχει τη δυνατότητα στους χρήστες του διαδικτύου να διακρίνουν τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες του δικαιούχου του σήματος αυτού από τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες που έχουν διαφορετική προέλευση.

Ωστόσο, οι επιπτώσεις της χρήσης από τρίτους του πανομοιότυπου με το σήμα σημείου δεν συνιστούν αυτές καθαυτές προσβολή της διαφημιστικής λειτουργίας του σήματος. Το άρθρο 14 της οδηγίας 2000/31/EK⁹² έχει την έννοια ότι ο κανόνας του άρθρου αυτού έχει εφαρμογή στον παρέχοντα υπηρεσία αντιστοίχισης στο διαδίκτυο όταν ο εν λόγω παρέχων δεν είχε ενεργό ρόλο που θα του επέτρεπε να έχει γνώση ή έλεγχο των αποθηκευμένων στοιχείων. Εάν η συμπεριφορά του είναι καθαρά τεχνική, αυτόματη και παθητική, γεγονός που συνεπάγεται ότι δεν είχε γνώση ή έλεγχο των στοιχείων που αποθηκεύει, ο εν λόγω πάροχος δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνος.

Απόφαση της 11ης Ιουλίου 2013, Belgian Electronic Sorting Technology (C-657/11, [EU:C:2013:516](#))

Οι εταιρίες Belgian Electronic Sorting Technology (BEST) και Visys σχεδίαζαν, κατασκεύαζαν και διέθεταν στο εμπόριο συστήματα και δίκτυα διαλογής με τεχνολογία λέιζερ. Η Visys είχε συσταθεί από τον Bert Peelaers, πρώην υπάλληλο της BEST. Ο B. Peelaers είχε προβεί, για λογαριασμό της Visys, στην καταχώριση του ονόματος τομέα (domain name) «www.bestlasersorter.com». Το περιεχόμενο του διαδικτυακού τόπου στον οποίο αντιστοιχεί αυτό το όνομα τομέα είναι πανομοιότυπο με εκείνο διαδικτυακών τόπων που είχαν ήδη χρησιμοποιηθεί από τη Visys με τα ονόματα τομέα «www.visys.be» και «www.visysglobal.be». Η εισαγωγή των όρων «Best Laser Sorter» στη μηχανή αναζήτησης του διαδικτυακού τόπου «www.google.be» εμφάνιζε ως δεύτερο κατά σειρά αποτέλεσμα, αμέσως μετά τον διαδικτυακό τόπο της BEST, διαδικτυακό σύνδεσμο προς τον διαδικτυακό τόπο της Visys. Η Visys χρησιμοποιούσε

⁹¹ Κανονισμός (ΕΚ) 40/94 του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1993, για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ 1994, L 11, σ. 1).

⁹² Οδηγία 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

ως μεταετικέτες στους διαδικτυακούς τόπους της, μεταξύ άλλων, τους εξής όρους: «Best+Helius, Best+Genius». Το αιτούν δικαστήριο, Hof van Cassatie (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Βέλγιο), υπέβαλε προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο, ζητώντας να διευκρινιστεί αν η καταχώριση και η χρήση ονόματος τομέα, αφενός, και η χρήση μεταετικετών («metatags») στα μεταδεδομένα («metadata») διαδικτυακού τύπου, αφετέρου, πρέπει να γίνει δεκτό ότι περιλαμβάνονται στο σημασιολογικό περιεχόμενο της έννοιας του όρου «διαφήμιση» κατά τις οδηγίες 84/450/ΕΟΚ⁹³ και 2006/114/ΕΚ⁹⁴.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας 84/450/ΕΟΚ και το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2006/114/ΕΚ έχουν την έννοια ότι ο όρος «διαφήμιση», κατά τις διατάξεις αυτές, περιλαμβάνει τη χρήση ονόματος τομέα και τη χρήση μεταετικετών στα μεταδεδομένα διαδικτυακού τύπου, σε περίπτωση κατά την οποία το όνομα τομέα και οι αποτελούμενες από λέξεις κλειδιά μεταετικέτες («keyword metatags») παραπέμπουν σε ορισμένα προϊόντα ή σε ορισμένες υπηρεσίες ή ακόμη στην εμπορική επωνυμία εταιρίας και αποτελούν μορφή ανακοίνωσης, η οποία απευθύνεται στους δυνητικούς καταναλωτές και υποδηλώνει σε αυτούς ότι θα ανακαλύψουν διαδικτυακό τόπο σχετικό με τα εν λόγω προϊόντα και υπηρεσίες ή ακόμη και με την εν λόγω εταιρία.

Συγκεκριμένα, η έννοια του όρου «διαφήμιση» δεν πρέπει να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται κατά τρόπον που οι ενέργειες επαγγελματία με σκοπό την προώθηση και τη διάθεση των προϊόντων ή των υπηρεσιών του, οι οποίες ενδέχεται να επηρεάσουν την οικονομική συμπεριφορά των καταναλωτών και, επομένως, να θίξουν τους ανταγωνιστές του επαγγελματία αυτού, να εκφεύγουν του πεδίου εφαρμογής των κανόνων περί θεμιτού ανταγωνισμού που επιβάλλουν οι ως άνω οδηγίες.

Αντιθέτως, στο σημασιολογικό περιεχόμενο του όρου αυτού δεν περιλαμβάνεται αφ' εαυτής η καταχώριση ονόματος τομέα. Συγκεκριμένα, πρόκειται για αμιγώς διαδικαστική πράξη η οποία, αφ' εαυτής, δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη τη δυνατότητα των δυνητικών καταναλωτών να λάβουν γνώση του ονόματος τομέα και η οποία, επομένως, δεν μπορεί να επηρεάσει την επιλογή τους.

Απόφαση της 4ης Μαΐου 2017, Luc Vanderborght (C-339/15, [EU:C:2017:335](#))

Ο Luc Vanderborght, οδοντίατρος εγκατεστημένος στο Βέλγιο, προέβη σε διαφήμιση για υπηρεσίες οδοντιατρικής περίθαλψης. Εγκατέστησε διαφημιστικό πλαίσιο όπου αναγραφόταν το όνομά του, η ιδιότητά του ως οδοντίατρου, η διεύθυνση του διαδικτυακού τόπου του και ο αριθμός κλήσης του ιατρείου του. Ακόμη, δημιούργησε διαδικτυακό τόπο με τον οποίο ενημέρωνε τους ασθενείς σχετικά με τα διάφορα είδη

⁹³ Οδηγία 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Σεπτεμβρίου 1984, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παραπλανητική διαφήμιση, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2005/29/ΕΚ (ΕΕ 1984, L 250, σ. 17).

⁹⁴ Οδηγία 2006/114/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, για την παραπλανητική και τη συγκριτική διαφήμιση (ΕΕ 2006, L 376, σ. 21).

θεραπευτικών αγωγών που προσέφερε στο ιατρείο του. Τέλος, δημοσίευσε διαφημιστικές καταχωρίσεις σε τοπικές εφημερίδες. Κατόπιν καταγγελίας που υπέβαλε ο Verbond der Vlaamse tandartsen, επαγγελματικός σύλλογος οδοντιάτρων, κινήθηκε ποινική δίωξη κατά του L. Vanderborght. Ειδικότερα, το βελγικό δίκαιο απαγόρευε απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περίθαλψης και επέβαλλε απαιτήσεις διακριτικότητας. Επιληφθέν της διαφοράς, το Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg te Brussel (ολλανδόφωνο πρωτοδικείο Βρυξελλών, Βέλγιο) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο ερωτήματα επί του ζητήματος αυτού.

Κατά το Δικαστήριο, η οδηγία 2000/31/EK⁹⁵ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη.

Η αιτιολογική σκέψη 18 της οδηγίας 2000/31/EK διευκρινίζει ότι η έννοια των «υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας» καλύπτει μεγάλο φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων σε απευθείας σύνδεση (on-line). Εξάλλου, το άρθρο 2, στοιχείο στ', της ως άνω οδηγίας διευκρινίζει ότι η έννοια των «εμπορικών επικοινωνιών» καλύπτει μεταξύ άλλων όλες τις μορφές επικοινωνίας που αποσκοπούν να προωθήσουν τις υπηρεσίες ενός προσώπου το οποίο ασκεί νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα. Επομένως, η διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περίθαλψης, η οποία πραγματοποιείται μέσω διαδικτυακού τόπου, συνιστά τέτοια υπηρεσία. Ο νομοθέτης της Ένωσης δεν απέκλεισε κανένα νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα από την προβλεπόμενη στο άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31 αρχή του επιτρεπτού των διαδικτυακών εμπορικών επικοινωνιών. Η διάταξη αυτή παρέχει μεν τη δυνατότητα να ληφθούν υπόψη οι ιδιαιτερότητες των επαγγελματιών υγείας κατά την κατάρτιση των επαγγελματικών κανόνων που αφορούν τα επαγγέλματα αυτά, οριοθετώντας τις μορφές και τους τρόπους πραγματοποίησης των διαδικτυακών εμπορικών επικοινωνιών προκειμένου ιδίως να εξασφαλίζεται ότι δεν θα πληγεί η εμπιστοσύνη των ασθενών προς τα επαγγέλματα αυτά, πλην όμως οι επαγγελματικοί αυτοί κανόνες δεν μπορούν να απαγορεύσουν κατά τρόπο γενικό και απόλυτο οποιαδήποτε μορφή διαδικτυακής διαφήμισης σκοπούσας στην προώθηση της δραστηριότητας ενός προσώπου το οποίο ασκεί τέτοιο επάγγελμα.

Το άρθρο 56 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, που απαγορεύει γενικώς και απολύτως κάθε διαφήμιση υπηρεσιών στοματικής υγειονομικής και οδοντιατρικής περίθαλψης.

Σε ό,τι αφορά την αναγκαιότητα περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών όπως ο επίδικος στην κύρια δίκη, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η υγεία και η ζωή του ανθρώπου κατέχουν την πρώτη θέση μεταξύ των προστατευόμενων από τη Συνθήκη αγαθών και συμφερόντων και ότι κατ' αρχήν απόκειται στα κράτη μέλη να

⁹⁵ Οδηγία 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

αποφασίσουν για το επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας το οποίο προτίθενται να διασφαλίζουν.

Ειδικότερα, δεν είναι όλα τα απαγορευόμενα από τη νομοθεσία αυτή διαφημιστικά μηνύματα ικανά, αυτά καθεαυτά, να επιφέρουν τα αντιβαίνοντα στους προαναφερθέντες σκοπούς αποτελέσματα. Υπ' αυτές τις συνθήκες, πρέπει να θεωρηθεί ότι οι επιδιωκόμενοι από την επίδικη στην κύρια δίκη νομοθεσία σκοποί θα μπορούσαν να επιτευχθούν με λιγότερο περιοριστικά μέτρα.

Απόφαση της 30ής Μαρτίου 2017, Verband Sozialer Wettbewerb eV (C-146/16, [EU:C:2017:243](#))

Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε διαφημιστική καταχώριση σε εφημερίδα στην οποία προέβη η DHL Paket, η οποία διατηρούσε τη διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων «MeinPaket.de» στην οποία εμπορευόμενοι προσέφεραν προϊόντα προς πώληση. Τα προϊόντα που παρουσιάζονταν στην καταχώριση αυτή έφεραν κωδικό και διατίθεντο μέσω της εν λόγω πλατφόρμας από τρίτους πωλητές. Μετά τη σύνδεσή του στον διαδικτυακό τόπο, ο χρήστης μπορούσε να εισαγάγει εκεί τον αντίστοιχο κωδικό, προκειμένου να οδηγηθεί σε ιστοσελίδα με πιο λεπτομερή περιγραφή του επίμαχου προϊόντος και αναφορά στην ταυτότητα του πωλητή, για τον οποίο μπορούσε να λάβει πληροφορίες μέσω ειδικής στήλης προοριζόμενης για τον σκοπό αυτόν.

Κατά τη Verband Sozialer Wettbewerb (VSW), ένωση μέλη της οποίας είναι ιδίως προμηθευτές ηλεκτρικών και ηλεκτρονικών ειδών καθώς και πωλητές εξ αποστάσεως, οι οποίοι προσφέρουν προς πώληση πάσης φύσεως είδη, η δημοσιευθείσα διαφήμιση συνιστούσε αθέμιτη εμπορική πρακτική. Κατά τη VSW, η DHL Paket δεν εκπλήρωνε την υποχρέωσή της να δηλώσει την ταυτότητα και τη γεωγραφική διεύθυνση των προμηθευτών που χρησιμοποιούσαν την πλατφόρμα της πωλήσεων. Η VSW άσκησε αγωγή ζητώντας την παράλειψη της διαφημιστικής αυτής δραστηριότητας.

Κατόπιν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του Bundesgerichtshof (Ανωτάτου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία), το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 7, παράγραφος 4, της οδηγίας 2005/29/ΕΚ⁹⁶ πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι διαφημιστική καταχώριση όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, η οποία εμπίπτει στην κατά την ως άνω οδηγία έννοια της «πρόσκλησης για αγορά», μπορεί να εκπληρώνει την προβλεπόμενη από τη διάταξη αυτήν υποχρέωση ενημέρωσης.

Απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, αφενός, αν οι υφιστάμενοι στο διαφημιστικό κείμενο περιορισμοί χώρου δικαιολογούν το να είναι διαθέσιμες οι πληροφορίες σχετικά με τον προμηθευτή αποκλειστικώς στη διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων και, αφετέρου, ενδεχομένως, αν οι απαιτούμενες

⁹⁶ Οδηγία 2005/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2005, για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές των επιχειρήσεων προς τους καταναλωτές στην εσωτερική αγορά και για την τροποποίηση της οδηγίας 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου, των οδηγιών 97/7/ΕΚ, 98/27/ΕΚ, 2002/65/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) 2006/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου («Οδηγία για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές») (ΕΕ 2005, L 149, σ. 22).

από το άρθρο 7, παράγραφος 4, στοιχείο β΄, της εν λόγω οδηγίας πληροφορίες σχετικά με τη διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων γνωστοποιούνται με απλό και γρήγορο τρόπο.

Απόφαση της 3ης Μαρτίου 2016, Daimler AG (C-179/15, [EU:C:2016:134](#))

Η Együd Garage, εταιρία ουγγρικού δικαίου η οποία εξειδικεύεται στην πώληση και την επισκευή αυτοκινήτων Mercedes, συνδέοταν με σύμβαση για την εξυπηρέτηση μετά την πώληση με την Daimler, γερμανική εταιρία κατασκευής των αυτοκινήτων Mercedes και δικαιούχο του διεθνούς σήματος «Mercedes-Benz». Η ουγγρική εταιρία είχε το δικαίωμα να χρησιμοποιεί το σήμα αυτό και να εμφανίζεται στις καταχωρίσεις στις οποίες προέβαινε ως «εξουσιοδοτημένο συνεργείο Mercedes-Benz». Μετά τη λήξη της εν λόγω σύμβασης, η Együd Garage επιχείρησε να διασφαλίσει τη διαγραφή κάθε καταχώρισης η οποία θα μπορούσε να δημιουργήσει στο κοινό την εντύπωση ότι μεταξύ αυτής και της Daimler εξακολουθούσε να υφίσταται συμβατική σχέση. Παρά τις ενέργειές της, καταχωρίσεις οι οποίες αποτύπωναν μια τέτοια σχέση εξακολούθησαν να εμφανίζονται στο διαδίκτυο και να εντοπίζονται από τις μηχανές αναζήτησης. Το Fővárosi Törvényszék (δικαστήριο της Βουδαπέστης, Ουγγαρία) ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η οδηγία περί σημάτων⁹⁷ παρέχει στην Daimler τη δυνατότητα να απαιτήσει από τον αντισυμβαλλόμενο να αναλάβει περαιτέρω ενέργειες προς αποφυγή βλάβης του σήματός της.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η χρήση σήματος εκ μέρους τρίτου, χωρίς την έγκριση του δικαιούχου, η οποία γίνεται με σκοπό να καταστεί γνωστό στο κοινό ότι ο εν λόγω τρίτος εκτελεί εργασίες επισκευής και συντήρησης προϊόντων που φέρουν το σήμα αυτό ή ότι είναι ειδικευμένος στα προϊόντα αυτά συνιστά χρήση του σήματος υπό την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, της οδηγίας 2008/95/ΕΚ. Η χρήση αυτή μπορεί να απαγορευθεί από τον δικαιούχο του σήματος, εκτός εάν μπορεί να τύχει εφαρμογής το άρθρο 6, που αφορά τον περιορισμό των αποτελεσμάτων του σήματος, ή το άρθρο 7, που αφορά την ανάλωση του δικαιώματος που παρέχει το σήμα. Μια τέτοια χρήση, οσάκις πραγματοποιείται χωρίς τη συγκατάθεση του δικαιούχου του σήματος, είναι δυνατόν να επηρεάσει τη δηλωτική της προέλευσης λειτουργία του σήματος.

Το άρθρο 5, παράγραφος 1, στοιχεία α΄ και β΄, της εν λόγω οδηγίας έχει την έννοια ότι δεν πρόκειται για χρήση οσάκις η εν λόγω καταχώριση δεν αναρτήθηκε από τον εν λόγω τρίτο ή για λογαριασμό του ή, στην περίπτωση που η καταχώριση αυτή αναρτήθηκε από τον εν λόγω τρίτο ή για λογαριασμό του με τη συγκατάθεση του δικαιούχου, οσάκις ο εν λόγω τρίτος ρητώς απαίτησε από τον διαχειριστή του οικείου δικτυακού τόπου, στον οποίο είχε παραγγείλει την καταχώριση, τη διαγραφή της καταχώρισης αυτής ή της περιεχόμενης σε αυτή μνείας του σήματος. Δεν είναι επίσης

⁹⁷ Οδηγία 2008/95/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2008, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (κωδικοποιημένη έκδοση) (ΕΕ 2008, L 299, σ. 25).

δυνατόν να καταλογιστούν σε διαφημιζόμενο αυτοτελείς πράξεις άλλων οικονομικών φορέων, όπως αυτές των διαχειριστών διαδικτυακών τόπων αντιστοίχισης, οι οποίοι ενεργούν όχι κατά παραγγελία και για λογαριασμό του εν λόγω διαφημιζομένου, αλλά με δική τους πρωτοβουλία και στο όνομά τους.

Σε αμφότερες τις περιπτώσεις ο δικαιούχος του σήματος μπορεί, δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 1, στοιχεία α' και β', της οδηγίας 2008/95, να κινηθεί εναντίον του διαφημιζομένου προκειμένου να απαγορεύσει σε αυτόν την ανάρτηση σε διαδικτυακό τόπο της καταχώρισης η οποία περιέχει μνεία του σήματός του.

Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Louboutin (Χρήση, σε διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων, σημείου που προσβάλλει ορισμένο σήμα) (C-148/21 και C-184/21, [EU:C:2022:1016](#))

Από το 2016 ο C. Louboutin, Γάλλος σχεδιαστής υποδημάτων και τσαντών πολυτελείας, έχει καταχωρίσει ως σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης το κόκκινο χρώμα που τίθεται στην εξωτερική σόλα ψηλοτάκουνου υποδήματος.

Η Amazon εκμεταλλεύεται διαδικτυακούς τόπους διαδικτυακών πωλήσεων ποικίλων αγαθών, τα οποία προσφέρονται από την ίδια προς πώληση τόσο άμεσα, στο όνομά της και για ίδιο λογαριασμό, όσο και έμμεσα, θέτοντας επίσης μια διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων στη διάθεση τρίτων πωλητών. Η εν λόγω επιχείρηση παρέχει επίσης στους τρίτους πωλητές πρόσθετες υπηρεσίες αποθήκευσης και αποστολής των προϊόντων τους.

Ο C. Louboutin διαπίστωσε ότι, στους συγκεκριμένους διαδικτυακούς τόπους, εμφανίζονται τακτικά διαφημιστικές καταχωρίσεις για πώληση υποδημάτων με κόκκινες σόλες, οι οποίες, κατ' αυτόν, αφορούν προϊόντα για την κυκλοφορία των οποίων ο ίδιος δεν έχει δώσει τη συγκατάθεσή του. Επικαλούμενος προσβολή των αποκλειστικών δικαιωμάτων που παρέχει το επίμαχο σήμα, άσκησε κατά της Amazon δύο αγωγές λόγω απομίμησης σήματος ενώπιον του Tribunal d'arrondissement de Luxembourg (πρωτοδικείου Λουξεμβούργου, Λουξεμβούργο)⁹⁸ και του Tribunal de l'entreprise francophone de Bruxelles (πρωτοδικείου επιχειρηματικών διαφορών Βρυξελλών - γαλλόφωνου τμήματος, Βέλγιο)⁹⁹.

Κατόπιν τούτου, έκαστο των αιτούντων δικαστηρίων αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα.

Τα αιτούντα δικαστήρια ζήτησαν κατ' ουσίαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν ο κανονισμός για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁰⁰ έχει την έννοια ότι επιχείρηση έχουσα την εκμετάλλευση διαδικτυακού τόπου διαδικτυακών πωλήσεων ο οποίος,

⁹⁸ Υπόθεση C-148/21.

⁹⁹ Υπόθεση C-184/21.

¹⁰⁰ Ειδικότερα, το άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1).

εκτός από τις προσφορές προς πώληση της εν λόγω επιχείρησης, φέρει ενσωματωμένη και διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων μπορεί να θεωρηθεί ότι προβαίνει η ίδια σε χρήση σημείου ταυτόσημου με ορισμένο σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ανήκει σε τρίτον για προϊόντα που ταυτίζονται με εκείνα για τα οποία έχει καταχωριστεί το σήμα αυτό, όταν τρίτοι πωλητές, χωρίς τη συγκατάθεση του δικαιούχου του σήματος, προσφέρουν προς πώληση στην εν λόγω πλατφόρμα πωλήσεων τα συγκεκριμένα φέροντα το οικείο σημείο προϊόντα.

Ειδικότερα, τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται αν ασκούν συναφώς επιρροή οι ακόλουθες περιστάσεις: το γεγονός ότι η εν λόγω έχουσα την εκμετάλλευση του διαδικτυακού τόπου επιχείρηση παρουσιάζει με ομοιόμορφο τρόπο τις προσφορές προς πώληση που δημοσιεύονται στον διαδικτυακό τόπο της, προβάλλοντας συγχρόνως διαφημιστικές καταχωρίσεις για προϊόντα τα οποία πωλεί στο όνομά της και για ίδιο λογαριασμό και διαφημιστικές καταχωρίσεις για προϊόντα τα οποία τρίτοι πωλητές προσφέρουν προς πώληση στην εν λόγω πλατφόρμα, το γεγονός ότι εμφανίζεται ο λογότυπος της ίδιας ως πολύ γνωστού διανομέα στο σύνολο των καταχωρίσεων αυτών και το γεγονός ότι προσφέρει στους τρίτους πωλητές, στο πλαίσιο της εμπορίας των προϊόντων τους, πρόσθετες υπηρεσίες συνιστάμενες στην παροχή συνδρομής σε σχέση με την παρουσίαση των διαφημιστικών καταχωρίσεών τους, καθώς και στην αποθήκευση και αποστολή των προϊόντων που προσφέρονται προς πώληση στην ίδια πλατφόρμα πωλήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται επίσης αν πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, κατά περίπτωση, η αντίληψη των χρηστών του οικείου διαδικτυακού τόπου.

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου είχε την ευκαιρία να παράσχει σημαντικές διευκρινίσεις ως προς το ζήτημα της άμεσης ευθύνης της επιχείρησης που έχει την εκμετάλλευση διαδικτυακού τόπου διαδικτυακών πωλήσεων ο οποίος φέρει ενσωματωμένη διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων για προσβολές των δικαιωμάτων του δικαιούχου σήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης λόγω του γεγονότος ότι σημείο ταυτόσημο με το σήμα αυτό περιλαμβάνεται σε διαφημιστικές καταχωρίσεις τρίτων πωλητών στην εν λόγω πλατφόρμα πωλήσεων.

Υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με τον κανονισμό για το σήμα της Ένωσης ¹⁰¹, η καταχώριση σήματος της ΕΕ παρέχει στον δικαιούχο του το δικαίωμα να απαγορεύει σε κάθε τρίτο να χρησιμοποιεί στις συναλλαγές σημείο ταυτόσημο με το σήμα αυτό για προϊόντα ή υπηρεσίες που ταυτίζονται με τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες για τα οποία το εν λόγω σήμα έχει καταχωριστεί.

Το Δικαστήριο επισημαίνει εκ προοιμίου ότι ο κανονισμός για το σήμα της Ένωσης δεν ορίζει την έννοια της «χρήσης». Εντούτοις, ο όρος αυτός προϋποθέτει, αφενός, ενεργό συμπεριφορά και άμεσο ή έμμεσο έλεγχο της πράξης που συνιστά τη χρήση.

¹⁰¹ Άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2017, L 154, σ. 1).

Ειδικότερα, μόνον ο τρίτος ο οποίος έχει τέτοιον έλεγχο μπορεί πράγματι να παύσει τη χρήση ενός σήματος που γίνεται χωρίς τη συγκατάθεση του δικαιούχου του.

Η χρήση από τρίτον σημείου πανομοιότυπου ή παρόμοιου με το σήμα του δικαιούχου συνεπάγεται, κατ' ελάχιστον, ότι ο τρίτος χρησιμοποιεί το σημείο στο πλαίσιο της δικής του εμπορικής επικοινωνίας. Συνεπώς, ένα πρόσωπο μπορεί να παρέχει στους πελάτες του τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν σημεία πανομοιότυπα ή παρόμοια με σήματα χωρίς να χρησιμοποιεί το ίδιο τα εν λόγω σημεία. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει κρίνει, στην περίπτωση εκμετάλλευσης διαδικτυακής πλατφόρμας πωλήσεων, ότι η χρήση σημείων πανομοιότυπων ή παρόμοιων προς σήματα, μέσω προσφορών προς πώληση οι οποίες αναρτώνται στην εν λόγω πλατφόρμα, γίνεται αποκλειστικά εκ μέρους των πωλητών-πελατών της επιχείρησης που εκμεταλλεύεται την εν λόγω πλατφόρμα και όχι εκ μέρους της τελευταίας αυτής επιχείρησης, καθόσον η τελευταία δεν χρησιμοποιεί το σημείο αυτό στο πλαίσιο της δικής της εμπορικής επικοινωνίας.

Εντούτοις, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, στο πλαίσιο της προγενέστερης νομολογίας του, δεν είχε ερωτηθεί σχετικά με τη σημασία του γεγονότος ότι ο συγκεκριμένος διαδικτυακός τόπος διαδικτυακών πωλήσεων περιλαμβάνει, εκτός από την πλατφόρμα διαδικτυακών πωλήσεων, και προσφορές προς πώληση της ίδιας της έχουσας την εκμετάλλευση του εν λόγω διαδικτυακού τόπου επιχείρησης, ενώ οι υπό κρίση υποθέσεις αφορούν ακριβώς τη σημασία του συγκεκριμένου γεγονότος. Στο πλαίσιο αυτό, τα αιτούμενα δικαστήρια διερωτώνται εν προκειμένω αν, εκτός του τρίτου πωλητή, και η επιχείρηση που έχει την εκμετάλλευση διαδικτυακού τόπου διαδικτυακών πωλήσεων στον οποίο ενσωματώνεται διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων, όπως είναι η Amazon, προβαίνει επίσης σε χρήση, στο πλαίσιο της δικής της εμπορικής επικοινωνίας, σημείου ταυτόσημου με ορισμένο σήμα τρίτου για προϊόντα τα οποία ταυτίζονται με εκείνα για τα οποία έχει καταχωριστεί το σήμα αυτό, με αποτέλεσμα να μπορεί να θεωρηθεί ότι υπέχει ευθύνη για την προσβολή των δικαιωμάτων του δικαιούχου του εν λόγω σήματος, οσάκις ο εν λόγω τρίτος πωλητής προσφέρει προς πώληση στη συγκεκριμένη πλατφόρμα πωλήσεων τα επίμαχα φέροντα το οικείο σημείο προϊόντα.

Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το ερώτημα αυτό τίθεται ανεξαρτήτως του ότι ο ρόλος της εν λόγω έχουσας την εκμετάλλευση του διαδικτυακού τόπου επιχείρησης δύναται, ενδεχομένως, να εξετασθεί υπό το πρίσμα άλλων κανόνων δικαίου και ότι, καίτοι, εν τέλει, απόκειται στα εθνικά δικαστήρια να εκτιμήσουν μια τέτοιου είδους χρήση, το Δικαστήριο μπορεί, εντούτοις, να παράσχει τα σχετικά με το δίκαιο της Ένωσης ερμηνευτικά στοιχεία που θα τους ήταν χρήσιμα εν προκειμένω.

Συναφώς, όσον αφορά την εμπορική επικοινωνία, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η χρήση ενός σημείου ταυτόσημου με το σήμα τρίτου στο πλαίσιο της εμπορικής επικοινωνίας της επιχείρησης που έχει την εκμετάλλευση διαδικτυακού τόπου στον οποίο ενσωματώνεται διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων προϋποθέτει ότι το σημείο αυτό εμφανίζεται, προς τα έξω, ως αναπόσπαστο μέρος της επικοινωνίας αυτής και, κατά συνέπεια, ως μέρος της δραστηριότητας της εν λόγω επιχείρησης.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, όσον αφορά κατάσταση στο πλαίσιο της οποίας ο παρέχων υπηρεσία κάνει χρήση σημείου ταυτόσημου ή παρόμοιου με σήμα τρίτου για την προώθηση των προϊόντων τα οποία εμπορεύεται ένας από τους πελάτες του χρησιμοποιώντας τη συγκεκριμένη υπηρεσία, ο εν λόγω παρέχων χρησιμοποιεί ο ίδιος το σημείο αυτό όταν κάνει χρήση αυτού κατά τρόπον ώστε να θεμελιώνεται σύνδεσμος μεταξύ του σημείου αυτού και των υπηρεσιών που ο ίδιος παρέχει.

Το Δικαστήριο έχει κρίνει συναφώς ότι ο ως άνω παρέχων υπηρεσίες δεν χρησιμοποιεί ο ίδιος σημείο ταυτόσημο ή παρόμοιο προς σήμα τρίτου, όταν η παρεχόμενη από αυτόν υπηρεσία δεν είναι συγκρίσιμη με υπηρεσία που αποσκοπεί στην προώθηση της εμπορίας προϊόντων που φέρουν το εν λόγω σημείο και δεν συνεπάγεται τη δημιουργία συνδέσμου μεταξύ της υπηρεσίας αυτής και του εν λόγω σημείου, εφόσον ο εν λόγω παρέχων υπηρεσίες δεν είναι εμφανής στον καταναλωτή, γεγονός που αποκλείει οποιαδήποτε συσχέτιση μεταξύ των υπηρεσιών του και του επίμαχου σημείου.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι τέτοιος σύνδεσμος υφίσταται όταν η έχουσα την εκμετάλλευση διαδικτυακής πλατφόρμας πωλήσεων επιχείρηση διαφημίζει, μέσω υπηρεσίας αντιστοίχισης στο διαδίκτυο και με βάση λέξη-κλειδί πανομοιότυπη με σήμα τρίτου, προϊόντα φέροντα το σήμα αυτό, τα οποία διατίθενται προς πώληση από τους πελάτες της στη διαδικτυακή πλατφόρμα της πωλήσεων. Ειδικότερα, μια τέτοια διαφήμιση δημιουργεί, για τους χρήστες του διαδικτύου που προβαίνουν σε αναζήτηση με βάση την εν λόγω λέξη-κλειδί, προφανή συνειρμό μεταξύ των εν λόγω επωνύμων προϊόντων και της δυνατότητας αγοράς τους μέσω της εν λόγω διαδικτυακής πλατφόρμας. Για τον λόγο αυτόν, ο δικαιούχος του σήματος αυτού νομιμοποιείται να απαγορεύσει στην εν λόγω επιχείρηση να προβεί σε τέτοια χρήση, εφόσον η σχετική διαφήμιση δεν επιτρέπει ή επιτρέπει μεν αλλά δυσχερώς στον χρήστη του διαδικτύου, ο οποίος έχει κανονική πληροφόρηση και επιδεικνύει εύλογη προσοχή, να γνωρίζει αν τα προϊόντα προέρχονται από τον δικαιούχο του σήματος ή από συνδεδεμένη οικονομικώς με αυτόν επιχείρηση ή αν, αντιθέτως, προέρχονται από τρίτον.

Από την ως άνω νομολογία το Δικαστήριο συνάγει ότι, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν η επιχείρηση που έχει την εκμετάλλευση διαδικτυακού τόπου διαδικτυακών πωλήσεων ο οποίος φέρει ενσωματωμένη διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων προβαίνει η ίδια σε χρήση σημείου ταυτόσημου με ορισμένο σήμα τρίτου, το οποίο εμφανίζεται σε διαφημιστικές καταχωρίσεις για προϊόντα που προσφέρονται προς πώληση στην εν λόγω πλατφόρμα από τρίτους πωλητές, πρέπει να εκτιμηθεί κατά πόσον ένας χρήστης του εν λόγω διαδικτυακού τόπου ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός θα μπορούσε να συνδέσει τις υπηρεσίες της εν λόγω επιχείρησης με το οικείο σημείο.

Υπό το πρίσμα αυτό, προκειμένου να κριθεί αν μπορεί να θεωρηθεί ότι μια διαφημιστική καταχώριση δημοσιευμένη στην εν λόγω διαδικτυακή πλατφόρμα

πωλήσεων από τρίτο πωλητή δραστηριοποιούμενο στην πλατφόρμα αυτή, στην οποία γίνεται χρήση σημείου ταυτόσημου με σήμα τρίτου, αποτελεί μέρος της εμπορικής επικοινωνίας της έχουσα την εκμετάλλευση του εν λόγω διαδικτυακού τόπου επιχείρησης, πρέπει να διακριβωθεί εάν από την εν λόγω διαφημιστική καταχώριση είναι δυνατό να θεμελιωθεί σύνδεσμος μεταξύ των παρεχόμενων από την εν λόγω επιχείρηση υπηρεσιών και του οικείου σημείου, για τον λόγο ότι ένας χρήστης που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός θα μπορούσε να πιστέψει ότι η συγκεκριμένη έχουσα την εκμετάλλευση του διαδικτυακού τόπου επιχείρηση είναι εκείνη που εμπορεύεται, στο όνομά της και για ίδιο λογαριασμό, το προϊόν για το οποίο γίνεται χρήση του οικείου σημείου.

Το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, στο πλαίσιο αυτής της συνολικής εκτίμησης των περιστάσεων της υπό κρίση υπόθεσης, ιδιαίτερη σημασία έχουν ιδίως ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι διαφημιστικές καταχωρίσεις στον εν λόγω διαδικτυακό τόπο, τόσο μεμονωμένα όσο και στο σύνολό τους, καθώς και η φύση και το εύρος των υπηρεσιών που παρέχει η έχουσα την εκμετάλλευση του εν λόγω διαδικτυακού τόπου επιχείρησης.

Όσον αφορά, αφενός, τον τρόπο παρουσίασης των διαφημιστικών καταχωρίσεων, το δίκαιο της Ένωσης επιβάλλει την εμφάνιση των διαφημίσεων στο διαδίκτυο κατά τρόπο διαφανή, ώστε ένας χρήστης ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός να μπορεί ευχερώς να διακρίνει τις προσφορές προς πώληση του έχοντος την εκμετάλλευση του διαδικτυακού τόπου από εκείνες των τρίτων πωλητών που δραστηριοποιούνται στη διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων. Κατά το Δικαστήριο, το γεγονός ότι η έχουσα την εκμετάλλευση του διαδικτυακού τόπου επιχείρηση παρουσιάζει κατά τρόπο ομοιόμορφο τις προσφορές προς πώληση, προβάλλοντας συγχρόνως τις διαφημιστικές καταχωρίσεις της ίδιας και εκείνες των τρίτων πωλητών και εμφανίζοντας τον λογότυπο που χρησιμοποιεί η ίδια ως πολύ γνωστός διανομέας τόσο στον διαδικτυακό τόπο της όσο και στο σύνολο των διαφημιστικών καταχωρίσεων, είναι πιθανό να καταστήσει δυσχερή τη διάκριση αυτήν και, ως εκ τούτου, να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η εν λόγω έχουσα την εκμετάλλευση του διαδικτυακού τόπου επιχείρηση είναι εκείνη που εμπορεύεται, στο όνομά της και για ίδιο λογαριασμό, τα προϊόντα που προσφέρονται προς πώληση από τους εν λόγω τρίτους πωλητές.

Αφετέρου, η φύση και το εύρος των υπηρεσιών τις οποίες η έχουσα την εκμετάλλευση της διαδικτυακής πλατφόρμας πωλήσεων επιχείρηση παρέχει προς τους πωλητές, και ιδίως οι υπηρεσίες που συνίστανται στην αποθήκευση, την αποστολή και τη διαχείριση των επιστροφών των προϊόντων αυτών, μπορούν επίσης να δώσουν την εντύπωση σε έναν χρήστη που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός ότι τα συγκεκριμένα προϊόντα τα εμπορεύεται η εν λόγω έχουσα την εκμετάλλευση του διαδικτυακού τόπου επιχείρηση και με τον τρόπο αυτόν να συνδέσουν στην αντίληψη των χρηστών τις υπηρεσίες που αυτή παρέχει και τα σημεία επί των εν λόγω

προϊόντων, τα οποία εμφανίζονται στις διαφημιστικές καταχωρίσεις των τρίτων πωλητών.

Εν κατακλείδι, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι επιχείρηση έχουσα την εκμετάλλευση διαδικτυακού τόπου διαδικτυακών πωλήσεων ο οποίος, πέραν των προσφορών προς πώληση της εν λόγω επιχείρησης, φέρει ενσωματωμένη και διαδικτυακή πλατφόρμα πωλήσεων μπορεί να θεωρηθεί ότι προβαίνει η ίδια σε χρήση σημείου πανομοιότυπου με σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ανήκει σε τρίτον για προϊόντα που ταυτίζονται με εκείνα για τα οποία έχει καταχωριστεί το σήμα αυτό, οσάκις τρίτοι πωλητές, χωρίς τη συγκατάθεση του δικαιούχου του σήματος, προσφέρουν προς πώληση στην εν λόγω πλατφόρμα τα συγκεκριμένα φέροντα το οικείο σημείο προϊόντα, εφόσον ένας χρήστης του εν λόγω διαδικτυακού τόπου ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός μπορεί να συνδέσει τις υπηρεσίες της εν λόγω επιχείρησης με το οικείο σημείο, όπερ συμβαίνει ιδίως όταν, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης, ο χρήστης αυτός θα μπορούσε να σχηματίσει την εντύπωση ότι η ίδια αυτή επιχείρηση εμπορεύεται, στο δικό της όνομα και για ίδιο λογαριασμό, τα φέροντα το οικείο σημείο προϊόντα. Το Δικαστήριο προσθέτει ότι κρίσιμες συναφώς κρίνονται οι ακόλουθες περιστάσεις:

- το γεγονός ότι η εν λόγω έχουσα την εκμετάλλευση του διαδικτυακού τόπου επιχείρηση παρουσιάζει κατά τρόπο ομοιόμορφο τις προσφορές προς πώληση που αναρτώνται στον διαδικτυακό τόπο της, προβάλλοντας συγχρόνως διαφημιστικές καταχωρίσεις για προϊόντα τα οποία πωλεί η ίδια, στο όνομά της και για ίδιο λογαριασμό, και διαφημιστικές καταχωρίσεις για προϊόντα τα οποία προσφέρονται προς πώληση στην εν λόγω πλατφόρμα από τρίτους πωλητές,
- το γεγονός ότι έχει επιθέσει τον δικό της λογότυπο ως πολύ γνωστού διανομέα στο σύνολο των εν λόγω διαφημιστικών καταχωρίσεων
- και το γεγονός ότι προσφέρει στους τρίτους πωλητές, στο πλαίσιο της εμπορίας των φερόντων το οικείο σημείο προϊόντων, πρόσθετες υπηρεσίες που συνίστανται, μεταξύ άλλων, στην αποθήκευση και στην αποστολή των προϊόντων αυτών.

Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), EUROAPTIEKA (C-530/20, EU:C:2022:1014)

Η «EUROAPTIEKA» SIA είναι εταιρία η οποία ασκεί φαρμακευτική δραστηριότητα στη Λεττονία. Ανήκει σε όμιλο ο οποίος έχει υπό τον έλεγχό του δίκτυο φαρμακείων και επιχειρήσεων λιανικής πώλησης φαρμάκων στη χώρα αυτήν. Το 2016 η Veselības inspekcijas Zāļu kontroles nodaļa (Επιθεώρηση δημόσιας υγείας, Τμήμα ελέγχου φαρμάκων, Λεττονία) απαγόρευσε στην EUROAPTIEKA διαφήμιση σχετική με προσφορά η οποία συνίστατο σε έκπτωση ύψους 15 % για την αγορά οποιουδήποτε φαρμάκου σε περίπτωση αγοράς τουλάχιστον τριών προϊόντων. Η απόφαση αυτή ελήφθη βάσει διάταξης του εθνικού δικαίου κατά την οποία απαγορεύεται να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί πληροφορίες οι

οποίες προτρέπουν σε αγορά του φαρμάκου δικαιολογώντας την ανάγκη αγοράς του φαρμάκου βάσει της τιμής του, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή επισήμανσης περί της πωλήσεως του φαρμάκου από κοινού (ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή) με άλλα φάρμακα ή προϊόντα ¹⁰².

Επιληφθέν, το 2020, προσφυγής που άσκησε η EUROAPTIEKA κατά της ως άνω διάταξης, το Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Συνταγματικό Δικαστήριο, Λεττονία) υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας 2001/83 ¹⁰³.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου διευκρινίζει το εύρος της κατά την εν λόγω οδηγία έννοιας της «διαφήμισης των φαρμάκων», ιδίως όσον αφορά περιεχόμενο που δεν αφορά συγκεκριμένο φάρμακο, αλλά μη προσδιοριζόμενα φάρμακα. Περαιτέρω, το Δικαστήριο αποφαινεται επί της συμβατότητας με την εν λόγω οδηγία διάταξης του εθνικού δικαίου η οποία προβλέπει απαγορεύσεις όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, ιδίως επί του ζητήματος κατά πόσον οι απαγορεύσεις αυτές σκοπούν να προαγάγουν την ορθολογική χρήση των φαρμάκων, κατά την έννοια της ίδιας οδηγίας.

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι η διάδοση πληροφοριών που προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων δικαιολογώντας την ανάγκη της αγοράς αυτής βάσει της τιμής των φαρμάκων, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή μέσω επισήμανσης περί της πωλήσεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα, εμπίπτει στην έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων», κατά την οδηγία 2001/83, ακόμη και όταν οι πληροφορίες δεν αφορούν συγκεκριμένο φάρμακο, αλλά μη προσδιοριζόμενα φάρμακα.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, από γραμματικής απόψεως, το άρθρο 86, παράγραφος 1, της ως άνω οδηγίας, στο οποίο διαλαμβάνεται η έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων», αναφέρεται συστηματικά στα «φάρμακα» στον πληθυντικό αριθμό. Επιπλέον, η έννοια αυτή ορίζεται στην εν λόγω διάταξη κατά τρόπο ιδιαιτέρως ευρύ, ως καλύπτουσα «οποιαδήποτε μορφή» παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής, συμπεριλαμβανομένης, μεταξύ άλλων, της «διαφήμισης των φαρμάκων που απευθύνεται στο κοινό».

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, από συστηματικής απόψεως, οι διατάξεις του τίτλου VIII της οδηγίας 2001/83, στις οποίες περιλαμβάνεται το άρθρο 86, θεσπίζουν γενικούς και βασικούς κανόνες που διέπουν τη διαφήμιση των φαρμάκων και ότι, ως εκ τούτου, έχουν εφαρμογή σε οποιαδήποτε ενέργεια που αποσκοπεί στην

¹⁰² Σημείο 18.12 του Ministru kabineta noteikumi Nr. 378 «Zāļu reklamēšanas kārtība un kārtība, kādā zāļu ražotājs ir tiesīgs nodot ārstiem bezmaksas zāļu paraugus» (διατάγματος αριθ. 378 του υπουργικού συμβουλίου περί των τρόπων διαφήμισης των φαρμάκων και των άνω υπό τους οποίους οι παρασκευαστές φαρμάκων δύνανται να παρέχουν δωρεάν δείγματα φαρμάκων σε ιατρούς), της 17ης Μαΐου 2011 (Latvijas Vēstnesis, 2011, αριθ. 78).

¹⁰³ Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά ειδικότερα την ερμηνεία του άρθρου 86, παράγραφος 1, του άρθρου 87, παράγραφος 3, και του άρθρου 90 της οδηγίας 2001/83/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση (ΕΕ 2001, L 311, σ. 67), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2004/27/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004 (ΕΕ 2004, L 136, σ. 34).

προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης φαρμάκων.

Τέλος, όσον αφορά τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία 2001/83, το Δικαστήριο κρίνει ότι ο βασικός σκοπός της προστασίας της δημόσιας υγείας που επιδιώκει η εν λόγω οδηγία θα διακυβευόταν σε μεγάλο βαθμό αν γινόταν δεκτό ότι η δραστηριότητα παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης φαρμάκων, χωρίς αναφορά σε συγκεκριμένο φάρμακο, δεν εμπίπτει στην έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων» και, ως εκ τούτου, δεν υπόκειται στις απαγορεύσεις, στις προϋποθέσεις και στους περιορισμούς που προβλέπει η εν λόγω οδηγία όσον αφορά τη διαφήμιση.

Συγκεκριμένα, στο μέτρο που η διαφήμιση για μη προσδιοριζόμενα φάρμακα, όπως η διαφήμιση που αφορά μια ολόκληρη κατηγορία φαρμάκων τα οποία προορίζονται για τη θεραπεία της ίδιας πάθησης, ενδέχεται να αφορά και φάρμακα για τα οποία απαιτείται ιατρική συνταγή ή φάρμακα των οποίων η δαπάνη είναι δυνατό να επιστραφεί, ο αποκλεισμός μιας τέτοιας διαφήμισης από το πεδίο εφαρμογής των σχετικών με τη διαφήμιση διατάξεων της οδηγίας 2001/83 θα στερούσε σε μεγάλο βαθμό από τις απαγορεύσεις που προβλέπει η εν λόγω οδηγία¹⁰⁴ την πρακτική τους αποτελεσματικότητα, καθόσον θα εξαιρούσε από τις απαγορεύσεις αυτές κάθε διαφήμιση η οποία δεν αφορά συγκεκριμένα ένα φάρμακο που εμπίπτει στην εν λόγω κατηγορία.

Επιπλέον, το Δικαστήριο κρίνει ότι διαφήμιση που αφορά μη προσδιοριζόμενο σύνολο φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί μπορεί, όπως και η διαφήμιση ενός μόνον συγκεκριμένου φαρμάκου, να είναι υπερβολική και απερίσκεπτη και, ως εκ τούτου, επιζήμια για τη δημόσια υγεία, παρακινώντας τους καταναλωτές σε μη ορθολογική ή σε υπερβολική χρήση των οικείων φαρμάκων.

Το Δικαστήριο καταλήγει ότι, παρά τα όσα εκτίθενται στην απόφαση A (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου)¹⁰⁵ και στην απόφαση DocMorris¹⁰⁶, η έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων», κατά την οδηγία 2001/83, καλύπτει κάθε μορφή παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης συγκεκριμένου φαρμάκου ή μη προσδιοριζόμενων φαρμάκων.

Το Δικαστήριο προσθέτει ότι, δεδομένου ότι ο σκοπός του μηνύματος συνιστά το κύριο χαρακτηριστικό της ανωτέρω έννοιας και το καθοριστικό στοιχείο για τη διάκριση της διαφήμισης από την απλή πληροφόρηση και δεδομένου ότι οι δραστηριότητες διάδοσης πληροφοριών τις οποίες αφορά εθνική διάταξη όπως η επίμαχη στην

¹⁰⁴ Άρθρο 88, παράγραφος 1, στοιχείο α', και παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83.

¹⁰⁵ Απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, A (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (C-649/18, [EU:C:2020:764](#), σκέψη 50).

¹⁰⁶ Απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, DocMorris (C-190/20, [EU:C:2021:609](#), σκέψη 20).

υπόθεση της κύριας δίκης φαίνεται να εξυπηρετούν τέτοιο σκοπό προώθησης, οι δραστηριότητες αυτές εμπίπτουν στην εν λόγω έννοια.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο κρίνει ότι οι διατάξεις της οδηγίας 2001/83¹⁰⁷ δεν αντιτίθενται σε εθνική διάταξη η οποία επιβάλλει περιορισμούς μη προβλεπόμενους από την εν λόγω οδηγία, αλλά ανταποκρινόμενους στον βασικό σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας που αυτή επιδιώκει, απαγορεύοντας να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί πληροφορίες οι οποίες προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων, δικαιολογώντας την ανάγκη μιας τέτοιας αγοράς βάσει της τιμής των φαρμάκων, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπαιδευτικής προσφοράς ή μέσω επισήμανσης περί της πωλήσεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα.

Προς στήριξη της ερμηνείας αυτής, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, πρώτον, όσον αφορά τη σχέση μεταξύ της απαίτησης να προάγει η διαφήμιση την ορθολογική χρήση των φαρμάκων¹⁰⁸ και των περιορισμών που προβλέπει η οδηγία 2001/83 υπό τη μορφή καταλόγου απαγορευμένων στοιχείων διαφήμισης¹⁰⁹, ότι το γεγονός ότι η εν λόγω οδηγία δεν περιλαμβάνει ειδικούς κανόνες σχετικά με ένα συγκεκριμένο στοιχείο διαφήμισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη, με σκοπό την αποφυγή κάθε υπερβολικής ή απερίσκεπτης διαφήμισης φαρμάκων η οποία ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στη δημόσια υγεία, να απαγορεύουν¹¹⁰ ένα τέτοιο στοιχείο, στο μέτρο που αυτό ενδέχεται να προάγει τη μη ορθολογική χρήση των φαρμάκων.

Επομένως, μολονότι η οδηγία 2001/83 επιτρέπει τη διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή, εντούτοις, τα κράτη μέλη οφείλουν, προκειμένου να αποφεύγονται κίνδυνοι για τη δημόσια υγεία, σύμφωνα με τον βασικό σκοπό της προστασίας αυτής, να απαγορεύουν να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη προς το κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί στοιχεία δυνάμενα να προάγουν τη μη ορθολογική χρήση των φαρμάκων αυτών.

Δεύτερον, όσον αφορά το ζήτημα κατά πόσον απαγορεύσεις όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη αφορούν τέτοια στοιχεία, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, προκειμένου περί φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί, είναι σύνηθες ο τελικός καταναλωτής να εκτιμά ο ίδιος, χωρίς τη βοήθεια ιατρού, τη χρησιμότητα ή την ανάγκη αγοράς τέτοιων φαρμάκων. Ωστόσο, ο εν λόγω καταναλωτής δεν έχει κατ' ανάγκην ειδικές και αντικειμενικές γνώσεις οι οποίες να του επιτρέπουν να εκτιμήσει τη θεραπευτική τους αξία. Στην περίπτωση αυτή, η διαφήμιση μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την αξιολόγηση και την

¹⁰⁷ Ειδικότερα, το άρθρο 87, παράγραφος 3, και το άρθρο 90 της οδηγίας 2001/83.

¹⁰⁸ Απαίτηση η οποία προβλέπεται στο άρθρο 87, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83.

¹⁰⁹ Περιορισμοί οι οποίοι προβλέπονται στο άρθρο 90 της οδηγίας 2001/83.

¹¹⁰ Βάσει του άρθρου 87, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83.

επιλογή του εν λόγω καταναλωτή, τόσο ως προς το ποιο φάρμακο θα αγοράσει όσο και ως προς την ποσότητα την οποία θα αγοράσει.

Στο πλαίσιο αυτό, στοιχεία διαφήμισης όπως αυτά τα οποία προβλέπει η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη είναι ικανά να παρακινήσουν τους καταναλωτές στην αγορά φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί βάσει ενός οικονομικού κριτηρίου που σχετίζεται με την τιμή των φαρμάκων και, ως εκ τούτου, να οδηγήσουν τους καταναλωτές στην αγορά και λήψη των εν λόγω φαρμάκων χωρίς να έχει προηγηθεί αντικειμενική αξιολόγηση βάσει των θεραπευτικών ιδιοτήτων των φαρμάκων και των συγκεκριμένων ιατρικών αναγκών.

Κατά το Δικαστήριο, ωστόσο, διαφήμιση η οποία παρασύρει τους καταναλωτές να μην εκτιμούν αντικειμενικά την ανάγκη λήψης ενός φαρμάκου ενθαρρύνει τη μη ορθολογική και υπερβολική χρήση αυτού του φαρμάκου. Μια τέτοια μη ορθολογική και υπερβολική χρήση των φαρμάκων μπορεί επίσης να προκύψει από διαφήμιση η οποία, όπως και οι διαφημίσεις που αφορούν προσφορές ή συνδυαστικές πωλήσεις φαρμάκων και άλλων προϊόντων, εξομοιώνει τα φάρμακα με άλλα καταναλωτικά προϊόντα, για τα οποία εκπτώσεις και μειώσεις των τιμών παρέχονται κατά κανόνα όταν η σχετική δαπάνη υπερβαίνει ένα ορισμένο επίπεδο.

Το Δικαστήριο καταλήγει ότι μια εθνική διάταξη όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, καθόσον απαγορεύει τη διάδοση στοιχείων διαφήμισης που προάγουν τη μη ορθολογική και υπερβολική χρήση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί –με την επιφύλαξη, πάντως, της δυνατότητας των φαρμακείων να χορηγούν εκπτώσεις και μειώσεις τιμών κατά την πώληση των εν λόγω φαρμάκων και άλλων προϊόντων υγείας–, ανταποκρίνεται στον βασικό σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας και, επομένως, συνάδει με την οδηγία 2001/83.

2. Ευθύνη των μεσαζόντων παροχής υπηρεσιών

Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Glawischnig-Piesczek (C-18/18, [EU:C:2019:821](#))

Η Facebook Ireland εκμεταλλεύεται παγκόσμιας εμβέλειας πλατφόρμα μέσου κοινωνικής δικτύωσης (στο εξής: Facebook Service) όσον αφορά τους χρήστες εκτός Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και Καναδά. Η Eva Glawischnig-Piesczek ήταν βουλευτής στη Nationalrat (Κάτω Βουλή, Αυστρία), επικεφαλής της κοινοβουλευτικής ομάδας «die Grünen» («Οι Πράσινοι») και ομοσπονδιακή εκπρόσωπος του κόμματος αυτού. Στις 3 Απριλίου 2016 χρήστης της Facebook Service αναδημοσίευσε στην προσωπική σελίδα του άρθρο του αυστριακού ηλεκτρονικού ειδησεογραφικού περιοδικού oe24.at με τίτλο «Πράσινοι: υπέρ της διατήρησης ελάχιστου εισοδήματος

για τους πρόσφυγες», ενέργεια που είχε ως αποτέλεσμα να εμφανισθεί στη σελίδα αυτή «εικονίδιο σύνοψης» του διαδικτυακού τόπου από τον οποίο προερχόταν το αναδημοσιευθέν άρθρο, εικονίδιο το οποίο περιελάμβανε τον τίτλο του άρθρου, σύντομη περίληψή του και φωτογραφία της E. Glawischnig-Piesczek. Ο χρήστης δημοσίευσε επίσης σχόλιο διατυπωμένο κατά τρόπο που, κατά το αιτούν δικαστήριο, έθιγε την τιμή και την υπόληψη της ενάγουσας της κύριας δίκης, την εξύβριζε και τη δυσφήμιζε. Στην ανάρτηση αυτή μπορούσε να έχει πρόσβαση οποιοσδήποτε χρήστης της Facebook Service.

Με έγγραφο της 7ης Ιουλίου 2016 η E. Glawischnig-Piesczek ζήτησε, μεταξύ άλλων, από τη Facebook Ireland να διαγράψει το σχόλιο αυτό. Δεδομένου ότι η Facebook Ireland δεν απέσυρε το επίμαχο σχόλιο, η E. Glawischnig-Piesczek άσκησε αγωγή ενώπιον του πρωτοδικείου εμπορικών διαφορών (Αυστρία), το οποίο υποχρέωσε τη Facebook Ireland να παύσει, αμέσως και μέχρι την οριστική περάτωση της δίκης με αίτημα την παύση της προσβολής, τη δημοσίευση ή/και τη διάδοση φωτογραφιών της ενάγουσας της κύριας δίκης. Η Facebook Ireland κατέστησε αδύνατη εντός της Αυστρίας την πρόσβαση στο αρχικώς δημοσιευθέν περιεχόμενο.

Επιληφθέν της υπόθεσης κατόπιν εφέσεως, το ανώτερο περιφερειακό δικαστήριο (Αυστρία) επικύρωσε την πρωτόδικη διάταξη ασφαλιστικών μέτρων όσον αφορά τους πανομοιότυπους ισχυρισμούς. Αντιθέτως, έκρινε ότι η υποχρέωση να παύσει η διάδοση ισχυρισμών ανάλογου περιεχομένου αφορούσε μόνον τους ισχυρισμούς που περιήλθαν σε γνώση της Facebook Ireland από την ενάγουσα της κύριας δίκης, από τρίτους ή με άλλον τρόπο. Έκαστος των διαδίκων της κύριας δίκης άσκησε αναίρεση ενώπιον του Oberster Gerichtshof (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Αυστρία).

Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορούσε κατ' ουσίαν την ερμηνεία του άρθρου 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31/EK.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι ο πάροχος υπηρεσιών φιλοξενίας διαδικτυακού περιεχομένου θα προλάβει οιαδήποτε περαιτέρω προσβολή των οικείων συμφερόντων, είναι θεμιτό το αρμόδιο δικαστήριο να έχει τη δυνατότητα να απαιτήσει από τον πάροχο αυτόν τον αποκλεισμό της πρόσβασης στις αποθηκευμένες πληροφορίες, το περιεχόμενο των οποίων είναι πανομοιότυπο εκείνου που έχει προγενέστερα κριθεί ως παράνομο, ή την απόσυρση των πληροφοριών αυτών, ανεξαρτήτως της ταυτότητας του αιτούντος την αποθήκευσή τους.

Εν συνεχεία, κατά το Δικαστήριο, δικαστήριο κράτους μέλους δύναται να διατάξει πάροχο υπηρεσιών φιλοξενίας διαδικτυακού περιεχομένου να διαγράψει πληροφορίες τις οποίες αποθηκεύει και των οποίων το περιεχόμενο είναι ανάλογο με το περιεχόμενο πληροφορίας κριθείσας προγενέστερα ως παράνομης ή να αποκλείσει την πρόσβαση στις πληροφορίες αυτές, εφόσον ο έλεγχος και η διερεύνησή τους που επιβάλλονται βάσει της σχετικής απόφασης περιορίζονται σε πληροφορίες που μεταφέρουν μήνυμα του οποίου το περιεχόμενο παραμένει, κατ' ουσίαν, αμετάβλητο

σε σχέση με εκείνο που διαπιστώθηκε ότι έχει παράνομο χαρακτήρα και περιέχουν ειδικά στοιχεία προσηκόντως προσδιορισμένα στην απόφαση ασφαλιστικών μέτρων, και εφόσον οι διαφορές ως προς τη διατύπωση του ανάλογου αυτού περιεχομένου, σε σχέση με εκείνο που κρίθηκε προγενέστερα παράνομο, δεν δύνανται να υποχρεώσουν τον πάροχο υπηρεσιών φιλοξενίας διαδικτυακού περιεχομένου να προβεί σε αυτοτελή εκτίμηση του περιεχομένου αυτού.

Τέλος, δικαστήριο κράτους μέλους δύναται να διατάξει πάροχο υπηρεσιών φιλοξενίας διαδικτυακού περιεχομένου να διαγράψει τις πληροφορίες που αφορά η διατάσσουσα τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων απόφαση ή να αποκλείσει την πρόσβαση σε αυτές παγκοσμίως, στο πλαίσιο του εφαρμοστέου διεθνούς δικαίου.

Απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Google (Διαγραφή συνδέσμων προς φερόμενο ως ανακριβές περιεχόμενο) (C-460/20, [EU:C:2022:962](#))

Οι αναιρεσιόντες της κύριας δίκης, TU, ο οποίος καταλαμβάνει θέσεις ευθύνης και κατέχει συμμετοχές σε διάφορες εταιρίες, και RE, η οποία ήταν σύντροφός του και, έως τον Μάιο του 2015, πληρεξουσία μιας από τις εταιρίες αυτές, αποτέλεσαν το αντικείμενο τριών άρθρων που δημοσιεύθηκαν σε διαδικτυακό τόπο το 2015 από την G LLC, η οποία ήταν ο φορέας εκμετάλλευσης του διαδικτυακού τόπου. Τα άρθρα αυτά, ένα εκ των οποίων συνοδευόταν από τέσσερις φωτογραφίες οι οποίες απεικόνιζαν τους αναιρεσιόντες και υποδήλωναν ότι αυτοί ζούσαν πολυτελή ζωή, παρουσίαζαν με επικριτικό τρόπο το επενδυτικό μοντέλο διαφόρων εταιριών τους. Η πρόσβαση στα εν λόγω άρθρα ήταν δυνατή με την εισαγωγή, στη μηχανή αναζήτησης την οποία εκμεταλλεύεται η Google LLC (στο εξής: Google), του ονοματεπωνύμου των αναιρεσιόντων τόσο μεμονωμένα όσο και σε συνδυασμό με ορισμένες εταιρικές επωνυμίες. Ο κατάλογος αποτελεσμάτων παρέπεμπε, μέσω συνδέσμου, στα άρθρα αυτά καθώς και στις φωτογραφίες που εμφανίζονταν με μορφή μικρογραφιών («thumbnails»).

Οι αναιρεσιόντες της κύριας δίκης ζήτησαν από την Google, ως υπεύθυνη επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μέσω της μηχανής αναζήτησης την οποία εκμεταλλεύεται, αφενός, να διαγράψει από τον κατάλογο των αποτελεσμάτων αναζήτησης τους συνδέσμους προς τα επίμαχα άρθρα, για τον λόγο ότι αυτά περιείχαν ανακριβείς ισχυρισμούς και δυσφημιστικές απόψεις, και, αφετέρου, να αφαιρέσει από τον κατάλογο των αποτελεσμάτων αναζήτησης τις μικρογραφίες. Η Google απέρριψε την αίτηση αυτή.

Δεδομένου ότι οι αναιρεσιόντες της κύριας δίκης ηττήθηκαν τόσο σε πρώτο βαθμό όσο και κατ'έφεση, άσκησαν ενώπιον του Bundesgerichtshof (Ανωτάτου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία) αναίρεση, στο πλαίσιο της οποίας το

Bundesgerichtshof υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως όσον αφορά την ερμηνεία του ΓΚΠΔ ¹¹¹ και της οδηγίας 95/46 ¹¹².

Με την απόφασή του, η οποία εκδόθηκε από το τμήμα μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο αναπτύσσει περαιτέρω τη νομολογία του σχετικά με τις προϋποθέσεις για την υποβολή αιτήσεων διαγραφής συνδέσμων που απευθύνονται στον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης βάσει των κανόνων για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ¹¹³. Ειδικότερα, το Δικαστήριο εξετάζει, αφενός, την έκταση των υποχρεώσεων και των ευθυνών του φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης κατά την εξέταση αίτησης διαγραφής συνδέσμων η οποία στηρίζεται στη φερόμενη ανακρίβεια των πληροφοριών που περιλαμβάνονται στο ταξινομημένο περιεχόμενο και, αφετέρου, το βάρος απόδειξης που επιβάλλεται στο υποκείμενο των δεδομένων όσον αφορά την ανακρίβεια αυτή. Επιπλέον, το Δικαστήριο αποφαινεται επί της ανάγκης συνεκτίμησης, κατά την εξέταση αίτησης αφαίρεσης φωτογραφιών, που εμφανίζονται με μορφή μικρογραφιών στον κατάλογο αποτελεσμάτων της αναζήτησης εικόνων, του αρχικού πλαισίου δημοσίευσης των εν λόγω φωτογραφιών στο διαδίκτυο.

Κατά πρώτον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, στο πλαίσιο της στάθμισης που πρέπει να πραγματοποιείται μεταξύ, αφενός, του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και, αφετέρου, του δικαιώματος στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης ¹¹⁴ κατά την εξέταση αίτησης διαγραφής συνδέσμων η οποία απευθύνεται στον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης για την αφαίρεση από τον κατάλογο των αποτελεσμάτων αναζήτησης του συνδέσμου προς περιεχόμενο που περιλαμβάνει ισχυρισμούς τους οποίους το πρόσωπο που υπέβαλε την αίτηση θεωρεί ανακριβείς, η εν λόγω διαγραφή συνδέσμων δεν εξαρτάται από την προϋπόθεση να έχει επιλυθεί το ζήτημα της ακρίβειας του ταξινομημένου περιεχομένου, τουλάχιστον προσωρινά, στο πλαίσιο ενδίκου βοηθήματος που έχει ασκήσει το εν λόγω πρόσωπο κατά του παρόχου περιεχομένου.

Προκαταρκτικώς, το Δικαστήριο, προκειμένου να εξετάσει υπό ποιες προϋποθέσεις ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης υποχρεούται να κάνει δεκτή την αίτηση διαγραφής συνδέσμων και, επομένως, να διαγράψει, από τον κατάλογο των αποτελεσμάτων που εμφανίζεται κατόπιν αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμο του

¹¹¹ Άρθρο 17, παράγραφος 3, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1).

¹¹² Άρθρο 12, στοιχείο β', και άρθρο 14, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31).

¹¹³ Αποφάσεις της 13ης Μαΐου 2014, Google Spain και Google (C-131/12, [EU:C:2014:317](#)), και της 24ης Σεπτεμβρίου 2019, GC κλπ. (Διαγραφή συνδέσμων προς ευαίσθητα δεδομένα) (C-136/17, [EU:C:2019:773](#)), και Google (Εδαφικό πεδίο της διαγραφής συνδέσμων) (C-507/17, [EU:C:2019:772](#)).

¹¹⁴ Θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στα άρθρα 7, 8 και 11, αντιστοίχως, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

υποκειμένου των δεδομένων, τον σύνδεσμο προς ιστοσελίδα που περιέχει ισχυρισμούς τους οποίους το υποκείμενο των δεδομένων θεωρεί ανακριβείς, υπενθύμισε τα εξής:

- στο μέτρο κατά το οποίο η δραστηριότητα της μηχανής αναζήτησης ενδέχεται να θίγει σε μεγάλο βαθμό και συμπληρωματικά προς τη δραστηριότητα των εκδοτών διαδικτυακών τόπων τα θεμελιώδη δικαιώματα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ο φορέας εκμετάλλευσης της εν λόγω μηχανής αναζήτησης, ως πρόσωπο που καθορίζει τους σκοπούς και τα μέσα άσκησης της ως άνω δραστηριότητας, πρέπει να διασφαλίζει, στο πλαίσιο των ευθυνών, των ικανοτήτων και των δυνατοτήτων του, ότι οι εγγυήσεις που προβλέπονται από την οδηγία 95/46 και τον ΓΚΠΔ μπορούν να παράγουν πλήρως τα αποτελέσματά τους και ότι η αποτελεσματική και πλήρης προστασία των υποκειμένων των δεδομένων μπορεί να υλοποιείται στην πράξη·
- ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης οφείλει, όταν υποβάλλεται σε αυτόν αίτηση διαγραφής συνδέσμων, να εξακριβώνει αν η εμφάνιση, στον κατάλογο των αποτελεσμάτων, του συνδέσμου προς την επίμαχη ιστοσελίδα είναι απαραίτητη για την άσκηση του δικαιώματος στην ελευθερία της πληροφόρησης των χρηστών του διαδικτύου τους οποίους ενδέχεται να ενδιαφέρει η πρόσβαση στην εν λόγω ιστοσελίδα μέσω τέτοιας αναζήτησης, η οποία προστατεύεται από το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης·
- ο ΓΚΠΔ καθιερώνει ρητώς την απαίτηση στάθμισης μεταξύ, αφενός, των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και, αφετέρου, του θεμελιώδους δικαιώματος στην ελευθερία πληροφόρησης.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, μολονότι τα δικαιώματα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του υποκειμένου των δεδομένων υπερέχουν, κατά κανόνα, του εννόμου συμφέροντος των χρηστών του διαδικτύου για πρόσβαση στην επίμαχη πληροφορία, εντούτοις η εξισορρόπηση αυτή μπορεί να εξαρτάται από τις κρίσιμες περιστάσεις κάθε περίπτωσης, ιδίως από τη φύση της εν λόγω πληροφορίας και από τον ευαίσθητο χαρακτήρα της για την ιδιωτική ζωή του υποκειμένου των δεδομένων καθώς και από το συμφέρον του κοινού να διαθέτει την πληροφορία αυτή, συμφέρον το οποίο μπορεί να διαφοροποιείται αναλόγως, μεταξύ άλλων, του ρόλου που διαδραματίζει το εν λόγω υποκείμενο των δεδομένων στον δημόσιο βίο.

Το ζήτημα της ακρίβειας ή μη του ταξινομημένου περιεχομένου αποτελεί επίσης κρίσιμο στοιχείο στο πλαίσιο της εκτίμησης αυτής. Κατά συνέπεια, υπό ορισμένες περιστάσεις, το δικαίωμα πληροφόρησης των χρηστών του διαδικτύου και η ελευθερία έκφρασης του παρόχου περιεχομένου δύνανται να υπερισχύουν του δικαιώματος στην προστασία της ιδιωτικής ζωής και του δικαιώματος στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ιδίως όταν το υποκείμενο των δεδομένων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον δημόσιο βίο. Εντούτοις, η σχέση αυτή αντιστρέφεται, οσάκις

τουλάχιστον ένα μέρος των πληροφοριών τις οποίες αφορά η αίτηση διαγραφής συνδέσμων και το οποίο δεν είναι ήσσονος σημασίας σε σχέση με το περιεχόμενο στο σύνολό του αποδεικνύεται ανακριβές. Σε μια τέτοια περίπτωση, τα δικαιώματα παροχής και λήψης ενημέρωσης δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη, διότι δεν είναι δυνατό να περιλαμβάνουν το δικαίωμα διάδοσης τέτοιων πληροφοριών και πρόσβασης σε αυτές.

Εν συνεχεία, όσον αφορά, αφενός, τις υποχρεώσεις σχετικά με τη διαπίστωση της ακρίβειας ή μη των πληροφοριών που περιλαμβάνονται στο ταξινομημένο περιεχόμενο, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το πρόσωπο το οποίο ζητεί τη διαγραφή συνδέσμων, λόγω της ανακρίβειας των ως άνω πληροφοριών, οφείλει να αποδείξει την πρόδηλη ανακρίβεια των πληροφοριών ή, τουλάχιστον, μέρους των πληροφοριών το οποίο δεν είναι ήσσονος σημασίας σε σχέση με το σύνολο του περιεχομένου αυτού. Εντούτοις, προκειμένου να μην επιβληθεί στον αιτούντα τη διαγραφή υπέρμετρο βάρος απόδειξης, το οποίο θα μπορούσε να θίξει την πρακτική αποτελεσματικότητα του δικαιώματος διαγραφής συνδέσμων, ο αιτών τη διαγραφή οφείλει απλώς να προσκομίσει τα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία μπορεί ευλόγως να αναμένεται ότι είναι σε θέση να αναζητήσει, υπό το πρίσμα των περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης. Το εν λόγω πρόσωπο δεν υποχρεούται κατ' αρχήν να προσκομίσει, ήδη από το προ της ασκήσεως του ενδίκου βοηθήματος στάδιο, προς στήριξη της αίτησής του διαγραφής συνδέσμων, δικαστική απόφαση εκδοθείσα κατά του εκδότη του διαδικτυακού τόπου, έστω υπό τη μορφή απόφασης ασφαλιστικών μέτρων.

Αφετέρου, όσον αφορά τις υποχρεώσεις και τις ευθύνες που υπέχει ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο φορέας αυτός, προκειμένου να εξακριβώσει, κατόπιν αίτησης διαγραφής συνδέσμων, κατά πόσον ένα περιεχόμενο δύναται να εξακολουθήσει να περιλαμβάνεται στον κατάλογο αποτελεσμάτων αναζήτησης που πραγματοποιείται μέσω της μηχανής αναζήτησης την οποία εκμεταλλεύεται, οφείλει να στηριχθεί στο σύνολο των διακυβευόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων, καθώς και στο σύνολο των περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης. Εντούτοις, ο εν λόγω φορέας εκμετάλλευσης δεν υποχρεούται να διερευνήσει τα πραγματικά περιστατικά και, προς τον σκοπό αυτόν, να οργανώσει διαδικασία αντιπαράθεσης απόψεων με τον πάροχο περιεχομένου, προκειμένου να συγκεντρώσει στοιχεία που ελλείπουν σχετικά με την ακρίβεια του ταξινομημένου περιεχομένου. Η υποχρέωση να συμβάλει στη διαπίστωση της ακρίβειας ή μη του ταξινομημένου περιεχομένου θα επέβαλε στον εν λόγω φορέα εκμετάλλευσης ένα βάρος το οποίο υπερβαίνει αυτό που μπορεί ευλόγως να του ζητηθεί υπό το πρίσμα των ευθυνών, ικανοτήτων και δυνατοτήτων του. Η λύση αυτή θα ενείχε σοβαρό κίνδυνο περιεχόμενο το οποίο ανταποκρίνεται σε θεμιτή και επιτακτική ανάγκη πληροφόρησης του κοινού να διαγραφεί και, ως εκ τούτου, η ανεύρεσή του στο διαδίκτυο να καταστεί δυσχερής. Κατά συνέπεια, θα υφίστατο πραγματικός κίνδυνος να αποθαρρυνθεί η άσκηση της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης, εάν ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης προέβαινε κατά τρόπο σχεδόν συστηματικό σε διαγραφή συνδέσμων, προκειμένου να αποφύγει το

βάρος διερεύνησης των σχετικών πραγματικών περιστατικών προς τον σκοπό διαπίστωσης της ακρίβειας ή μη του ταξινομημένου περιεχομένου.

Επομένως, στην περίπτωση κατά την οποία το πρόσωπο που υπέβαλε αίτηση διαγραφής συνδέσμων προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία τα οποία τεκμηριώνουν την πρόδηλη ανακρίβεια των πληροφοριών που περιλαμβάνονται στο ταξινομημένο περιεχόμενο ή, τουλάχιστον, ενός μέρους των πληροφοριών αυτών το οποίο δεν είναι ήσσονος σημασίας σε σχέση με το σύνολο του εν λόγω περιεχομένου, ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης υποχρεούται να κάνει δεκτή την αίτηση διαγραφής συνδέσμων. Το ίδιο ισχύει οσάκις ο εν λόγω αιτών υποβάλλει δικαστική απόφαση εκδοθείσα κατά του εκδότη του διαδικτυακού τόπου, η οποία ερείδεται στη διαπίστωση ότι πληροφορίες οι οποίες περιλαμβάνονται στο ταξινομημένο περιεχόμενο και οι οποίες δεν είναι ήσσονος σημασίας σε σχέση με το σύνολο του εν λόγω περιεχομένου είναι, τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως, ανακριβείς. Αντιθέτως, στην περίπτωση κατά την οποία η ανακρίβεια των πληροφοριών αυτών δεν προκύπτει κατά τρόπο πρόδηλο από τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίζει ο αιτών τη διαγραφή, ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης δεν υποχρεούται, ελλείψει τέτοιας δικαστικής απόφασης, να δεχθεί την αίτηση διαγραφής συνδέσμων. Όταν οι επίμαχες πληροφορίες δύνανται να συμβάλουν σε συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος, πρέπει, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης, να δίδεται ιδιαίτερη σημασία στο δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης.

Τέλος, το Δικαστήριο προσθέτει ότι, οσάκις ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης δεν ανταποκρίνεται στην αίτηση διαγραφής συνδέσμων, το υποκείμενο των δεδομένων πρέπει να μπορεί να αποταθεί στην αρχή ελέγχου ή στις δικαστικές αρχές προκειμένου αυτές να προβούν στους απαραίτητους ελέγχους και να επιβάλουν στον εν λόγω υπεύθυνο τη λήψη των αναγκαίων μέτρων. Συναφώς, απόκειται ιδίως στις δικαστικές αρχές να διασφαλίζουν τη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, δεδομένου ότι αυτές είναι οι πλέον κατάλληλες να προβούν σε σύνθετη και εμπειριστατωμένη στάθμιση, η οποία να λαμβάνει υπόψη όλα τα κριτήρια και όλα τα στοιχεία που καθορίζονται από τη σχετική νομολογία.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο κρίνει ότι, στο πλαίσιο της στάθμισης των προαναφερθέντων θεμελιωδών δικαιωμάτων που διενεργείται κατά την εξέταση αίτησης διαγραφής συνδέσμων για την αφαίρεση, από τα αποτελέσματα αναζήτησης εικόνων που πραγματοποιείται με βάση το ονοματεπώνυμο ενός φυσικού προσώπου, των φωτογραφιών που εμφανίζονται με μορφή μικρογραφιών και απεικονίζουν το εν λόγω πρόσωπο, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η πληροφοριακή αξία των εν λόγω φωτογραφιών ανεξαρτήτως του αρχικού πλαισίου της δημοσίευσής τους στην ιστοσελίδα από την οποία προέρχονται. Εντούτοις, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κάθε στοιχείο κειμένου το οποίο συνοδεύει άμεσα την εμφάνιση των εν λόγω φωτογραφιών στα αποτελέσματα αναζήτησης και το οποίο δύναται να αποσαφηνίσει την πληροφοριακή αξία των φωτογραφιών.

Προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι οι αναζητήσεις εικόνων που πραγματοποιούνται μέσω μηχανής αναζήτησης στο διαδίκτυο με βάση το ονοματεπώνυμο ενός προσώπου υπόκεινται στις ίδιες αρχές με εκείνες οι οποίες ισχύουν για τις αναζητήσεις ιστοσελίδων και των περιλαμβανόμενων σε αυτές πληροφοριών. Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η εμφάνιση, κατόπιν αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμο, φωτογραφιών του υποκειμένου των δεδομένων, με μορφή μικρογραφιών, μπορεί να συνιστά ιδιαιτέρως σημαντική επέμβαση στο δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικής ζωής και στο δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του εν λόγω υποκειμένου των δεδομένων.

Ως εκ τούτου, όταν ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης επιλαμβάνεται αίτησης διαγραφής συνδέσμων με την οποία ζητείται η αφαίρεση από τα αποτελέσματα αναζήτησης εικόνων, που πραγματοποιείται με βάση το ονοματεπώνυμο ενός προσώπου, των φωτογραφιών, με μορφή μικρογραφιών, που απεικονίζουν το πρόσωπο αυτό, οφείλει να εξακριβώσει αν η εμφάνιση των επίμαχων φωτογραφιών είναι απαραίτητη για την άσκηση του δικαιώματος στην ελευθερία πληροφόρησης των χρηστών του διαδικτύου οι οποίοι ενδεχομένως ενδιαφέρονται να αποκτήσουν πρόσβαση στις εν λόγω φωτογραφίες μέσω τέτοιας αναζήτησης.

Στο μέτρο, ωστόσο, που η μηχανή αναζήτησης εμφανίζει φωτογραφίες του υποκειμένου των δεδομένων εκτός του πλαισίου στο οποίο αυτές δημοσιεύθηκαν στην ταξινομημένη ιστοσελίδα, με σκοπό, συνήθως, την εικονογράφηση του κειμένου που περιέχεται στην εν λόγω σελίδα, πρέπει να κριθεί κατά πόσον το εν λόγω πλαίσιο πρέπει παρά ταύτα να ληφθεί υπόψη κατά τη στάθμιση των αντικρουόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων η οποία πρέπει να πραγματοποιηθεί. Στο πλαίσιο αυτό, το ζήτημα αν η εν λόγω εκτίμηση πρέπει επίσης να περιλαμβάνει το περιεχόμενο της ιστοσελίδας στην οποία εμφανίζεται η φωτογραφία που ζητείται να διαγραφεί από τα αποτελέσματα, στα οποία εμφανίζεται με τη μορφή μικρογραφίας, εξαρτάται από το αντικείμενο και τη φύση της επίμαχης επεξεργασίας.

Όσον αφορά, πρώτον, το αντικείμενο της επίμαχης επεξεργασίας, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η δημοσίευση φωτογραφιών ως μη λεκτικού μέσου επικοινωνίας ενδέχεται να έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο στους χρήστες του διαδικτύου απ' ό,τι η δημοσίευση κειμένου. Συγκεκριμένα, οι φωτογραφίες αποτελούν, αυτές καθαυτές, σημαντικό μέσο ικανό να προσελκύσει την προσοχή των χρηστών του διαδικτύου και μπορούν να κινήσουν το ενδιαφέρον για πρόσβαση στα άρθρα τα οποία εικονογραφούν. Ειδικότερα, λόγω του γεγονότος ότι οι φωτογραφίες επιδέχονται συχνά διάφορες ερμηνείες, η εμφάνισή τους, με μορφή μικρογραφιών, στον κατάλογο αποτελεσμάτων αναζήτησης δύναται να οδηγήσει σε ιδιαιτέρως σοβαρή επέμβαση στο δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων στην προστασία της εικόνας του, γεγονός το οποίο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στο πλαίσιο της στάθμισης μεταξύ των αντικρουόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων. Απαιτείται διαφορετική στάθμιση αναλόγως του αν πρόκειται, αφενός, για άρθρα που συνοδεύονται από φωτογραφίες

δημοσιευθείσες από τον εκδότη της ιστοσελίδας και οι οποίες, στο αρχικό τους πλαίσιο, εικονογραφούν τις πληροφορίες που περιέχονται στα εν λόγω άρθρα και τις απόψεις που εκφράζονται σε αυτά και, αφετέρου, για φωτογραφίες που εμφανίζονται με μορφή μικρογραφιών στον κατάλογο αποτελεσμάτων από τον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης εκτός του πλαισίου στο οποίο δημοσιεύθηκαν στην αρχική ιστοσελίδα.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι όχι μόνον ο λόγος που δικαιολογεί τη δημοσίευση δεδομένου προσωπικού χαρακτήρα σε ορισμένο διαδικτυακό τόπο δεν ταυτίζεται κατ' ανάγκη με τον λόγο που ισχύει στην περίπτωση της δραστηριότητας των μηχανών αναζήτησης, αλλά επίσης ότι, ακόμη και όταν υπάρχει τέτοια ταύτιση, το αποτέλεσμα της στάθμισης των επίμαχων δικαιωμάτων και συμφερόντων, η οποία πρέπει να διενεργείται, μπορεί να διαφέρει αναλόγως του αν πρόκειται για επεξεργασία από τον φορέα εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης ή για επεξεργασία από τον εκδότη της εν λόγω ιστοσελίδας. Αφενός, τα έννομα συμφέροντα που δικαιολογούν την επεξεργασία στις περιπτώσεις αυτές μπορούν να είναι διαφορετικά και, αφετέρου, οι συνέπειες που έχει η εν λόγω επεξεργασία για το υποκείμενο των δεδομένων, και ιδίως για την ιδιωτική του ζωή, δεν είναι κατ' ανάγκην οι ίδιες ¹¹⁵.

Όσον αφορά, δεύτερον, τη φύση της επεξεργασίας στην οποία προβαίνει ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, εντοπίζοντας τις φωτογραφίες φυσικών προσώπων που δημοσιεύονται στο διαδίκτυο και εμφανίζοντάς τες, με μορφή μικρογραφιών, χωριστά στα αποτελέσματα αναζήτησης εικόνων, προσφέρει μια υπηρεσία η οποία συνεπάγεται επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αυτοτελή και διακριτή από την επεξεργασία που πραγματοποιεί ο εκδότης της ιστοσελίδας από την οποία προέρχονται οι φωτογραφίες καθώς και από την επεξεργασία, για την οποία είναι ομοίως υπεύθυνος ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, σχετικά με την ταξινόμηση της εν λόγω ιστοσελίδας.

Κατά συνέπεια, επιβάλλεται αυτοτελής εκτίμηση της δραστηριότητας του φορέα εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης η οποία συνίσταται στην εμφάνιση των αποτελεσμάτων αναζήτησης εικόνων με μορφή μικρογραφιών, δεδομένου ότι η πρόσθετη προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων που απορρέει από τη δραστηριότητα αυτήν μπορεί να είναι ιδιαιτέρως σοβαρή λόγω της συγκέντρωσης, κατά την αναζήτηση με βάση το ονοματεπώνυμο, του συνόλου των πληροφοριών σχετικά με το υποκείμενο των δεδομένων που βρίσκονται στο διαδίκτυο. Στο πλαίσιο της αυτοτελούς αυτής εκτίμησης, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η εμφάνιση στο διαδίκτυο φωτογραφιών με μορφή μικρογραφιών συνιστά, αυτή καθεαυτήν, το αποτέλεσμα που αναζητεί ο χρήστης του διαδικτύου, ανεξαρτήτως του αν αυτός μεταγενέστερα αποφασίσει να επισκεφθεί ή μη την αρχική ιστοσελίδα.

¹¹⁵ Βλ. απόφαση Google Spain και Google (C-131/12, [EU:C:2014:317](#), σκέψη 86).

Εντούτοις, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι μια τέτοια ειδική στάθμιση, η οποία λαμβάνει υπόψη την αυτοτελή φύση της επεξεργασίας στην οποία προβαίνει ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης, δεν θίγει την ενδεχόμενη σημασία στοιχείων κειμένου που ενδέχεται να συνοδεύουν άμεσα την εμφάνιση μιας φωτογραφίας στον κατάλογο των αποτελεσμάτων αναζήτησης, δεδομένου ότι τα στοιχεία αυτά μπορούν να αποσαφηνίσουν την πληροφοριακή αξία της εν λόγω φωτογραφίας για το κοινό και, ως εκ τούτου, να επηρεάσουν τη στάθμιση των διακυβευόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων.

3. Δίκαιο του ανταγωνισμού

Απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2011, Pierre Fabre (C-439/09, [EU:C:2011:649](#))

Η εταιρία Pierre Fabre Dermo-Cosmétique (PFDC) είχε ως κύρια δραστηριότητα την παρασκευή και εμπορία καλλυντικών στην ευρωπαϊκή αγορά μέσω φαρμακείων. Τα σχετικά προϊόντα δεν ενέπιπταν στην κατηγορία των φαρμάκων. Εντούτοις, οι συμβάσεις διανομής των ανωτέρω προϊόντων όριζαν ότι οι πωλήσεις έπρεπε να διενεργούνται αποκλειστικώς σε υλικώς υπαρκτό χώρο και παρουσία πτυχιούχου φαρμακοποιού, αποκλείοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στην πράξη όλες τις μορφές πωλήσεων μέσω του διαδικτύου. Η γαλλική Αρχή Ανταγωνισμού αποφάσισε ότι, λόγω της de facto απαγόρευσης όλων των μορφών πωλήσεων στο διαδίκτυο, οι συμβάσεις διανομής της PFDC συνιστούσαν επιζήμιες για τον ανταγωνισμό συμβάσεις, οι οποίες ήταν αντίθετες τόσο προς τη γαλλική νομοθεσία όσο και προς το δίκαιο περί ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η PFDC άσκησε προσφυγή κατά της ανωτέρω απόφασης ενώπιον του cour d'appel de Paris (εφετείου Παρισίων, Γαλλία), το οποίο ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η γενική και απόλυτη απαγόρευση των πωλήσεων στο διαδίκτυο συνιστά περιορισμό του ανταγωνισμού «εξ αντικειμένου», αν μια τέτοια σύμβαση μπορεί να τύχει απαλλαγής κατά κατηγορία και αν, σε περίπτωση που δεν ισχύει η απαλλαγή κατά κατηγορία, η εν λόγω σύμβαση μπορεί να τύχει ατομικής απαλλαγής δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο απάντησε ότι το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα, στο πλαίσιο συστήματος επιλεκτικής διανομής, συνιστά περιορισμό εξ αντικειμένου κατά την έννοια της διάταξης αυτής, εάν, κατόπιν αυτοτελούς εξέτασης, η εν λόγω ρήτρα δεν δικαιολογείται αντικειμενικώς. Ειδικότερα, τέτοια συμβατική ρήτρα περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα ενός εξουσιοδοτημένου διανομέα να πωλεί τα συμβατικά προϊόντα σε πελάτες που βρίσκονται εκτός της συμβατικής επικράτειας ή της ζώνης των δραστηριοτήτων του. Μπορεί, κατά συνέπεια, να περιορίσει τον ανταγωνισμό στον τομέα αυτόν.

Υπάρχουν, ωστόσο, θεμιτές ανάγκες, όπως η διατήρηση ενός εξειδικευμένου εμπορίου που να είναι σε θέση να παρέχει ορισμένες υπηρεσίες για προϊόντα υψηλής ποιότητας

και τεχνικής, οι οποίες δικαιολογούν τον περιορισμό του ανταγωνισμού μέσω των τιμών υπέρ του ανταγωνισμού βάσει άλλων στοιχείων, πλην των τιμών. Συναφώς, η οργάνωση ενός συστήματος επιλεκτικής διανομής δεν εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εφόσον η επιλογή των μεταπωλητών γίνεται βάσει αντικειμενικών κριτηρίων ποιοτικού χαρακτήρα, τα οποία καθορίζονται ομοιόμορφα έναντι όλων των πιθανών μεταπωλητών και εφαρμόζονται χωρίς διακρίσεις, οι ιδιότητες του επίμαχου προϊόντος καθιστούν αναγκαίο ένα τέτοιο δίκτυο διανομής για τη διατήρηση της ποιότητας και τη διασφάλιση της ορθής χρήσης των εν λόγω προϊόντων και, τέλος, τα καθορισθέντα κριτήρια δεν βαίνουν πέραν του αναγκαίου μέτρου. Όσον αφορά, ειδικά, την πώληση καλλυντικών και προϊόντων ατομικής περιποίησης, ο σκοπός της διατήρησης της εικόνας γοήτρου ενός προϊόντος δεν μπορεί να αποτελέσει νόμιμο λόγο για τον περιορισμό του ανταγωνισμού.

Το άρθρο 4, στοιχείο γ', του κανονισμού (ΕΚ) 2790/1999¹¹⁶ έχει την έννοια ότι η απαλλαγή κατά κατηγορία που προβλέπει το άρθρο 2 του εν λόγω κανονισμού δεν ισχύει για τις κάθετες συμφωνίες οι οποίες έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό των ενεργητικών ή παθητικών πωλήσεων σε τελικούς χρήστες από τα μέλη ενός συστήματος επιλεκτικής διανομής που δραστηριοποιούνται στο επίπεδο λιανικής πώλησης, χωρίς να θίγεται η δυνατότητα απαγόρευσης των πωλήσεων μέλους του δικτύου από μη εγκεκριμένο σημείο εγκατάστασης.

Απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2017, Coty Germany (C-230/16, [EU:C:2017:941](#))

Η Coty Germany πωλούσε καλλυντικά πολυτελείας στη Γερμανία. Για να διαφυλάξει την εικόνα των καλλυντικών αυτών ως προϊόντων πολυτελείας, διέθετε στην αγορά ορισμένα από τα σήματά της μέσω ενός δικτύου επιλεκτικής διανομής, ήτοι μέσω εξουσιοδοτημένων διανομέων. Τα σημεία πώλησης των διανομέων αυτών έπρεπε να τηρούν μια σειρά απαιτήσεων όσον αφορά τον περιβάλλοντα χώρο, τον εξοπλισμό και τη διαρρύθμιση. Στους εξουσιοδοτημένους διανομείς επιτρεπόταν ακόμη να πωλούν τα εν λόγω προϊόντα στο διαδίκτυο, υπό την προϋπόθεση ότι χρησιμοποιούσαν είτε τη δική τους ηλεκτρονική βιτρίνα είτε μη εξουσιοδοτημένες τρίτες πλατφόρμες, εφόσον η παρέμβαση των πλατφορμών αυτών δεν ήταν φανερή για τον καταναλωτή. Απαγορευόταν όμως ρητώς σε αυτούς να πωλούν διαδικτυακά τα προϊόντα μέσω τρίτων πλατφορμών οι οποίες ενεργούσαν κατά τρόπο εμφανή για τους καταναλωτές.

Η Coty Germany ενήγαγε ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων έναν από τους εξουσιοδοτημένους διανομείς της, την Parfümerie Akzente, προκειμένου να απαγορευθεί στον διανομέα αυτόν, κατ'εφαρμογήν της ως άνω συμβατικής ρήτηρας, να διανέμει τα προϊόντα Coty μέσω της πλατφόρμας «amazon.de». Έχοντας αμφιβολίες για το αν η ρήτρα αυτή είναι σύνομη βάσει του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης, το

¹¹⁶ Κανονισμός (ΕΚ) 2790/1999 της Επιτροπής, της 22ας Δεκεμβρίου 1999, για την εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 3, της Συνθήκης σε ορισμένες κατηγορίες κάθετων συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών (ΕΕ 1999, L 336, σ. 21).

Oberlandesgericht Frankfurt am Main (εφετείο Φρανκφούρτης επί του Μάιν, Γερμανία) ζήτησε σχετικές διευκρινίσεις από το Δικαστήριο.

Κατά το Δικαστήριο, το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι συνάδει με τη διάταξη αυτήν ένα σύστημα επιλεκτικής διανομής προϊόντων πολυτελείας το οποίο αποσκοπεί στη διαφύλαξη της εικόνας των προϊόντων αυτών ως προϊόντων πολυτελείας, εφόσον η επιλογή των μεταπωλητών γίνεται βάσει αντικειμενικών κριτηρίων ποιοτικού χαρακτήρα τα οποία καθορίζονται ομοιόμορφα έναντι όλων των δυνητικών μεταπωλητών και εφαρμόζονται χωρίς διακρίσεις και εφόσον τα καθοριζόμενα κριτήρια δεν υπερβαίνουν το αναγκαίο μέτρο.

Εξάλλου, το άρθρο 4 του κανονισμού (ΕΕ) 330/2010¹¹⁷ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η απαγόρευση προς τα μέλη συστήματος επιλεκτικής διανομής προϊόντων πολυτελείας, τα οποία δραστηριοποιούνται σε επίπεδο διανομής, να χρησιμοποιούν κατά τρόπον που να φαίνεται προς τα έξω τρίτες επιχειρήσεις για την πραγματοποίηση διαδικτυακών πωλήσεων δεν συνιστά περιορισμό του κύκλου των πελατών κατά την έννοια του άρθρου 4, στοιχείο β', ούτε περιορισμό των παθητικών πωλήσεων σε τελικούς χρήστες κατά την έννοια του άρθρου 4, στοιχείο γ', του εν λόγω κανονισμού.

Απόφαση της 4ης Ιουλίου 2023 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Meta Platforms κ.λπ. (Γενικοί όροι χρήσης κοινωνικού δικτύου) (C-252/21, [EU:C:2023:537](#))

Η Meta Platforms είναι ιδιοκτήτρια του ηλεκτρονικού μέσου κοινωνικής δικτύωσης «Facebook», το οποίο είναι δωρεάν για τους ιδιώτες χρήστες. Το οικονομικό μοντέλο του κοινωνικού δικτύου στηρίζεται στη χρηματοδότηση μέσω διαδικτυακής διαφήμισης, η οποία είναι εξατομικευμένη για τον κάθε χρήστη. Το συγκεκριμένο είδος διαφήμισης καθίσταται, από τεχνικής απόψεως, δυνατό χάρη στην αυτοματοποιημένη κατάρτιση λεπτομερών προφίλ των χρηστών του δικτύου και των διαδικτυακών υπηρεσιών που παρέχονται στο επίπεδο του ομίλου Meta. Συνεπώς, για να μπορούν να χρησιμοποιήσουν το κοινωνικό δίκτυο, οι χρήστες είναι υποχρεωμένοι, κατά τον χρόνο της εγγραφής τους, να αποδεχθούν τους γενικούς όρους που θέτει η Meta Platforms, οι οποίοι παραπέμπουν στην πολιτική που ακολουθεί η εταιρία αναφορικά με τη χρήση των δεδομένων και των cookies. Βάσει των γενικών όρων, η Meta Platforms συλλέγει, πέραν των δεδομένων που παρέχονται απευθείας από τους χρήστες κατά την εγγραφή τους, και δεδομένα σχετικά με τις δραστηριότητές τους τόσο εντός όσο και εκτός του κοινωνικού δικτύου και τα συσχετίζει με τους λογαριασμούς τους στο Facebook. Ως προς τη δεύτερη κατηγορία δεδομένων, τα οποία είναι γνωστά και ως «εκτός Facebook δεδομένα», πρόκειται για δεδομένα που αφορούν, αφενός, τις επισκέψεις σε διαδικτυακούς τόπους και εφαρμογές τρίτων και, αφετέρου, τη χρήση άλλων διαδικτυακών υπηρεσιών του ομίλου Meta (όπως το Instagram και το WhatsApp). Από τη συνολική επισκόπηση των δεδομένων που συλλέγονται κατ' αυτόν τον τρόπο

¹¹⁷ Κανονισμός (ΕΕ) 330/2010 της Επιτροπής, της 20ής Απριλίου 2010, για την εφαρμογή του άρθρου 101, παράγραφος 3, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ορισμένες κατηγορίες κάθετων συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών (ΕΕ 2010, L 102, σ. 1).

αντλούνται λεπτομερή συμπεράσματα αναφορικά με τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντα των χρηστών.

Με απόφαση της 6ης Φεβρουαρίου 2019, η Bundeskartellamt (ομοσπονδιακή αρχή ανταγωνισμού, Γερμανία) απαγόρευσε στη Meta Platforms, αφενός, να προβλέπει στους τότε ισχύοντες γενικούς όρους ¹¹⁸, ως προϋπόθεση για τη χρήση του κοινωνικού δικτύου Facebook από ιδιώτες κατοίκους Γερμανίας, ότι τα εκτός Facebook δεδομένα τους θα υποβάλλονται σε επεξεργασία και, αφετέρου, να προβαίνει, χωρίς τη συγκατάθεση των χρηστών, στην επεξεργασία αυτών των δεδομένων τους. Επιπλέον, η ομοσπονδιακή αρχή ανταγωνισμού επέβαλε στην εταιρία να προσαρμόσει ανάλογα τους γενικούς όρους, ώστε να προκύπτει σαφώς ότι τέτοια δεδομένα δεν θα συλλέγονται, ούτε θα συσχετίζονται με τους λογαριασμούς των χρηστών στο Facebook ούτε θα χρησιμοποιούνται χωρίς τη συγκατάθεσή τους. Τέλος, η ως άνω αρχή υπογράμμισε ότι η συγκατάθεση δεν ήταν έγκυρη εφόσον αποτελούσε προϋπόθεση για τη χρήση του κοινωνικού δικτύου. Στήριξε δε την αιτιολογία της απόφασής της στο ότι η επεξεργασία των επίμαχων δεδομένων, καθώς ήταν αντίθετη προς τον ΓΚΠΔ ¹¹⁹, συνιστούσε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης της Meta Platforms Ireland στην αγορά των κοινωνικών δικτύων.

Η Meta Platforms προσέβαλε την απόφαση αυτή με προσφυγή της ενώπιον του Oberlandesgericht Düsseldorf (ανώτερου περιφερειακού δικαστηρίου Ντίσελντορφ, Γερμανία). Το εν λόγω δικαστήριο, διατηρώντας αμφιβολίες, αφενός, περί της δυνατότητας των αρχών ανταγωνισμού να ελέγχουν κατά πόσον μια επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα συνάδει με τις απαιτήσεις του ΓΚΠΔ και, αφετέρου, περί της ερμηνείας και της εφαρμογής ορισμένων διατάξεων του κανονισμού, υπέβαλε προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο.

Με την απόφασή του, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται επί της αρμοδιότητας εθνικής αρχής ανταγωνισμού να διαπιστώσει ότι μια επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι σύμφωνη με τον ΓΚΠΔ, καθώς και επί του τρόπου με τον οποίο η αρμοδιότητα αυτή συναρθρώνεται με εκείνες των εθνικών αρχών που είναι υπεύθυνες για την εποπτεία της προστασίας των δεδομένων ¹²⁰. Επίσης, παρέχει διευκρινίσεις ως προς τη δυνατότητα επιχείρησης εκμετάλλευσης κοινωνικού δικτύου να επεξεργάζεται «ευαίσθητα» προσωπικά δεδομένων των χρηστών του, ως προς τις προϋποθέσεις νομιμότητας της επεξεργασίας των δεδομένων στην οποία προβαίνει τέτοια επιχείρηση καθώς και ως προς την εγκυρότητα της συγκατάθεσης που δίνουν ενόψει της επεξεργασίας οι χρήστες σε επιχείρηση η οποία κατέχει δεσπόζουσα θέση στην εθνική αγορά των κοινωνικών δικτύων.

¹¹⁸ Την 31η Ιουλίου 2019 η Meta Platforms άρχισε να εφαρμόζει νέους γενικούς όρους χρήσης, όπου αναφερόταν ρητώς ότι ο χρήστης, αντί πληρωμής για τη χρήση των προϊόντων Facebook, δηλώνει ότι συγκατατίθεται στην προβολή διαφημίσεων.

¹¹⁹ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, και διορθωτικά ΕΕ 2018, L 127, σ. 2, και ΕΕ 2021, L 74, σ. 35, στο εξής: ΓΚΠΔ).

¹²⁰ Κατά την έννοια των άρθρων 51 έως 59 του ΓΚΠΔ.

Πρώτον, όσον αφορά την αρμοδιότητα αρχής ανταγωνισμού να διαπιστώσει ότι μια επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι σύμφωνη με τον ΓΚΠΔ, το Δικαστήριο κρίνει ότι, υπό την επιφύλαξη της τήρησης της υποχρέωσής της καλόπιστης συνεργασίας¹²¹ με τις εποπτικές αρχές για την προστασία των δεδομένων, η αρχή ανταγωνισμού μπορεί να διαπιστώσει, στο πλαίσιο της εξέτασης της ύπαρξης τυχόν κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης από επιχείρηση¹²², ότι οι γενικοί όροι χρήσης τους οποίους θέτει η επιχείρηση αναφορικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα καθώς και η εφαρμογή των γενικών αυτών όρων δεν συμβιβάζονται με τον κανονισμό, εφόσον πρόκειται για διαπίστωση που είναι αναγκαία προκειμένου να αποδειχθεί η ύπαρξη τέτοιας κατάχρησης. Σε περίπτωση όμως που η αρχή ανταγωνισμού κρίνει ότι συντρέχει παράβαση των διατάξεων του ΓΚΠΔ, στο πλαίσιο της διαπίστωσης περί κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, δεν υποκαθίσταται στη θέση των εποπτικών αρχών.

Συνεπώς, λαμβανομένης υπόψη της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας, όταν οι εθνικές αρχές ανταγωνισμού καλούνται, κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, να εξετάσουν αν η συμπεριφορά μιας επιχείρησης συμβιβάζεται με τις διατάξεις του ΓΚΠΔ, οφείλουν να συνεννοούνται και να συνεργάζονται καλόπιστα με τις εμπλεκόμενες εθνικές εποπτικές αρχές ή με την επικεφαλής εποπτική αρχή. Τούτο σημαίνει ότι όλες αυτές οι αρχές πρέπει να σέβονται τις αντίστοιχες εξουσίες και αρμοδιότητές τους, ώστε να τηρούνται οι υποχρεώσεις οι οποίες απορρέουν από τον ΓΚΠΔ καθώς και οι σκοποί του, αλλά και να διαφυλάσσεται η πρακτική τους αποτελεσματικότητα. Επομένως, όταν εθνική αρχή ανταγωνισμού, στο πλαίσιο της εξέτασης που διενεργεί για να διαπιστώσει τυχόν ύπαρξη κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης από μια επιχείρηση, εκτιμά ότι είναι αναγκαίο να κρίνει τη νομιμότητα κάποιας συμπεριφοράς της επιχείρησης βάσει των διατάξεων του ΓΚΠΔ, η αρχή αυτή οφείλει να ελέγξει αν η συγκεκριμένη ή παρόμοια συμπεριφορά έχει ήδη αποτελέσει αντικείμενο απόφασης εκδοθείσας από την αρμόδια εθνική εποπτική αρχή ή από την επικεφαλής εποπτική αρχή ή ακόμη και από το Δικαστήριο. Αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, η εθνική αρχή ανταγωνισμού δεν επιτρέπεται να αποκλίνει, καίτοι παραμένει ελεύθερη να αντλήσει τα δικά της συμπεράσματα υπό το πρίσμα της εφαρμογής του δικαίου του ανταγωνισμού.

Σε περίπτωση που διατηρεί αμφιβολίες ως προς το περιεχόμενο της εκτίμησης στην οποία έχει προβεί η αρμόδια εθνική εποπτική αρχή ή η επικεφαλής εποπτική αρχή, σε περίπτωση που η επίμαχη ή παρόμοια συμπεριφορά εξετάζεται ταυτόχρονα από τις προαναφερθείσες αρχές ή ακόμη σε περίπτωση που, ελλείψει έρευνας από τις εν λόγω αρχές, η ίδια είναι της γνώμης ότι η συμπεριφορά μιας επιχείρησης δεν είναι σύμφωνη με τις διατάξεις του ΓΚΠΔ, η εθνική αρχή ανταγωνισμού οφείλει να απευθυνθεί στις αρχές αυτές για να τις συμβουλευθεί και να ζητήσει τη συνεργασία τους, προκειμένου να άρει τις αμφιβολίες της ή να κρίνει κατά πόσον είναι σκόπιμο να αναμείνει την έκδοση απόφασης της εμπλεκόμενης εποπτικής αρχής προτού προχωρήσει στη δική

¹²¹ Όπως καθιερώνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ.

¹²² Κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

της εκτίμηση. Εφόσον οι ως άνω αρχές δεν διατυπώσουν αντίρρηση ή δεν απαντήσουν σε εύλογο χρόνο, η αρχή ανταγωνισμού μπορεί να συνεχίσει τη δική της έρευνα.

Δεύτερον, όσον αφορά την επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ¹²³, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι, σε περίπτωση που χρήστης ηλεκτρονικού μέσου κοινωνικής δικτύωσης επισκέπτεται διαδικτυακούς τόπους ή εφαρμογές που σχετίζονται με μία ή περισσότερες από τις κατηγορίες αυτές και, ενδεχομένως, εισάγει δεδομένα στο πλαίσιο της εγγραφής του ή της πραγματοποίησης διαδικτυακών παραγγελιών, η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα η οποία πραγματοποιείται από την επιχείρηση εκμετάλλευσης του κοινωνικού δικτύου ¹²⁴ πρέπει να θεωρηθεί ως «επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», κατά την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ, εφόσον είναι ικανή να αποκαλύψει πληροφορίες οι οποίες εμπίπτουν σε κάποια από τις ειδικές κατηγορίες, ανεξαρτήτως του αν οι πληροφορίες αφορούν χρήστη του συγκεκριμένου δικτύου ή οποιοδήποτε άλλο φυσικό πρόσωπο. Μια τέτοια επεξεργασία δεδομένων κατ' αρχήν απαγορεύεται, υπό την επιφύλαξη ορισμένων εξαιρέσεων ¹²⁵.

Ως προς το τελευταίο αυτό σημείο, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, όταν ο χρήστης ηλεκτρονικού μέσου κοινωνικής δικτύωσης επισκέπτεται διαδικτυακούς τόπους ή εφαρμογές που σχετίζονται με μία ή περισσότερες από τις ειδικές κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ο χρήστης δεν δημοσιοποιεί προδήλως ¹²⁶ τα σχετικά με την επίσκεψή του δεδομένα τα οποία συλλέγονται από την επιχείρηση εκμετάλλευσης του κοινωνικού δικτύου μέσω cookies ή παρόμοιων τεχνολογιών αποθήκευσης. Εξάλλου, όταν εισάγει δεδομένα σε τέτοιους διαδικτυακούς τόπους και σε τέτοιες εφαρμογές ή όταν κλικάρει στις εκεί ενσωματωμένες επιλογές τύπου «Μου αρέσει» ή «Κοινοποίηση» ή στα πεδία όπου μπορεί να ταυτοποιηθεί από τον διαδικτυακό τόπο ή την εφαρμογή χρησιμοποιώντας, ως αναγνωριστικά, τους κωδικούς σύνδεσης στον λογαριασμό του στο κοινωνικό δίκτυο, τον αριθμό τηλεφώνου ή την ηλεκτρονική του διεύθυνση, ο χρήστης δεν δημοσιοποιεί προδήλως τα δεδομένα τα οποία εισάγονται κατ' αυτόν τον τρόπο ή προέρχονται από το κλικάρισμα των επιλογών, παρά μόνο σε περίπτωση που έχει εκ των προτέρων

¹²³ Οι οποίες μνημονεύονται στο άρθρο 9, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ. Η διάταξη αυτή ορίζει ότι «[α]παγορεύεται η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις ή τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, καθώς και η επεξεργασία γενετικών δεδομένων, βιομετρικών δεδομένων με σκοπό την αδιαμφισβήτητη ταυτοποίηση προσώπου, δεδομένων που αφορούν την υγεία ή δεδομένων που αφορούν τη σεξουαλική ζωή φυσικού προσώπου ή τον γενετήσιο προσανατολισμό».

¹²⁴ Η επεξεργασία συνίσταται, πρώτον, στη συλλογή, μέσω ενσωματωμένων διεπαφών ή μέσω cookies ή μέσω παρόμοιων τεχνολογιών αποθήκευσης, των δεδομένων που προέρχονται από τις επισκέψεις του χρήστη στους διαδικτυακούς τόπους και στις εφαρμογές καθώς και των δεδομένων που ο χρήστης εισάγει εκεί, δεύτερον, στον συσχετισμό του συνόλου των δεδομένων αυτών με τον λογαριασμό του χρήστη στο κοινωνικό δίκτυο και, τρίτον, στη χρήση των δεδομένων από την επιχείρηση εκμετάλλευσης.

¹²⁵ Οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 9, παράγραφος 2, του ΓΚΠΔ. Η εν λόγω διάταξη έχει ως εξής: «[η] παράγραφος 1 δεν εφαρμόζεται στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) το υποκείμενο των δεδομένων έχει παράσχει ρητή συγκατάθεση για την επεξεργασία αυτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για έναν ή περισσότερους συγκεκριμένους σκοπούς, εκτός εάν το δίκαιο της Ένωσης ή κράτους μέλους προβλέπει ότι η απαγόρευση που αναφέρεται στην παράγραφο 1 δεν μπορεί να αρθεί από το υποκείμενο των δεδομένων, [...]

ε) η επεξεργασία αφορά δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία έχουν προδήλως δημοσιοποιηθεί από το υποκείμενο των δεδομένων, στ) η επεξεργασία είναι απαραίτητη για τη θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων ή όταν τα δικαστήρια ενεργούν υπό τη δικαιοδοτική τους ιδιότητα, [...]

¹²⁶ Κατά την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο ε', του ΓΚΠΔ.

εκφράσει ρητώς την επιλογή του, ενδεχομένως βάσει εξατομικευμένης παραμετροποίησης που γίνεται εν πλήρει επιγνώσει, να καταστούν τα δεδομένα τα οποία τον αφορούν δημοσίως προσβάσιμα σε απεριόριστο αριθμό προσώπων.

Τρίτον, όσον αφορά γενικότερα τις προϋποθέσεις νομιμότητας μιας επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, βάσει του ΓΚΠΔ, η επεξεργασία είναι νόμιμη εάν και στον βαθμό που το υποκείμενο των δεδομένων έχει συγκατατεθεί σε αυτή για έναν ή περισσότερους συγκεκριμένους σκοπούς¹²⁷. Ελλείψει τέτοιας συγκατάθεσης ή σε περίπτωση που δεν έχει δοθεί ελεύθερη, συγκεκριμένη, ρητή και εν πλήρει επιγνώσει συγκατάθεση, η επεξεργασία δικαιολογείται παρά ταύτα εφόσον πληροί κάποια από τις αναφερόμενες στον κανονισμό απαιτήσεις αναγκαιότητας¹²⁸, οι οποίες πρέπει να ερμηνεύονται στενά. Η δε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων των χρηστών από επιχείρηση εκμετάλλευσης κοινωνικού δικτύου μπορεί να θεωρηθεί απαραίτητη για την εκτέλεση σύμβασης στην οποία οι χρήστες είναι συμβαλλόμενα μέρη μόνον υπό την προϋπόθεση ότι η επεξεργασία αυτή είναι αντικειμενικώς αναγκαία για την επίτευξη σκοπού άρρηκτα συνδεδεμένου με τη συμβατική παροχή που προορίζεται για τους χρήστες, με συνέπεια η εκπλήρωση του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης να είναι αδύνατη ελλείψει της επεξεργασίας.

Επιπλέον, κατά το Δικαστήριο, η επίμαχη επεξεργασία δεδομένων μπορεί να θεωρηθεί απαραίτητη για τους σκοπούς των εννόμων συμφερόντων που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τρίτος μόνον υπό την προϋπόθεση ότι η ενδιαφερόμενη επιχείρηση έχει γνωστοποιήσει στους χρήστες από τους οποίους συλλέγονται τα δεδομένα ποιο έννομο συμφέρον επιδιώκεται με την επεξεργασία τους, ότι η επεξεργασία περιορίζεται εντός των ορίων που είναι απολύτως αναγκαία για την εξυπηρέτηση του έννομου αυτού συμφέροντος και ότι από τη στάθμιση των αντιτιθέμενων συμφερόντων, υπό το πρίσμα του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων, προκύπτει ότι τα συμφέροντα ή οι θεμελιώδεις ελευθερίες και τα θεμελιώδη δικαιώματα των χρηστών δεν υπερισχύουν του εν λόγω εννόμου συμφέροντος του υπευθύνου επεξεργασίας ή τρίτου. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο κρίνει ότι, αν δεν υφίσταται συγκατάθεση των χρηστών, οι θεμελιώδεις ελευθερίες και τα θεμελιώδη δικαιώματά τους υπερισχύουν του συμφέροντος της επιχείρησης εκμετάλλευσης κοινωνικού δικτύου για εξατομίκευση της διαφήμισης μέσω της οποίας χρηματοδοτεί τη δραστηριότητά της.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η επίμαχη επεξεργασία δεδομένων είναι δικαιολογημένη εφόσον είναι πράγματι απαραίτητη για την εκπλήρωση έννομης υποχρέωσης την οποία υπέχει ο υπεύθυνος επεξεργασίας από ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης ή του δικαίου του οικείου κράτους μέλους, εφόσον η νομική αυτή βάση

¹²⁷ Όπως ορίζεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', του ΓΚΠΔ.

¹²⁸ Οι απαιτήσεις μνημονεύονται ειδικότερα στο άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχεία β' έως στ', του ΓΚΠΔ. Βάσει των διατάξεων αυτών, η επεξεργασία είναι νόμιμη μόνον εάν και στον βαθμό που είναι, μεταξύ άλλων, απαραίτητη για την εκτέλεση σύμβασης στην οποία το υποκείμενο των δεδομένων είναι συμβαλλόμενο μέρος (άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', του ΓΚΠΔ) για τη συμμόρφωση με έννομη υποχρέωση την οποία υπέχει ο υπεύθυνος επεξεργασίας (άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', του ΓΚΠΔ) ή για τους σκοπούς των εννόμων συμφερόντων που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τρίτος (άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο στ', του ΓΚΠΔ).

ανταποκρίνεται σε σκοπό δημοσίου συμφέροντος και είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό και εφόσον η επεξεργασία περιορίζεται εντός των απολύτως αναγκαίων ορίων.

Τέλος, τέταρτον, όσον αφορά το ζήτημα αν είναι έγκυρη βάσει του ΓΚΠΔ η συγκατάθεση των ενδιαφερόμενων χρηστών για την επεξεργασία των δεδομένων τους, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το γεγονός ότι η επιχείρηση εκμετάλλευσης ηλεκτρονικού μέσου κοινωνικής δικτύωσης κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά τέτοιων κοινωνικών δικτύων δεν αποκλείει, αυτό καθαυτό, την ύπαρξη δυνατότητας των χρηστών του δικτύου να συγκατατεθούν εγκύρως στην επεξεργασία των δεδομένων τους προσωπικού χαρακτήρα την οποία πραγματοποιεί η επιχείρηση. Εντούτοις, λαμβανομένου υπόψη ότι μια τέτοια θέση είναι πιθανόν να επηρεάσει την ελευθερία επιλογής των χρηστών και να δημιουργήσει πρόδηλη ανισότητα μεταξύ αυτών και της επιχείρησης, πρόκειται για σημαντικό στοιχείο κατά την εκτίμηση του αν εάν η συγκατάθεση δόθηκε στην πράξη εγκύρως και, κυρίως, ελεύθερα, η δε επιχείρηση φέρει συναφώς το βάρος απόδειξης ¹²⁹.

Ειδικότερα, οι χρήστες του κοινωνικού δικτύου πρέπει να διαθέτουν την ελευθερία να αρνηθούν ατομικώς, στο πλαίσιο της όλης διαδικασίας σύναψης της σύμβασης, να δώσουν τη συγκατάθεσή τους για ειδικές πράξεις επεξεργασίας δεδομένων οι οποίες δεν είναι απαραίτητες για την εκτέλεση της σύμβασης, χωρίς ωστόσο να είναι αναγκασμένοι να παραιτηθούν πλήρως από τη χρήση της υπηρεσίας την οποία παρέχει η επιχείρηση εκμετάλλευσης του κοινωνικού δικτύου, όπερ σημαίνει ότι πρέπει να τους αντιπροτείνεται, εν ανάγκη έναντι κατάλληλης αμοιβής, μια αντίστοιχη εναλλακτική που δεν θα συνεπάγεται τη διενέργεια τέτοιων πράξεων επεξεργασίας. Πέραν τούτου, πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα να δοθεί χωριστή συγκατάθεση για την επεξεργασία των εκτός Facebook δεδομένων.

4. Πώληση φαρμάκων και ιατροτεχνολογικών προϊόντων μέσω διαδικτύου

Απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2003 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Deutscher Apothekerverband (C-322/01, [EU:C:2003:664](#))

Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορούσε διαφορά μεταξύ της Deutscher Apothekerverband eV, ένωσης με σκοπό την προάσπιση και την προώθηση των οικονομικών και κοινωνικών συμφερόντων του επαγγέλματος του φαρμακοποιού, και του 0800 DocMorris NV, ολλανδικού φαρμακείου εγκατεστημένου στις Κάτω Χώρες. Ο Jacques Waterval ήταν φαρμακοποιός και ένας από τους νομίμους εκπροσώπους της εταιρίας DocMorris. Από τον Ιούνιο του 2000 η DocMorris και ο J. Waterval προσέφεραν

¹²⁹ Δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ.

προς πώληση φάρμακα, μέσω του διαδικτυακού τόπου www.0800DocMorris.com. Επρόκειτο για φάρμακα τα οποία διέθεταν άδεια κυκλοφορίας είτε εντός της Γερμανίας είτε εντός των Κάτω Χωρών. Η παράδοση αυτού του είδους φαρμάκων πραγματοποιούνταν μόνον κατόπιν εμφάνισης του πρωτοτύπου της ιατρικής συνταγής. Η Apothekerverband αμφισβήτησε ενώπιον του Landesgericht Frankfurt am Main (εφετείου Φρανκφούρτης επί του Μάιν, Γερμανία) την προσφορά προς πώληση των φαρμάκων μέσω διαδικτύου και την ταχυδρομική αποστολή τους στο εξωτερικό. Κατά την άποψή της, οι διατάξεις του γερμανικού νόμου περί φαρμάκων δεν επέτρεπαν την άσκηση τέτοιας δραστηριότητας. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν τέτοιες απαγορεύσεις παραβιάζουν την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Εν συνεχεία, αν υποτεθεί ότι υφίσταται παράβαση του άρθρου 28 ΕΚ, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να διευκρινιστεί αν η επίμαχη γερμανική ρύθμιση της κύριας δίκης είναι αναγκαία για την αποτελεσματική προστασία της υγείας και της ζωής των ατόμων, υπό την έννοια του άρθρου 30 ΕΚ.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η εθνική απαγόρευση αποτελεί μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος υπό την έννοια του άρθρου 28 ΕΚ. Πλήττει περισσότερο τα εγκατεστημένα εκτός της γερμανικής επικράτειας φαρμακεία και μπορεί να είναι ικανή να δυσχεράνει περισσότερο την πρόσβαση στην αγορά των προϊόντων προέλευσης άλλων κρατών μελών έναντι εκείνης των εγχωρίων προϊόντων.

Το άρθρο 30 ΕΚ μπορεί να δικαιολογήσει μια τέτοια εθνική απαγόρευση, εφόσον αφορά τα φάρμακα για τα οποία απαιτείται ιατρική συνταγή. Συγκεκριμένα, ενόψει των κινδύνων που μπορεί να ενέχει η χρήση των φαρμάκων αυτών, είναι αναγκαίο να είναι δυνατή η αποτελεσματική και υπεύθυνη εξακρίβωση της εγκυρότητας των συνταγών που παρέχουν οι ιατροί και να εξασφαλίζεται με τον τρόπο αυτόν η παράδοση του φαρμάκου είτε στον ίδιο τον ασθενή είτε σε πρόσωπο στο οποίο ο ασθενής έχει αναθέσει να το αναζητήσει για λογαριασμό του. Αντιθέτως, δεν είναι δυνατή η επίκληση του άρθρου 30 ΕΚ για τη δικαιολόγηση μιας απόλυτης απαγόρευσης πώλησης δι' αλληλογραφίας φαρμάκων.

Εξάλλου, το άρθρο 88, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83/ΕΚ¹³⁰ εμποδίζει την επιβολή μιας εθνικής απαγόρευσης διαφήμισης σχετικά με την πώληση δι' αλληλογραφίας φαρμάκων των οποίων η χορήγηση επιφυλάσσεται αποκλειστικά υπέρ των φαρμακείων εντός του οικείου κράτους μέλους, στον βαθμό που η απαγόρευση αυτή αφορά φάρμακα για τη χορήγηση των οποίων δεν απαιτείται ιατρική συνταγή.

Ειδικότερα, το άρθρο 88, παράγραφος 2, της οδηγίας 2001/83/ΕΚ, το οποίο επιτρέπει τη διαφήμιση στο κοινό για τα φάρμακα τα οποία δεν απαιτούν την προσκόμιση ιατρικής συνταγής, δεν μπορεί να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι αποκλείει τη διαφήμιση για

¹³⁰ Οδηγία 2001/83/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση (ΕΕ 2001, L 311, σ. 67).

την πώληση δι' αλληλογραφίας φαρμάκων με βάση την προβαλλόμενη ανάγκη αυτοπρόσωπης παρουσίας φαρμακοποιού.

Απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 2010, Ker-Optika (C-108/09, [EU:C:2010:725](#))

Κατά την ουγγρική νομοθεσία, για την εμπορία φακών επαφής ήταν αναγκαία η ύπαρξη ειδικευμένου καταστήματος ελάχιστης επιφάνειας 18 τ.μ. ή χώρου διαχωρισμένου από το εργαστήριο. Επιπλέον, στο πλαίσιο πώλησης των προϊόντων αυτών, έπρεπε να γίνεται χρήση των υπηρεσιών οπτομέτρου ή οφθαλμιάτρου ειδικευμένου στους φακούς επαφής. Εντούτοις, η ουγγρική εταιρία Ker-Optika εμπορευόταν φακούς επαφής μέσω του διαδικτυακού τόπου της. Οι ουγγρικές υγειονομικές αρχές τής απαγόρευσαν να συνεχίσει τη δραστηριότητα αυτήν. Η Ker-Optika άσκησε ένδικη προσφυγή κατά της εν λόγω απαγορευτικής απόφασης. Το Baranya Megyei Bíróság (δικαστήριο περιφέρειας Baranya, Ουγγαρία), το οποίο επελήφθη της διαφοράς, ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης η ουγγρική ρύθμιση.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι εθνική νομοθεσία σχετικά με την εμπορία φακών επαφής εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/31/ΕΚ¹³¹, καθόσον αφορά την προσφορά σε απευθείας σύνδεση και τη σύναψη σύμβασης με ηλεκτρονικά μέσα. Αντιθέτως, εθνική νομοθεσία σχετικά με την παράδοση των εν λόγω φακών δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής. Τα άρθρα 34 και 36 ΣΛΕΕ, καθώς και η οδηγία 2000/31/ΕΚ, πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απαγορεύουν εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει την εμπορία φακών επαφής μόνο σε ειδικευμένα καταστήματα ιατρικών ειδών.

Πράγματι, η εν λόγω ρύθμιση συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό, απαγορευόμενο από το άρθρο 34 ΣΛΕΕ, δεδομένου ότι η απαγόρευση αφορά την πώληση φακών επαφής μέσω του διαδικτύου και την κατ' οίκον παράδοσή τους στους καταναλωτές που κατοικούν εντός του κράτους μέλους, και στερεί τις εγκατεστημένες σε άλλα κράτη μέλη επιχειρήσεις ενός ιδιαιτέρως αποτελεσματικού τρόπου εμπορίας των προϊόντων αυτών, δυσχεραίνοντας, επομένως, σημαντικά την πρόσβασή τους στην αγορά του οικείου κράτους μέλους.

Ο εθνικός νομοθέτης υπερέβη τα περιθώρια εκτίμησης που διαθέτει προκειμένου να καθορίσει το επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας που επιθυμεί να εξασφαλίσει, η δε ρύθμιση αυτή πρέπει να θεωρηθεί ως υπερβαίνουσα το αναγκαίο για την επίτευξη του προβαλλόμενου σκοπού μέτρο. Ο σκοπός αυτός μπορεί να υλοποιηθεί μέσω λιγότερο περιοριστικών μέτρων, τα οποία συνίστανται στην υποβολή σε ορισμένους περιορισμούς μόνον της πρώτης παράδοσης φακών και στην επιβολή στους ενδιαφερόμενους οικονομικούς φορείς της υποχρέωσης να θέτουν στη διάθεση του

¹³¹ Οδηγία 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

πελάτη ειδικευμένο οπτικό. Για τους ίδιους λόγους, η εν λόγω ρύθμιση δεν μπορεί να θεωρηθεί ανάλογη προς τον σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31/EK.

Απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2016, Deutsche Parkinson Vereinigung (C-148/15, [EU:C:2016:776](#))

Η Deutsche Parkinson Vereinigung, γερμανική οργάνωση αυτοβοήθειας με σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των πασχόντων από τη νόσο του Parkinson, είχε συνάψει συμφωνία με το ολλανδικό φαρμακείο ταχυδρομικών πωλήσεων DocMorris η οποία προέβλεπε σύστημα πριμοδότησης (bonus). Τα μέλη της μπορούσαν να επωφεληθούν από το σύστημα πριμοδότησης, όταν αγόραζαν φάρμακα για τη νόσο του Parkinson, τα οποία χορηγούνταν μόνο με ιατρική συνταγή και διατίθεντο αποκλειστικά από τα φαρμακεία. Γερμανική ένωση κατά του αθέμιτου ανταγωνισμού υποστήριξε ότι το εν λόγω σύστημα πριμοδότησης παραβιάζει τη γερμανική νομοθεσία, η οποία προέβλεπε ενιαία τιμή πώλησης από τα φαρμακεία των φαρμάκων που χορηγούνται μόνο με ιατρική συνταγή.

Το Oberlandesgericht Düsseldorf (ανώτερο περιφερειακό δικαστήριο Ντίσελντορφ, Γερμανία) υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με το αν ο καθορισμός αυτός ενιαίας τιμής είναι συμβατός με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 34 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι η εθνική αυτή κανονιστική ρύθμιση αποτελεί μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό κατά την εισαγωγή. Η ρύθμιση αυτή πλήττει περισσότερο την πώληση χορηγούμενων μόνο με ιατρική συνταγή φαρμάκων από φαρμακεία εγκατεστημένα σε άλλα κράτη μέλη σε σχέση με την πώληση τέτοιων φαρμάκων από φαρμακεία της ημεδαπής.

Πράγματι, τα παραδοσιακά φαρμακεία μπορούν ευχερέστερα, σε σχέση με τα φαρμακεία που πραγματοποιούν ταχυδρομικές πωλήσεις, να παρέχουν στους ασθενείς εξατομικευμένες συμβουλές και να εξασφαλίζουν την προμήθεια φαρμάκων σε επείγουσες περιπτώσεις. Πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο ανταγωνισμός ως προς τις τιμές αποτελεί πιο σημαντική παράμετρο για τα φαρμακεία που πραγματοποιούν ταχυδρομικές πωλήσεις.

Το άρθρο 36 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι εθνική κανονιστική ρύθμιση δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από λόγους προστασίας της υγείας και της ζωής των ανθρώπων καθόσον η κανονιστική ρύθμιση αυτή δεν είναι κατάλληλη για την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών. Ο σκοπός της διασφάλισης ασφαλούς και ποιοτικού εφοδιασμού όλης της επικράτειας σε φάρμακα εμπίπτει στο άρθρο 36 ΣΛΕΕ. Ωστόσο, τέτοια ρύθμιση μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον αν είναι κατάλληλη για να διασφαλίσει την επίτευξη του επιδιωκόμενου θεμιτού σκοπού και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο.

Συναφώς, ο αυξημένος ανταγωνισμός τιμών μεταξύ των φαρμακείων θα συνέβαλλε στην καθολική και ισότιμη πρόσβαση του πληθυσμού σε φάρμακα και δεν επηρεάζει αρνητικά τη δυνατότητα των παραδοσιακών φαρμακείων να ασκούν ορισμένες δραστηριότητες γενικού συμφέροντος, όπως είναι η παρασκευή φαρμάκων βάσει ιατρικής συνταγής ή η διατήρηση συγκεκριμένου αποθέματος και ποικιλίας φαρμάκων. Τέλος, ο ανταγωνισμός τιμών θα μπορούσε να αποβεί προς όφελος του ασθενή κατά το μέτρο που θα καθιστούσε εφικτή την πώληση των φαρμάκων που χορηγούνται μόνο με ιατρική συνταγή σε τιμή χαμηλότερη.

Απόφαση της 29ης Φεβρουαρίου 2024, Doctipharma (C-606/21, [EU:C:2024:179](#))

Το Δικαστήριο, επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε το cour d'appel de Paris (εφετείο Παρισιού, Γαλλία), οριοθετεί την έννοια της «υπηρεσίας της κοινωνίας των πληροφοριών» και παρέχει τα ερμηνευτικά στοιχεία που καθιστούν δυνατό να εκτιμηθεί αν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης η απαγόρευση από κράτος μέλος της παροχής, μέσω διαδικτυακού τόπου, υπηρεσίας συνιστάμενης στη διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ φαρμακοποιών και πελατών με σκοπό τη διαδικτυακή πώληση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή (στο εξής: παρεχόμενη υπηρεσία).

Η Doctipharma δημιούργησε τον διαδικτυακό τόπο www.doctipharma.fr, στον οποίο οι χρήστες του διαδικτύου μπορούσαν να αγοράζουν, από τους διαδικτυακούς τόπους φαρμακείων, φαρμακευτικά προϊόντα και φάρμακα χωρίς ιατρική συνταγή.

Οι μεν φαρμακοποιοί εγγράφονταν, μέσω του εν λόγω διαδικτυακού τόπου, στην πλατφόρμα διαδικτυακών πωλήσεων, καταβάλλοντας μηνιαία συνδρομή στην Doctipharma, οι δε πελάτες έπρεπε να δημιουργήσουν λογαριασμό πελάτη για να αποκτήσουν πρόσβαση στους διαδικτυακούς τόπους των φαρμακοποιών της επιλογής τους.

Εκτιμώντας ότι η Doctipharma, λόγω της πρακτικής αυτής, συμμετείχε στο ηλεκτρονικό εμπόριο φαρμάκων, η Union des Groupements de pharmaciens d'officine (ένωση συλλόγων φαρμακοποιών φαρμακείου, UDGPO) ενήγαγε την Doctipharma ενώπιον του tribunal de commerce de Nanterre (εμποροδικείου Nanterre, Γαλλία), το οποίο διαπίστωσε τον παράνομο χαρακτήρα του εν λόγω διαδικτυακού τόπου και διέταξε την Doctipharma να παύσει τη δραστηριότητά της. Το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) αναίρεσε την απόφαση του cour d'appel de Versailles (εφετείου Βερσαλλιών, Γαλλία) που είχε εξαφανίσει την πρωτόδικη απόφαση. Το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) έκρινε ότι η Doctipharma, διευκολύνοντας την επικοινωνία μεταξύ των φαρμακοποιών και των εν δυνάμει ασθενών, λειτουργούσε ως μεσάζων στην πώληση φαρμάκων χωρίς ιατρική συνταγή και συμμετείχε στο ηλεκτρονικό εμπόριο φαρμάκων, χωρίς, ωστόσο, να έχει την ιδιότητα του φαρμακοποιού που απαιτείται από την εθνική νομοθεσία. Ανέπεμψε την

υπόθεση ενώπιον του cour d'appel de Paris (εφετείου Παρισιού), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου εν προκειμένω.

Το αιτούν δικαστήριο, λόγω των διαφορετικών προσεγγίσεων που είχαν υιοθετήσει τα γαλλικά δικαστήρια, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο μια σειρά προδικαστικών ερωτημάτων. Ζητεί από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει την οδηγία 98/34¹³², προκειμένου να καθοριστεί αν η παρεχόμενη υπηρεσία εμπίπτει στην έννοια της «υπηρεσίας της κοινωνίας των πληροφοριών», καθώς και το άρθρο 85γ της οδηγίας 2001/83¹³³, προκειμένου να αποσαφηνιστεί αν τα κράτη μέλη μπορούν, βάσει της διάταξης αυτής, να απαγορεύουν την παροχή της επίμαχης υπηρεσίας.

Πρώτον, όσον αφορά τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί μια υπηρεσία ώστε να εμπίπτει στην έννοια της «υπηρεσίας της κοινωνίας των πληροφοριών» για τους σκοπούς των οδηγιών 98/34 και 2015/1535¹³⁴, το Δικαστήριο εκτιμά, κατ' αρχάς, ότι δεν ασκεί συναφώς επιρροή το αν η Doctipharma, αφενός, λάμβανε κατ' αποκοπήν αμοιβή από τους εγγεγραμμένους στην πλατφόρμα της φαρμακοποιούς και, αφετέρου, εισέπραττε, για την υπηρεσία που παρείχε, μηνιαία συνδρομή από τους φαρμακοποιούς και ποσοστό επί των πωλήσεων το οποίο παρακρατούσε υπέρ αυτής η πλατφόρμα, δεδομένου ότι οι περιστάσεις αυτές, εφόσον αποδειχθούν αληθείς, συνεπάγονται ότι η επίμαχη υπηρεσία πρέπει να θεωρηθεί ότι πληροί την προϋπόθεση περί παροχής έναντι αμοιβής. Περαιτέρω, ο χαρακτηρισμός της επίμαχης υπηρεσίας ως «υπηρεσίας της κοινωνίας των πληροφοριών» απορρέει επίσης από το γεγονός ότι η υπηρεσία αυτή παρέχεται μέσω διαδικτυακού τόπου, χωρίς ταυτόχρονη παρουσία του παρόχου της υπηρεσίας και του πελάτη ή του φαρμακοποιού, καθώς και από το γεγονός ότι η υπηρεσία παρέχεται κατόπιν συγκεκριμένης παραγγελίας των φαρμακοποιών και των πελατών.

Το Δικαστήριο συνάγει εντεύθεν το συμπέρασμα ότι υπηρεσία παρεχόμενη μέσω διαδικτυακού τόπου, η οποία συνίσταται στη διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ φαρμακοποιών και πελατών για την πώληση, από τους διαδικτυακούς τόπους των φαρμακείων που έχουν εγγραφεί στην υπηρεσία αυτή, φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή, εμπίπτει στην έννοια της «υπηρεσίας της κοινωνίας των πληροφοριών».

¹³² Οδηγία 98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 1998, L 204, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 98/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1998 (ΕΕ 1998, L 217, σ. 18, στο εξής: οδηγία 98/34).

¹³³ Οδηγία 2001/83/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση (ΕΕ 2001, L 311, σ. 67), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2011/62/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2011 (ΕΕ 2011, L 174, σ. 74).

¹³⁴ Το άρθρο 1, σημείο 2, της οδηγίας 98/34 και το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2015/1535 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 2015, L 241, σ. 1), έχουν σχεδόν πανομοιότυπη διατύπωση. Τα άρθρα αυτά ορίζουν την έννοια της «υπηρεσίας της κοινωνίας των πληροφοριών» τόσσοντας τέσσερις προϋποθέσεις: «υπηρεσίες που παρέχονται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα και κατόπιν προσωπικής επιλογής ενός αποδέκτη υπηρεσιών».

Δεύτερον, όσον αφορά την ευχέρεια των κρατών μελών να απαγορεύουν μια τέτοια υπηρεσία διαμεσολάβησης δυνάμει του άρθρου 85γ της οδηγίας 2001/83, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα κράτη μέλη είναι τα μόνα αρμόδια να καθορίζουν τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα τα οποία είναι εγκεκριμένα ή εξουσιοδοτημένα να διαθέτουν φάρμακα στο κοινό εξ αποστάσεως μέσω των υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών.

Το Δικαστήριο εκτιμά ότι το άρθρο 85γ, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/83 επιβάλλει στο αιτούν δικαστήριο την υποχρέωση να εξακριβώσει αν ο πάροχος της επίμαχης υπηρεσίας πρέπει να θεωρηθεί ότι περιορίζεται, παρέχοντας ιδιαίτερη και διαφορετική από την πώληση υπηρεσία, στη διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ των πωλητών και των πελατών ή αν πρέπει να θεωρηθεί ότι προβαίνει ο ίδιος στην πώληση.

Συναφώς, εν προκειμένω, εάν, κατόπιν της ανάλυσης αυτής, η Doctipharma πρέπει να θεωρηθεί ως πάροχος των υπηρεσιών πώλησης, τότε το άρθρο 85γ, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/83 δεν αντιτίθεται στην απαγόρευση, από το κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου είναι εγκατεστημένη, της παροχής της εν λόγω υπηρεσίας. Πράγματι, ένα κράτος μέλος μπορεί να προβλέπει ότι μόνον τα πρόσωπα που έχουν την ιδιότητα του φαρμακοποιού επιτρέπεται να προβαίνουν στην εξ αποστάσεως πώληση στο κοινό φαρμάκων χωρίς ιατρική συνταγή μέσω των υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών.

Αντιθέτως, εάν αποδειχθεί ότι η Doctipharma παρέχει ιδιαίτερη και διαφορετική από την πώληση υπηρεσία, τότε η παρεχόμενη υπηρεσία δεν θα μπορεί να απαγορευθεί βάσει του άρθρου 85γ, παράγραφος 2, της οδηγίας 2001/83 και δεν θα εμπίπτει στην έννοια των «όρων για τη λιανική διάθεση» των φαρμάκων που προσφέρονται προς πώληση στο κοινό εξ αποστάσεως. Πράγματι, μια τέτοια υπηρεσία πρέπει να χαρακτηριστεί ως «υπηρεσία της κοινωνίας των πληροφοριών». Το άρθρο 85γ, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 προβλέπει ρητώς ότι, με την επιφύλαξη της εθνικής νομοθεσίας που απαγορεύει την πώληση εξ αποστάσεως στο κοινό φαρμάκων που χορηγούνται με ιατρική συνταγή, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι τα φάρμακα διατίθενται προς πώληση εξ αποστάσεως στο κοινό μέσω των υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών. Επομένως, θα ήταν ανακόλουθο να θεωρηθεί ότι τα κράτη μέλη μπορούν να απαγορεύουν την παροχή τέτοιας υπηρεσίας.

5. Τυχηρά παίγνια

Απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2003 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Gambelli (C-243/01, [EU:C:2003:597](#))

Ο Piergiorgio Gambelli και 137 άλλα άτομα διαχειρίζονταν στην Ιταλία κέντρα διαβίβασης δεδομένων, τα οποία συγκέντρωναν αθλητικά στοιχήματα εντός της ιταλικής επικράτειας για λογαριασμό Άγγλου bookmaker, με τον οποίο συνδέονταν μέσω του διαδικτύου. Ο bookmaker, η εταιρία Stanley International Betting Ltd, ασκούσε τις δραστηριότητές της βάσει αδείας χορηγηθείσας από τον Δήμο του Λίβερπουλ δυνάμει της αγγλικής νομοθεσίας. Στην Ιταλία, τη δραστηριότητα αυτή μπορούσαν να ασκούν μόνον το Δημόσιο ή οι παραχωρησιούχοι του. Παράβαση αυτού του κανόνα είχε ως συνέπεια την επιβολή ποινικής κύρωσης, η οποία μπορούσε να φτάσει μέχρι φυλάκιση ενός έτους. Κατά του P. Gambelli ασκήθηκαν ποινικές δίωξεις. Ο P. Gambelli υποστήριξε ότι οι διατάξεις της ιταλικής νομοθεσίας αντιβαίνουν προς τις κοινοτικές αρχές της ελευθερίας εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Το Tribunale di Ascoli Piceno (δικαστήριο Ascoli Piceno, Ιταλία), επιληφθέν της υπόθεσης αυτής, ζήτησε από το Δικαστήριο την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων της Συνθήκης ΕΚ.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι τέτοια εθνική κανονιστική ρύθμιση συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που προβλέπουν, αντιστοίχως, τα άρθρα 43 και 49 ΕΚ. Για να μπορεί να δικαιολογηθεί ο περιορισμός αυτός πρέπει να στηρίζεται σε επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, να είναι πρόσφορος για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, να μη βαίνει πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη του σκοπού αυτού ορίου και να εφαρμόζεται κατά τρόπο μη εισάγοντα δυσμενείς διακρίσεις.

Απόκειται συναφώς στα εθνικά δικαστήρια να εξετάζουν αν μια τέτοια κανονιστική ρύθμιση, λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων λεπτομερειών εφαρμογής της, ανταποκρίνεται πράγματι στους δυνάμενους να τη δικαιολογήσουν σκοπούς και αν οι περιορισμοί που επιβάλλει δεν εμφανίζονται ως δυσανάλογοι σε σχέση με τους σκοπούς αυτούς.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι, στο μέτρο που οι αρχές κράτους μέλους παροτρύνουν και ενθαρρύνουν τους καταναλωτές να μετέχουν σε λαχειοφόρες αγορές, σε τυχερά παίγνια και σε παίγνια στοιχημάτων με σκοπό την άντληση οικονομικού οφέλους για το δημόσιο ταμείο, οι αρχές του εν λόγω κράτους δεν μπορούν να επικαλούνται τη δημόσια κοινωνική τάξη, την απαιτούσα τη μείωση των προσφερομένων παιγνίων, προς δικαιολόγηση μέτρων όπως αυτά για τα οποία επρόκειτο στην υπόθεση της κύριας δίκης.

Απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2009 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Liga Portuguesa και Bwin International (C-42/07, [EU:C:2009:519](#))

Η Bwin, επιχείρηση παιγνίων on-line με έδρα το Γιβραλτάρ (Ηνωμένο Βασίλειο), η οποία δεν διέθετε καμία εγκατάσταση στην Πορτογαλία, πρότεινε τυχηρά παίγνια μέσω του διαδικτυακού τόπου της. Οι διακομιστές της βρίσκονταν στο Γιβραλτάρ και στην Αυστρία. Η Liga, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, μέλη της οποίας ήταν όλοι οι σύλλογοι που μετέχουν σε ποδοσφαιρικούς αγώνες επαγγελματικού επιπέδου στην Πορτογαλία, μετονομάστηκε σε Bwin Liga, δεδομένου ότι η εν λόγω επιχείρηση είχε καταστεί ο κύριος θεσμικός χορηγός της πρώτης κατηγορίας ποδοσφαίρου στην Πορτογαλία. Στον διαδικτυακό τόπο της Liga είχαν προστεθεί αναφορές στον διαδικτυακό τόπο της Bwin, καθώς και σχετικός σύνδεσμος.

Στη συνέχεια, η διεύθυνση του τμήματος παιγνίων της Santa Casa εξέδωσε αποφάσεις με τις οποίες επέβαλε πρόστιμα στη Liga και στην Bwin, αφενός, λόγω της προώθησης πολλαπλών παιγνίων και, αφετέρου, λόγω της διαφήμισης των παιγνίων αυτών. Η Liga και η Bwin προσέφυγαν ενώπιον του Tribunal de Pequena Instância Criminal do Porto (ποινικού δικαστηρίου Porto, Πορτογαλία) και ζήτησαν την ακύρωση των αποφάσεων αυτών επικαλούμενες, μεταξύ άλλων, τα άρθρα 43, 49 και 56 ΕΚ.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν ένα εθνικό μέτρο αφορά ταυτοχρόνως πλείονες θεμελιώδεις ελευθερίες, το ίδιο το εξετάζει, κατ' αρχήν, από πλευράς μίας μόνον από τις θεμελιώδεις αυτές ελευθερίες, εάν προκύπτει ότι, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, οι άλλες είναι εντελώς δευτερεύουσες σε σχέση με την πρώτη και μπορούν να συνενωθούν με αυτήν.

Εν συνεχεία, διαπίστωσε ότι μια τέτοια ρύθμιση συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών την οποία εγγυάται το άρθρο 49 ΕΚ και, επιπλέον, επιβάλλει περιορισμό στην ελευθερία των κατοίκων του οικείου κράτους μέλους να επωφελούνται, μέσω του διαδικτύου, υπηρεσιών προσφερομένων εντός άλλων κρατών μελών. Ωστόσο, ο εν λόγω περιορισμός μπορεί να θεωρηθεί ως δικαιολογούμενος από τον σκοπό της καταπολέμησης της απάτης και της εγκληματικότητας.

Ο τομέας των τυχηρών παιγνίων που προσφέρονται μέσω του διαδικτύου δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο κοινοτικής εναρμόνισης. Ένα κράτος μέλος έχει, συνεπώς, το δικαίωμα να θεωρήσει ότι το γεγονός απλώς και μόνον ότι ένας επιχειρηματικός φορέας προτείνει νομίμως υπηρεσίες μέσω του διαδικτύου εντός άλλου κράτους μέλους, όπου είναι εγκατεστημένος, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επαρκής εγγύηση προστασίας των καταναλωτών του πρώτου κράτους. Επιπλέον, λόγω της έλλειψης άμεσης επαφής μεταξύ του καταναλωτή και του επιχειρηματικού φορέα, τα προσβάσιμα μέσω του διαδικτύου τυχηρά παίγνια ενέχουν κινδύνους διαφορετικής φύσης όσον αφορά τυχόν απάτες. Εξάλλου, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο ένας επιχειρηματικός φορέας ο οποίος επιχορηγεί ορισμένους αθλητικούς αγώνες επί των οποίων προτείνει στοιχήματα να βρίσκεται σε κατάσταση η οποία να του επιτρέπει να επηρεάσει το αποτέλεσμα των αγώνων αυτών και, συνεπώς, να αυξήσει τα κέρδη του.

Δεν αντιβαίνει στο άρθρο 49 ΕΚ ρύθμιση κράτους μέλους η οποία απαγορεύει σε ιδιωτικούς επιχειρηματικούς φορείς εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη, όπου παρέχουν νομίμως ανάλογες υπηρεσίες, να προτείνουν τυχερά παίγνια μέσω του διαδικτύου εντός του εν λόγω κράτους μέλους.

Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2017, Unibet International (C-49/16, [EU:C:2017:491](#))

Η μαλτέζικη εταιρία Unibet International διοργάνωνε διαδικτυακά τυχερά παίγνια. Το 2014 η Unibet, η οποία είχε λάβει άδειες από τις εθνικές αρχές πλειόνων κρατών μελών, παρείχε σε διαδικτυακούς τόπους στην ουγγρική γλώσσα υπηρεσίες τυχηρών παιγνίων, μολονότι δεν διέθετε τη σχετικώς απαιτούμενη άδεια στην Ουγγαρία. Οι ουγγρικές αρχές, αφενός, διέταξαν τη Unibet να διακόψει προσωρινώς την πρόσβαση από την Ουγγαρία στους εν λόγω διαδικτυακούς τόπους και, αφετέρου, της επέβαλαν πρόστιμο. Οι φορείς που ήταν εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη μπορούσαν, θεωρητικώς, να λάβουν άδεια διοργάνωσης διαδικτυακών τυχηρών παιγνίων, δεδομένου ότι η παροχή τέτοιων υπηρεσιών δεν ενέπιπτε στο κρατικό μονοπώλιο. Εντούτοις, εκ των πραγμάτων, οι φορείς αυτοί αδυνατούσαν να εξασφαλίσουν τέτοια άδεια. Στο πλαίσιο αυτό, το Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (δικαστήριο διοικητικών και εργατικών διαφορών Βουδαπέστης, Ουγγαρία) ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η ουγγρική νομοθεσία συνάδει προς την αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 56 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία θεσπίζει καθεστώς συμβάσεων παραχώρησης για τη διοργάνωση διαδικτυακών τυχηρών παιγνίων, οσάκις αυτή περιλαμβάνει κανόνες που εισάγουν δυσμενή διάκριση εις βάρος φορέων εγκατεστημένων σε άλλα κράτη μέλη ή οσάκις προβλέπει κανόνες οι οποίοι δεν εισάγουν δυσμενή διάκριση αλλά εφαρμόζονται με αδιαφανή τρόπο κατά τρόπο τέτοιον ώστε κωλύουν ή δυσχεραίνουν την υποψηφιότητα ορισμένων διαγωνιζομένων οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη.

Ρύθμιση κατά την οποία οι εγνωσμένης αξιοπιστίας φορείς πρέπει να έχουν ασκήσει, για περίοδο τουλάχιστον δέκα ετών, δραστηριότητα διοργάνωσης τυχηρών παιγνίων εντός του συγκεκριμένου κράτους μέλους περιάγει σε δυσμενέστερη θέση τους φορείς που είναι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη. Η απλή επίκληση σκοπού γενικού συμφέροντος δεν επαρκεί για να δικαιολογήσει τέτοια διαφορετική μεταχείριση.

Η βάση της εθνικής νομοθεσίας υποχρέωση να έχει ασκηθεί επί τρία έτη σε κράτος μέλος δραστηριότητα διοργάνωσης τυχηρών παιγνίων δεν δημιουργεί κατ' αρχήν πλεονέκτημα για τους φορείς που είναι εγκατεστημένοι στο κράτος μέλος υποδοχής και θα μπορούσε να δικαιολογηθεί λόγω σκοπού γενικού συμφέροντος. Ωστόσο, είναι σημαντικό οι επίμαχοι κανόνες να εφαρμόζονται με διαφάνεια ως προς όλους τους διαγωνιζομένους. Δεν ανταποκρίνεται στην απαίτηση αυτή εθνική νομοθεσία δυνάμει της οποίας οι προϋποθέσεις άσκησης της εξουσίας του Υπουργού Οικονομίας στο

πλαίσιο τέτοιας διαδικασίας, καθώς και οι τεχνικές προδιαγραφές που πρέπει να πληρούν οι φορείς εκμετάλλευσης τυχηρών παιγνίων κατά την υποβολή της προσφοράς τους, δεν είναι καθορισμένες με επαρκή ακρίβεια.

Το άρθρο 56 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στην επιβολή κυρώσεων λόγω παράβασης της νομοθεσίας που θεσπίζει καθεστώς συμβάσεων παραχώρησης και χορήγησης αδειών για τη διοργάνωση τυχηρών παιγνίων, στην περίπτωση που τέτοια εθνική νομοθεσία αποδειχθεί ότι αντίκειται στο ανωτέρω άρθρο.

6. Συνεργατική οικονομία

Απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Asociación Profesional Élite Taxi (C-434/15, [EU:C:2017:981](#))

Η ηλεκτρονική πλατφόρμα Uber παρείχε, μέσω εφαρμογής, αμειβόμενη υπηρεσία, στο πλαίσιο της οποίας έφερνε σε επαφή μη επαγγελματίες οδηγούς που χρησιμοποιούσαν δικό τους όχημα και άτομα που επιθυμούσαν να μετακινηθούν εντός πόλης. Το 2014 επαγγελματική ένωση οδηγών ταξί της πόλης της Βαρκελώνης (Ισπανία) άσκησε αγωγή ενώπιον του Juzgado de lo Mercantil nº 3 de Barcelona (3ου εμποροδικείου Βαρκελώνης, Ισπανία). Κατ' αυτήν, οι δραστηριότητες της Uber συνιστούσαν παραπλανητικές πρακτικές και πράξεις αθέμιτου ανταγωνισμού. Το εμποροδικείο έκρινε ότι έπρεπε οπωσδήποτε να ελέγξει αν η Uber όφειλε να διαθέτει προηγούμενη διοικητική άδεια. Σε περίπτωση που η υπηρεσία την οποία παρείχε η Uber ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής είτε της οδηγίας σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά ¹³⁵ είτε της οδηγίας 98/34/ΕΚ ¹³⁶, οι πρακτικές της Uber δεν θα ήταν δυνατό να θεωρηθούν αθέμιτες.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι τα προδικαστικά ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου αφορούν τον νομικό χαρακτηρισμό της επίδικης υπηρεσίας και ότι είναι συνεπώς αρμόδιο να αποφανθεί επί των ερωτημάτων αυτών.

Μια τέτοια υπηρεσία μπορεί να χαρακτηριστεί «υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας», κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 2, της οδηγίας 98/34/ΕΚ, στο οποίο παραπέμπει το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/31/ΕΚ. Η υπηρεσία αυτή συνιστά «υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν προσωπικής επιλογής ενός αποδέκτη υπηρεσιών».

¹³⁵ Οδηγία 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2006, L 376, σ. 36).

¹³⁶ Οδηγία 98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 1998, L 204, σ. 37).

Μια τέτοια υπηρεσία δεν περιορίζεται μόνο στην παροχή διαμεσολάβησης, προς διευκόλυνση της επαφής, μέσω εφαρμογής για έξυπνα τηλέφωνα, μεταξύ μη επαγγελματία οδηγού που χρησιμοποιεί δικό του όχημα και ατόμου που επιθυμεί να μετακινηθεί εντός πόλης. Πράγματι, σε μια κατάσταση όπως αυτή την οποία εξετάζει το αιτούν δικαστήριο, ο πάροχος της υπηρεσίας διαμεσολάβησης δημιουργεί ταυτόχρονα μια προσφορά υπηρεσιών αστικής μεταφοράς, την οποία καθιστά προσβάσιμη μέσω της εφαρμογής και την οποία οργανώνει ως προς τη γενική της λειτουργία.

Οι μεν οδηγοί δεν θα παρείχαν τις υπηρεσίες μεταφοράς χωρίς την εφαρμογή, οι δε επιβάτες δεν θα είχαν πρόσβαση στις υπηρεσίες των εν λόγω οδηγών. Επιπλέον, η Uber ασκεί αποφασιστική επιρροή επί των όρων παροχής της υπηρεσίας από τους οδηγούς και καθορίζει, μέσω της ομώνυμης εφαρμογής, τουλάχιστον το ανώτατο κόμιστρο, εισπράττει το κόμιστρο από τον πελάτη και εν συνεχεία αποδίδει τμήμα του στον μη επαγγελματία οδηγό του οχήματος. Εξάλλου, ελέγχει σε ορισμένο βαθμό την ποιότητα των οχημάτων και των οδηγών τους, αλλά και τη συμπεριφορά των τελευταίων, επ' απειλή ακόμη και αποκλεισμού τους. Επομένως, η υπηρεσία αυτή διαμεσολάβησης πρέπει να θεωρηθεί ότι αποτελεί «υπηρεσία στον τομέα των μεταφορών», κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο δ', της οδηγίας 2006/123/EK, και συνεπώς αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας.

Απόφαση της 10ης Απριλίου 2018 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Uber France (C-320/16, [EU:C:2018:221](#))

Η γαλλική εταιρία Uber France, η οποία εκμεταλλευόταν μια υπηρεσία καλούμενη Uber Pop, μέσω της οποίας διευκόλυνε την επαφή μη επαγγελματιών οδηγών που χρησιμοποιούσαν το δικό τους όχημα και ατόμων που επιθυμούσαν να μετακινηθούν εντός πόλης, μέσω εφαρμογής για έξυπνα τηλέφωνα, διώχθηκε ποινικώς επειδή οργάνωσε την υπηρεσία αυτή. Υποστήριζε ότι η γαλλική νομοθεσία βάσει της οποίας διωκόταν συνιστούσε τεχνικό κανόνα που αφορά υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας κατά την έννοια της οδηγίας περί τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών¹³⁷. Η οδηγία αυτή επιβάλλει στα κράτη μέλη να κοινοποιούν στην Επιτροπή κάθε σχέδιο νόμου ή ρύθμισης που θέτει τεχνικούς κανόνες σχετικά με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας. Εν προκειμένω όμως, οι γαλλικές αρχές δεν κοινοποίησαν στην Επιτροπή την επίμαχη ποινική νομοθεσία πριν από την ψήφισή της. Επιληφθέν της υποθέσεως, το tribunal de grande instance de Lille (πλημμελειοδικείο Λίλλης, Γαλλία) ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν οι γαλλικές αρχές ήταν υποχρεωμένες να κοινοποιήσουν προηγουμένως το σχέδιο νόμου στην Επιτροπή.

¹³⁷ Οδηγία 98/34/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 1998, L 204, σ. 37).

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 1 της οδηγίας 98/34/EK, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 98/48/EK, και το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο δ', της οδηγίας 2006/123/EK έχουν την έννοια ότι εθνική ρύθμιση που προβλέπει ποινικές κυρώσεις για την οργάνωση τέτοιου συστήματος αφορά «υπηρεσία στον τομέα των μεταφορών», στον βαθμό που εφαρμόζεται επί υπηρεσίας διαμεσολάβησης η οποία παρέχεται μέσω εφαρμογής για έξυπνα τηλέφωνα και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος μιας συνολικής υπηρεσίας της οποίας κύριο στοιχείο είναι η υπηρεσία μεταφοράς. Τέτοιου είδους υπηρεσία αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής των οδηγιών αυτών.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, στην υπόθεση *Asociación Profesional Élite Taxi, C-434/15* (βλ. ανωτέρω), αποφάνθηκε ότι η υπηρεσία Uber Pop εμπίπτει στον τομέα των μεταφορών και δεν συνιστά υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας κατά την έννοια της οδηγίας 98/34. Κατά το Δικαστήριο, η παρεχόμενη στη Γαλλία υπηρεσία Uber Pop ταυτίζεται ουσιαστικώς με την υπηρεσία που παρέχεται στην Ισπανία. Συνεπώς, οι γαλλικές αρχές δεν ήταν υποχρεωμένες να κοινοποιήσουν προηγουμένως το επίμαχο σχέδιο ποινικού νόμου στην Επιτροπή.

Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2019 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Airbnb Ireland (C-390/18, EU:C:2019:1112)

Με την απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2019, *Airbnb Ireland (C-390/18)*, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε, αφενός, ότι μια υπηρεσία διαμεσολάβησης η οποία έχει ως αντικείμενο την έναντι αμοιβής διευκόλυνση της επικοινωνίας, μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας, μεταξύ, αφενός, δυνητικών μισθωτών και, αφετέρου, επαγγελματιών ή μη επαγγελματιών εκμισθωτών που προσφέρουν υπηρεσίες παροχής καταλύματος βραχείας διάρκειας, καθώς και την ταυτόχρονη παροχή ορισμένων άλλων υπηρεσιών παρεπόμενων της εν λόγω υπηρεσίας διαμεσολάβησης, πρέπει να χαρακτηριστεί ως «υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας» εμπίπτουσα στην οδηγία 2000/31 για το ηλεκτρονικό εμπόριο¹³⁸. Αφετέρου, το Δικαστήριο έκρινε ότι ένας ιδιώτης μπορεί να αντιταχθεί στην έναντι αυτού εφαρμογή, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας με άσκηση πολιτικής αγωγής, μέτρων κράτους μέλους τα οποία περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία τέτοιων υπηρεσιών την οποία ο εν λόγω ιδιώτης παρέχει από άλλο κράτος μέλος, εφόσον τα εν λόγω μέτρα δεν έχουν κοινοποιηθεί σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 2000/31.

Η διαφορά της κύριας δίκης εντάσσεται στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας κινηθείσας στη Γαλλία, κατόπιν έγκλησης με άσκηση πολιτικής αγωγής που κατέθεσε η *Association pour un hébergement et un tourisme professionnel* (ένωση για την επαγγελματική παροχή υπηρεσιών προσφοράς καταλυμάτων και τουρισμού) κατά της *Airbnb Ireland*.

¹³⁸ Οδηγία 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

Η Airbnb Ireland είναι Ιρλανδική εταιρία η οποία διαχειρίζεται ηλεκτρονική πλατφόρμα που καθιστά δυνατή την έναντι καταβολής προμήθειας διευκόλυνση της επικοινωνίας, μεταξύ άλλων στη Γαλλία, μεταξύ, αφενός, οικοδεσποτών (επαγγελματιών ή ιδιωτών) που προσφέρουν υπηρεσίες παροχής καταλύματος βραχείας διάρκειας και, αφετέρου, ατόμων που αναζητούν καταλύματα του τύπου αυτού. Επιπλέον, η Airbnb Ireland προσφέρει στους εν λόγω εκμισθωτές ορισμένες παρεπόμενες παροχές, όπως υπόδειγμα για την οργανωμένη παρουσίαση του περιεχομένου της προσφοράς τους, ασφάλιση αστικής ευθύνης, εργαλείο υπολογισμού του μισθώματος ή ακόμη υπηρεσίες πληρωμών σχετικά με τις εν λόγω υπηρεσίες.

Η ένωση που κατέθεσε έγκληση κατά της Airbnb Ireland υποστήριξε ότι η εταιρία αυτή δεν περιορίζεται στη διευκόλυνση της επικοινωνίας δύο μερών χάρη στην ομώνυμη πλατφόρμα, αλλά ότι ασκεί δραστηριότητα κτηματομεσίτη χωρίς να διαθέτει επαγγελματική ταυτότητα, τούτο δε κατά παράβαση του αποκαλούμενου νόμου Hoguet που ισχύει στη Γαλλία για τις δραστηριότητες των επαγγελματιών του κτηματομεσιτικού τομέα. Από την πλευρά της, η Airbnb Ireland υποστήριξε ότι η ρύθμιση αυτή προσκρούει, εν πάση περιπτώσει, στην οδηγία 2000/31.

Καλούμενο να αποφανθεί, κατά πρώτον, επί του χαρακτηρισμού της υπηρεσίας διαμεσολάβησης που παρέχει η Airbnb Ireland, το Δικαστήριο υπενθύμισε, παραπέμποντας στην απόφαση Asociación Profesional Elite Taxi ¹³⁹, ότι, εφόσον μια υπηρεσία διαμεσολάβησης πληροί το σύνολο των προϋποθέσεων του άρθρου 1, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2015/1535 ¹⁴⁰, στο οποίο παραπέμπει το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/31, η υπηρεσία αυτή συνιστά, κατ' αρχήν, «υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας» αυτοτελή έναντι της επακόλουθης υπηρεσίας με την οποία σχετίζεται. Εντούτοις, δεν μπορεί να ισχύει το ίδιο όταν προκύπτει ότι η εν λόγω υπηρεσία διαμεσολάβησης αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα μιας συνολικής υπηρεσίας της οποίας κύριο στοιχείο είναι μια υπηρεσία υπαγόμενη σε άλλο νομικό χαρακτηρισμό.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια υπηρεσία διαμεσολάβησης όπως η παρεχόμενη από την Airbnb Ireland πληροί τις προϋποθέσεις αυτές, χωρίς η φύση των δεσμών μεταξύ της υπηρεσίας διαμεσολάβησης και της παροχής καταλύματος να δικαιολογεί τον αποκλεισμό του χαρακτηρισμού της εν λόγω υπηρεσίας διαμεσολάβησης ως «υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας» και, ως εκ τούτου, τον αποκλεισμό της εφαρμογής της οδηγίας 2000/31 επί της υπηρεσίας αυτής.

Προς αιτιολόγηση του ότι η εν λόγω υπηρεσία διαμεσολάβησης δύναται να διαχωριστεί από τις υπηρεσίες παροχής καταλύματος με τις οποίες σχετίζεται, το Δικαστήριο επισήμανε, πρώτον, ότι η υπηρεσία αυτή δεν αποσκοπεί απλώς και μόνο στην άμεση εκτέλεση μιας πράξης παροχής τέτοιων υπηρεσιών, αλλά συνίσταται

¹³⁹ Απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Asociación Profesional Elite Taxi (C-434/15, [EU:C:2017:981](#), σκέψη 40).

¹⁴⁰ Οδηγία (ΕΕ) 2015/1535 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 2015, L 241, σ. 1).

κατ' ουσίαν στην παροχή ενός μέσου παρουσίασης και αναζήτησης των εκμισθούμενων καταλυμάτων για τη διευκόλυνση της σύναψης μελλοντικών συμβάσεων. Επομένως, η υπηρεσία αυτού του είδους δεν μπορεί να θεωρηθεί ως απλώς παρεπόμενη μιας συνολικής υπηρεσίας παροχής καταλύματος. Δεύτερον, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι μια υπηρεσία διαμεσολάβησης όπως η παρεχόμενη από την Airbnb Ireland ουδόλως είναι απαραίτητη για την παροχή υπηρεσιών καταλύματος, καθώς οι μισθωτές και οι εκμισθωτές διαθέτουν, ενίοτε μάλιστα προ πολλού, πολυάριθμους άλλους διαύλους επικοινωνίας για τον σκοπό αυτόν. Τρίτον, τέλος, το Δικαστήριο επισήμανε ότι από κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν προκύπτει ότι η Airbnb καθορίζει το ύψος των μισθωμάτων που ζητούν οι εκμισθωτές οι οποίοι χρησιμοποιούν την πλατφόρμα της ή θέτει ανώτατο όριο για τα μισθώματα αυτά.

Το Δικαστήριο διευκρίνισε ακόμη ότι οι λοιπές παροχές που προσφέρει η Airbnb Ireland δεν μπορούν να κλονίσουν τη διαπίστωση αυτή, δεδομένου ότι οι διάφορες αυτές παροχές είναι απλώς παρεπόμενες της υπηρεσίας διαμεσολάβησης που παρέχει η εταιρία. Επιπλέον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, σε αντίθεση προς τις επίμαχες υπηρεσίες διαμεσολάβησης στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις *Asociación Profesional Elite Taxi* και *Uber France*¹⁴¹, ούτε η εν λόγω υπηρεσία διαμεσολάβησης αλλά ούτε και οι παρεπόμενες παροχές που προσφέρει η Airbnb Ireland αποδεικνύουν ότι η εταιρία αυτή ασκεί αποφασιστική επιρροή επί των υπηρεσιών παροχής καταλύματος με τις οποίες σχετίζεται η δραστηριότητά της, είτε όσον αφορά τον καθορισμό των ζητούμενων μισθωμάτων είτε όσον αφορά την επιλογή των εκμισθωτών ή των κατοικιών που εκμισθώνονται στην πλατφόρμα της.

Κατά δεύτερον, το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα αν η Airbnb Ireland μπορεί, στη διαφορά της κύριας δίκης, να αντιταχθεί στην έναντι αυτής εφαρμογή νόμου –όπως ο νόμος *Hoguet*– ο οποίος περιορίζει την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας που παρέχει επιχειρηματίας από άλλο κράτος μέλος, επικαλούμενη ότι ο νόμος αυτός δεν κοινοποιήθηκε από τη Γαλλία, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 2000/31. Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το γεγονός ότι ο εν λόγω νόμος είναι προγενέστερος της έναρξης ισχύος της οδηγίας 2000/31 δεν είχε ως συνέπεια την απαλλαγή της Γαλλικής Δημοκρατίας από την υποχρέωσή της να τον κοινοποιήσει. Στη συνέχεια, με γνώμονα τη συλλογιστική που ακολούθησε στην απόφαση *CIA Security International*¹⁴², το Δικαστήριο έκρινε ότι η εν λόγω υποχρέωση, η οποία συνιστά ουσιώδη διαδικαστική υποχρέωση, πρέπει να θεωρηθεί ότι έχει άμεσο αποτέλεσμα. Συνήγαγε δε εξ αυτού ότι η εκ μέρους κράτους μέλους παράβαση της υποχρέωσής του να κοινοποιήσει τέτοιο μέτρο μπορεί να προβληθεί από ιδιώτη όχι μόνο στο πλαίσιο ποινικής δίωξης κατά του ιδίου, αλλά και προς αντίκρουση του αιτήματος αποζημίωσης άλλου ιδιώτη που άσκησε πολιτική αγωγή.

¹⁴¹ Απόφαση της 10ης Απριλίου 2018, *Uber France* (C-320/16, [EU:C:2018:221](#)).

¹⁴² Απόφαση της 30ής Απριλίου 1996, *CIA Security International* (C-194/94, [EU:C:1996:172](#)).

Απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2023, Google Ireland κ.λπ. (C-376/22, [EU:C:2023:835](#))

Οι Google Ireland Limited, Meta Platforms Ireland Limited και Tik Tok Technology Limited είναι εταιρίες εγκατεστημένες στην Ιρλανδία οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες πλατφόρμας επικοινωνίας, μεταξύ άλλων, στην Αυστρία.

Με αποφάσεις του 2021 η Kommunikationsbehörde Austria (KommAustria) (αυστριακή εποπτική αρχή επικοινωνιών) έκρινε ότι οι τρεις αυτές εταιρίες υπέκειντο στον αυστριακό νόμο ¹⁴³.

Οι ως άνω εταιρίες άσκησαν προσφυγές κατά των αποφάσεων της KommAustria, υποστηρίζοντας ότι δεν έπρεπε να εφαρμοστεί σε αυτές ο αυστριακός νόμος ο οποίος επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών πλατφορμών επικοινωνίας, ανεξαρτήτως του αν είναι εγκατεστημένοι στην Αυστρία ή στην αλλοδαπή, ένα σύνολο υποχρεώσεων ελέγχου και ειδοποίησης όσον αφορά εικαζόμενα παράνομα περιεχόμενα. Οι προσφυγές αυτές απορρίφθηκαν πρωτοδίκως.

Κατόπιν της απόρριψης των προσφυγών τους, οι εν λόγω εταιρίες άσκησαν αναιρέσεις ενώπιον του Verwaltungsgerichtshof (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου, Αυστρία). Προς στήριξη των αναιρέσεων, προέβαλαν μεταξύ άλλων ότι οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται με τον αυστριακό νόμο είναι δυσανάλογες και ασυμβίβαστες προς την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και την προβλεπόμενη από την οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο αρχή του ελέγχου των υπηρεσιών αυτών στη χώρα καταγωγής, δηλαδή στο κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου είναι εγκατεστημένος ο φορέας παροχής υπηρεσιών ¹⁴⁴.

Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, διατηρώντας αμφιβολίες σχετικά με το αν ο αυστριακός νόμος και οι υποχρεώσεις που επιβάλλει στους φορείς παροχής υπηρεσιών συνάδουν με την οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο, η οποία προβλέπει τη δυνατότητα των λοιπών κρατών μελών πλην του κράτους μέλους καταγωγής να παρεκκλίνουν, εφόσον συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις, από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία της εν λόγω οδηγίας.

Με την απόφασή του το Δικαστήριο αποφαινεται επί του ζητήματος αν το κράτος μέλος προορισμού των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας μπορεί να παρεκκλίνει από την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών αυτών όχι μόνο λαμβάνοντας ατομικά και συγκεκριμένα μέτρα, αλλά επίσης και λαμβάνοντας γενικά και αφηρημένα μέτρα τα οποία αφορούν μια κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών και ειδικότερα επί του ζητήματος αν τα μέτρα αυτά μπορούν να εμπίπτουν στα «μέτρα που στρέφονται κατά

¹⁴³ Ήτοι, στον Bundesgesetz über Maßnahmen zum Schutz der Nutzer auf Kommunikationsplattformen (Kommunikationsplattformen-Gesetz) (ομοσπονδιακό νόμο περί μέτρων για την προστασία των χρηστών σε πλατφόρμες επικοινωνίας) (BGBl. I, 151/2020).

¹⁴⁴ Οδηγία 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1, στο εξής: οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο).

συγκεκριμένης υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας», κατά την έννοια της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο ¹⁴⁵.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η δυνατότητα παρέκκλισης από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας αφορά, κατά το γράμμα της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο, «συγκεκριμένη υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας». Η χρήση της λέξης «συγκεκριμένη» υποδηλώνει ότι η υπηρεσία για την οποία γίνεται λόγος πρέπει να νοείται ως μεμονωμένη υπηρεσία. Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να λαμβάνουν γενικά και αφηρημένα μέτρα τα οποία αφορούν μια περιγραφόμενη με γενικούς όρους κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και εφαρμόζονται αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής της εν λόγω κατηγορίας υπηρεσιών.

Η ανωτέρω εκτίμηση δεν κλονίζεται από το γεγονός ότι στην οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο χρησιμοποιείται η έννοια των «μέτρων». Πράγματι, με τη χρήση ενός τέτοιου ευρέος και γενικού όρου ο νομοθέτης της Ένωσης άφησε στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών την επιλογή της φύσης και της μορφής των μέτρων τα οποία μπορούν να λάβουν για να παρεκκλίνουν από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας. Αντιθέτως, η χρήση του όρου αυτού ουδόλως προδικάζει την ουσία και το ουσιαστικό περιεχόμενο των εν λόγω μέτρων.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η γραμματική αυτή ερμηνεία επιβεβαιώνεται από τη συστηματική ερμηνεία της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

Ειδικότερα, η δυνατότητα παρέκκλισης από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας υπόκειται στην προϋπόθεση ότι το κράτος μέλος προορισμού των υπηρεσιών αυτών πρέπει προηγουμένως να έχει ζητήσει από το κράτος μέλος καταγωγής τη λήψη μέτρων ¹⁴⁶, όπερ προϋποθέτει ότι είναι δυνατό να προσδιοριστούν οι φορείς παροχής υπηρεσιών και, κατά συνέπεια, τα οικεία κράτη μέλη. Εάν όμως επιτρεπόταν στα κράτη μέλη να περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας μέσω μέτρων γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα εφαρμοζόμενων αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής ορισμένης κατηγορίας τέτοιων υπηρεσιών, ο ανωτέρω προσδιορισμός θα ήταν, αν όχι αδύνατος, τουλάχιστον υπερβολικά δυσχερής και, επομένως, τα κράτη μέλη δεν θα ήταν σε θέση να τηρήσουν μια τέτοια προϋπόθεση.

Τέλος, το Δικαστήριο τονίζει ότι η οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο στηρίζεται στην εφαρμογή των αρχών του ελέγχου στο κράτος μέλος καταγωγής και της αμοιβαίας αναγνώρισης και, ως εκ τούτου, στο πλαίσιο του συντονισμένου τομέα ¹⁴⁷, οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας ρυθμίζονται μόνο στο κράτος μέλος στο οποίο το έδαφος είναι εγκατεστημένοι οι φορείς που παρέχουν τις υπηρεσίες αυτές. Πλην όμως, εάν επιτρεπόταν στα κράτη μέλη προορισμού να λαμβάνουν μέτρα γενικού και

¹⁴⁵ Άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

¹⁴⁶ Άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

¹⁴⁷ Κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο η', της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

αφηρημένου χαρακτήρα εφαρμοζόμενα αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής μιας κατηγορίας των υπηρεσιών αυτών, ανεξαρτήτως του αν είναι εγκατεστημένος στο κράτος μέλος προορισμού, θα ετίθετο εν αμφιβόλω η αρχή του ελέγχου στο κράτος μέλος καταγωγής. Πράγματι, η αρχή αυτή συνεπάγεται κατανομή της ρυθμιστικής αρμοδιότητας μεταξύ του κράτους μέλους καταγωγής και του κράτους μέλους προορισμού. Πλην όμως, εάν επιτρεπόταν στο δεύτερο κράτος μέλος να λαμβάνει τέτοια μέτρα θα θιγόταν η ρυθμιστική αρμοδιότητα του κράτους μέλους καταγωγής και οι φορείς αυτοί παροχής υπηρεσιών θα υπάγονταν κατ' αποτέλεσμα τόσο στη νομοθεσία του κράτους μέλους καταγωγής όσο και στη νομοθεσία του ή των κρατών μελών προορισμού. Η αμφισβήτηση της αρχής αυτής θα έθιγε το σύστημα της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο και θα αντιστρατευόταν τους σκοπούς της. Εξάλλου, εάν επιτρεπόταν στο κράτος μέλος προορισμού να λαμβάνει τέτοια μέτρα θα υπονομευόταν η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών και θα θιγόταν η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.

Επιπλέον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι σκοπός της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο είναι να καταργήσει τα νομικά εμπόδια στην ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς που οφείλονται στις αποκλίσεις των νομοθεσιών καθώς και στην έλλειψη ασφάλειας δικαίου ως προς το ποιοι εθνικοί κανόνες ισχύουν για τις υπηρεσίες αυτές. Πλην όμως, η δυνατότητα λήψης των ανωτέρω μέτρων θα είχε εν τέλει ως αποτέλεσμα την υπαγωγή των ενδιαφερόμενων φορέων παροχής υπηρεσιών σε διαφορετικές νομοθεσίες και, κατά συνέπεια, την εκ νέου εισαγωγή των νομικών εμποδίων στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών των οποίων την άρση επιδιώκει η οδηγία.

Συνεπώς, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν εμπίπτουν στα «μέτρα που στρέφονται κατά συγκεκριμένης υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας», κατά την οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο, γενικά και αφηρημένα μέτρα τα οποία αφορούν μια περιγραφόμενη με γενικούς όρους κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και εφαρμόζονται αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής της εν λόγω κατηγορίας υπηρεσιών.

7. ΦΠΑ

Αποφάσεις της 5ης Μαρτίου 2015, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-479/13, [EU:C:2015:141](#)), και Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου (C-502/13, [EU:C:2015:143](#))

Στη Γαλλία και στο Λουξεμβούργο, η παροχή ηλεκτρονικών βιβλίων υπέκειτο σε μειωμένο συντελεστή φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ). Συγκεκριμένα, από 1ης Ιανουαρίου 2012, η Γαλλία και το Λουξεμβούργο εφαρμόζαν, αντιστοίχως, συντελεστή ΦΠΑ ύψους 5,5 % και 3 % στην παροχή ηλεκτρονικών (ή ψηφιακών) βιβλίων.

Τα επίμαχα στην προκειμένη περίπτωση ηλεκτρονικά βιβλία ήταν βιβλία υπό ηλεκτρονική μορφή που παρέχονταν έναντι αντιτίμου μέσω τηλεφόρτωσης ή μετάδοσης στο διαδίκτυο (streaming) από ιστοσελίδα, τα οποία μπορούσαν να προβληθούν σε υπολογιστή, σε «έξυπνο» τηλέφωνο, σε συσκευή ανάγνωσης ηλεκτρονικών βιβλίων ή σε άλλο σύστημα ανάγνωσης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζήτησε από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι, εφαρμόζοντας μειωμένο συντελεστή ΦΠΑ στην παροχή ηλεκτρονικών βιβλίων, η Γαλλία και το Λουξεμβούργο παρέβησαν τις υποχρεώσεις που υπέχουν από την οδηγία περί ΦΠΑ ¹⁴⁸.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι κράτος μέλος το οποίο εφαρμόζει μειωμένο συντελεστή ΦΠΑ στην παροχή ψηφιακών ή ηλεκτρονικών βιβλίων παραβαίνει τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 96 και 98 της οδηγίας 2006/112/EK και τον κανονισμό (ΕΕ) 282/2011 ¹⁴⁹.

Συγκεκριμένα, προκύπτει από το γράμμα του σημείου 6 του παραρτήματος ΙΙΙ της οδηγίας 2006/112/EK ότι ο μειωμένος συντελεστής ΦΠΑ εφαρμόζεται επί παροχής βιβλίου σε υλικό υπόθεμα. Καίτοι, βέβαια, για να διαβαστεί το ηλεκτρονικό βιβλίο είναι αναγκαία η ύπαρξη υλικού υποθέματος, όπως ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, τέτοιος φορέας δεν περιλαμβάνεται στην παροχή ηλεκτρονικών βιβλίων. Επιπλέον, όπως προκύπτει από το άρθρο 98, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της ως άνω οδηγίας, ο νομοθέτης της Ένωσης αποφάσισε να αποκλείσει κάθε δυνατότητα εφαρμογής μειωμένου συντελεστή ΦΠΑ στις ηλεκτρονικά παρεχόμενες υπηρεσίες. Ωστόσο, η παροχή ηλεκτρονικών βιβλίων συνιστά τέτοιου είδους υπηρεσία, καθόσον δεν αποτελεί παράδοση αγαθών κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, παρά μόνον εάν το ηλεκτρονικό βιβλίο μπορεί να χαρακτηριστεί ως ενσώματο αγαθό. Ομοίως, η παροχή ηλεκτρονικών βιβλίων ανταποκρίνεται στον ορισμό των ηλεκτρονικά παρεχομένων υπηρεσιών του άρθρου 7, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 282/2011.

Η ερμηνεία αυτή δεν κλονίζεται από την αρχή της φορολογικής ουδετερότητας, καθόσον, ελλείψει αναμφίλεκτης διάταξης, η αρχή αυτή δεν μπορεί να οδηγήσει σε διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής μειωμένου συντελεστή ΦΠΑ.

Απόφαση της 7ης Μαρτίου 2017 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), RPO (C-390/15, [EU:C:2017:174](#))

Κατά την οδηγία περί ΦΠΑ ¹⁵⁰, τα κράτη μέλη δύνανται να εφαρμόζουν μειωμένο συντελεστή ΦΠΑ σε έντυπες εκδόσεις όπως βιβλία, εφημερίδες και περιοδικά. Αντιθέτως, οι ψηφιακές εκδόσεις υπόκεινται στον κανονικό συντελεστή με την εξαίρεση

¹⁴⁸ Οδηγία 2006/112/EK του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1).

¹⁴⁹ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) 282/2011 του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2011, για τη θέσπιση μέτρων εφαρμογής της οδηγίας 2006/112/EK σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2011, L 77, σ. 1).

¹⁵⁰ Οδηγία 2006/112/EK του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/47/EK του Συμβουλίου, της 5ης Μαΐου 2009, για την τροποποίηση της οδηγίας 2006/112/EK όσον αφορά τους μειωμένους συντελεστές φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2009, L 116, σ. 18).

των ψηφιακών βιβλίων που παραδίδονται επί υλικού υποθέματος, όπως παραδείγματος χάριν το CD-ROM. Το Trybunał Konstytucyjny (Συνταγματικό Δικαστήριο, Πολωνία), επιληφθέν κατόπιν αίτησης του Πολωνού Συνηγόρου του Πολίτη, αμφισβήτησε το κύρος της ανωτέρω ρύθμισης. Ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει, αφενός, εάν η διαφορετική φορολόγηση είναι συμβατή με την αρχή της ίσης μεταχείρισης και, αφετέρου, κατά πόσον το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μετέσχε επαρκώς στη νομοθετική διαδικασία.

Κατά το Δικαστήριο, η υποχρέωση διαβούλευσης με το Κοινοβούλιο κατά τη νομοθετική διαδικασία, στις προβλεπόμενες από τη Συνθήκη περιπτώσεις, συνεπάγεται την υποχρέωση νέας διαβούλευσης οσάκις το τελικώς εγκριθέν κείμενο, εξεταζόμενο στο σύνολό του, αποκλίνει ουσιωδώς από εκείνο επί του οποίου το Κοινοβούλιο έχει ήδη γνωμοδοτήσει, πλην των περιπτώσεων εκείνων όπου οι τροποποιήσεις ανταποκρίνονται, κατ' ουσίαν, στις επιθυμίες που εξέφρασε το ίδιο το Κοινοβούλιο.

Διαπιστώνεται ότι το γράμμα του σημείου 6 του παραρτήματος III της τροποποιημένης οδηγίας 2006/112/EK δεν είναι κάτι περισσότερο από απλή φραστική απλοποίηση του κειμένου της πρότασης οδηγίας του οποίου η ουσία διατηρήθηκε πλήρως.

Εξάλλου, από την εξέταση των προδικαστικών ερωτημάτων δεν προέκυψε κανένα στοιχείο που να θίγει το κύρος του σημείου 6 του παραρτήματος III της οδηγίας 2006/112/EK ή του άρθρου 98, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας, σε συνδυασμό με το σημείο 6 του παραρτήματος III.

Διαπιστώνεται ότι η παράδοση ψηφιακών βιβλίων επί κάθε υλικού υποθέματος, αφενός, και η ηλεκτρονική παράδοση ψηφιακών βιβλίων, αφετέρου, αποτελούν παρόμοιες καταστάσεις. Πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι διατάξεις αυτές εισάγουν διαφορετική μεταχείριση δύο καταστάσεων οι οποίες είναι παρόμοιες υπό το πρίσμα του σκοπού που επιδιώκει ο νομοθέτης της Ένωσης. Στην περίπτωση που διαπιστώνεται τέτοια διαφορετική μεταχείριση, δεν συντρέχει παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης εφόσον η διαφορετική μεταχείριση δικαιολογείται δεόντως. Η διαφορετική μεταχείριση δικαιολογείται εφόσον σχετίζεται με σκοπό που επιδιώκεται νομίμως από το μέτρο με το οποίο αυτή εισάγεται και εφόσον είναι ανάλογη προς τον σκοπό αυτόν.

Στο πλαίσιο αυτό, δεν αμφισβητείται ότι ο νομοθέτης της Ένωσης καλείται, κατά τη θέσπιση φορολογικής φύσεως μέτρου, να προβεί σε επιλογές πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής φύσεως και να σταθμίσει αντιτιθέμενα συμφέροντα ή να κάνει σύνθετες εκτιμήσεις. Κατά συνέπεια, στο πεδίο αυτό πρέπει να αναγνωριστεί ευρεία εξουσία εκτίμησης και, επομένως, ο δικαστικός έλεγχος πρέπει να περιορίζεται στο κατά πόσο συντρέχει πρόδηλη πλάνη. Από τις διευκρινίσεις του Συμβουλίου και της Επιτροπής προκύπτει ότι κρίθηκε αναγκαίο να υποβληθούν οι υπηρεσίες που παρέχονται ηλεκτρονικά σε σαφείς, απλούς και ομοιόμορφους κανόνες προκειμένου να μπορεί να προσδιοριστεί με βεβαιότητα ο εφαρμοστέος συντελεστής ΦΠΑ στις υπηρεσίες αυτές και να διευκολυνθεί έτσι η διαχείριση του ΦΠΑ από τους φορολογουμένους και τις

εθνικές φορολογικές διοικήσεις. Ως προς το ζήτημα αυτό, η δυνατότητα των κρατών μελών να εφαρμόζουν μειωμένο συντελεστή ΦΠΑ στις ηλεκτρονικές παραδόσεις ψηφιακών βιβλίων θα έθιγε κατ' αποτέλεσμα τη συνολική συνοχή του μέτρου που θέσπισε ο νομοθέτης της Ένωσης.

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης

Ιούλιος 2024